Comhairle Contae Thiobraid Árann

Plean Gníomhaithe ar son na hAeráide

2024 –2029

AN BEALACH A RÉITEACH CHUN A BHEITH GLAS

Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide

Comhairle Contae Thiobraid Árann
Tipperary County Council

Clár Ábhar

00 Achoimre Feidhmiúcháin 01

01 Réamhrá 06

02 Páirtithe Leasmhara agus Gníomhú ar son na hAeráide17

03 Próifíl na Comhairle Contae 21

04 Gníomhú ar son na hAeráide atá bunaithe ar fhianaise33

05 Creat Gníomhartha ar aon na hAeráide 42

06 Crios Dícharbónaithe Thiobraid Árann 49

07 Cur i bhFeidhm, Maoiniú agus Tuairisciú..................68

08 Aguisín 1 Gníomhartha ar son na hAeráide 73

Gluais Acrainmneacha

MO	Measúnú Oiriúnach
AIPP	Plean Uile-Éireann um Pailneoirí
PNL	Pointe Nasctha Leathanbhanda
FAB	Fardal Astuithe Bunlíne
RFF	Rátáil Fuinnimh Foirgnimh
ORGA	Oifig Réigiúnach um Ghníomhú ar son na hAeráide
CGPA	Ciste Gníomhaíochta Pobail agus Aeráide
CBCC	Cumann Bainistíochta Contae agus Cathrach
MRAA	Measúnú Riosca ar Athrú Aeráide
RTBM	An Roinn Talmhaíochta, Bia agus Mara
GÉAS	Gníomhú Éifeachtach ar son na hAeráide a Sheachadadh
RCGAP	An Roinn Comhshaoil, Gníomhaithe ar son na hAeráide agus Pobail
RTFÁO	An Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreachta
RI	An Roinn Iompair
RFTP	An Roinn Forbartha Tuaithe agus Pobail
RTCEGSM	An Roinn Turasóireachta, Cultúir, Ealaíon, Gaeltachta, Spóirt agus Meán
DZ	Crios Dícharbónaithe
EMRA	Tionól Réigiúnach an Oirthir agus Lár na Tíre
GCC	An Ghníomhaireacht um Chaomhnú Comhshaoil
BSL	Bord Soláthair an Leictreachais
BOO	An Bord Oideachais agus Oiliúna
AE	An tAontas Eorpach
EV	Feithicil Leictreach
CLG	Cumann Lúthchleas Gael
GCT	Gás Ceaptha Teasa
SGÉ	Suirbhéireacht Gheolaíochta na hÉireann
GWh	Gigeavata san uair
HVO	Ola Phlandúil a cóireáladh le hidrigin
FBÉ	Fondúireacht Bhithgheilleagair na hÉireann
JTF	Ciste um Aistriú Cóir
KWH	Uaireanta Cileavata
TFC	Teicneolaíocht Faisnéise agus Cumarsáide
KtCO2eq	Cileathonna Coibhéis Dé-ocsaíd Charbóin
PTF	Príomhtháscaire Feidhmíochta

PÚÁGA	Plean Gníomhaithe ar son na hAeráide Chomhairle Contae Thiobraid Árann 2024 – 2029
GONSÚÁ	An Grúpa Oiliúna Náisiúnta um Sheirbhísí Údarás Áitiúil
CUÚÁ	Clár Uisce Údaráis Áitiúil
CFÁP	Coiste um Fhorbairt Áitiúil Pobail
LEADER	Clár LEADER do Fhorbairt Tuaithe
OFÁ	Oifig Fiontair Áitiúil
GBRÁ	Gníomhaireacht Bainistíochta Rialtais Áitiúil
ÚTAÚTF	Úsáid Talún, Athrú ar Úsáid Talún agus Foraoiseacht
CB	Ceantar Bardasach
RNB	Réitigh nádúrbhunaithe
INGA	Idirphlé Náisiúnta ar Ghníomhú ar son na hAeráide
ÚNI	An tÚdarás Náisiúnta Iompair
CFTÁT	Comhlacht Forbartha Thiobraid Árann Thuaidh
OOP	Oifig na nOibreacha Poiblí
LRP	Líonra Rannpháirtíochta Poiblí
FV	Fótavoltach
SFlanna	Spriocanna Forbartha Inbhuanaithe
MSC	Measúnacht Straitéiseach Comhshaoil
ÚFIÉ	Údarás Fuinnimh Inmharthana na hÉireann
PGFIA	Plean Gníomhaíochta um Fhuinneamh Inbhuanaithe Aeráide
SMART	Sonrach, Intomhaiste, Insannta, Réalaíoch agus faoi Cheangal Ama
CBS	An Coiste um Beartais Straitéiseacha
CFTÁT	Comhlacht Forbartha Thiobraid Árann Theas
PFI	Pobal Fuinnimh Inmharthana
CCTÁ	Comhairle Contae Thiobraid Árann
GFTÁ	Gníomhaireacht Fuinnimh Thiobraid Árann
BIÉ	Bonneagar Iompair Éireann
TFC	Teicneolaíocht Faisnéise agus Cumarsáide
BIÉ ODR	Bonneagar Iompair Éireann – Oifig um Dhearadh Réigiúnach
ACITÁ	Aonad Comhordaithe Iompair Thiobraid Árann
TUS	Ollscoil Teicneolaíochta na Sionainne
EOECNA	Eagraíocht Oideachais, Eolaíochta agus Chultúir na Náisiún Aontaithe
ZEVI	Bonneagar Feithiclí Astaíochta Nialasacha

Achoimre Feidhmiúcháin

Ár n-Uaillmhian a leagan amach

Tá an t-athrú aeráide ar cheann de na dúshláin is mó atá romhainn, mar chun a éifeachtaí a mhaolú, ní mór dúinn na hastaíochtaí a bhaineann lenár ngníomhaíochtaí daonna laethúla a laghdú nó a chosc.

Is iad na rioscaí is mó d'Éirinn agus do Thiobraid Árann maidir le hathrú aeráide ná iad siúd a bhaineann go príomha le hathruithe foircneacha, amhail tuilte, frasaíocht agus stoirmeacha. Léirítear an gá atá le freagairt phráinneach chun dul i ngleic le hardú teochta domhanda i mbeartais idirnáisiúnta atá dírithe ar réitigh a aimsiú chun astaíochtaí gás ceaptha teasa a laghdú (maolú), agus pleanáil le haghaidh agus aghaidh a thabhairt ar thionchar agus rioscaí dosheachanta an athraithe aeráide (oiriúnú). Is é an comhthéacs do na freagairtí beartais neartaithe sin Comhaontú Pháras 2015 atá ceangailteach ó thaobh dlí agus a dhéanann iarracht gníomhú ar son na haeráide chun athrú aeráide contúirteach a sheachaint trí:

i. meánmhéadú teochta domhanda a choinneáil go dtí i bhfad faoi 2°C agus iarrachtaí a dhéanamh chun an méadú teochta a theorannú go 1.5°C os cionn leibhéil réamhthionsclaíocha, agus,
ii. cur leis an gcumas dul in oiriúint do thionchar dhíobhálach an athraithe aeráide agus athléimneacht aeráide a chothú.

Tá Comhairle Contae Thiobraid Árann tiomanta don dúshlán seo, agus trína comhpháirtíocht le Gníomhaireacht Fuinnimh Thiobraid Árann agus le páirtithe leasmhara eile tá sé chun tosaigh cheana féin i ngníomh comhoibríoch dearfach ar son na haeráide, agus trí fhorbairt an Phlean Gníomhaíochta Aeráide 2024 – 2029 seo de chuid Chomhairle Contae Thiobraid Árann (PÚÁGA) tá gníomhú ar son na haeráide á neadú níos mó trasna a seachadadh seirbhíse. Ullmhaíodh an Plean Údaráis Áitiúil um Ghníomhú ar son na hAeráide (PÚÁGA) de réir Threoirlínte Gníomhaithe Aeráide an Údaráis Áitiúil de chuid na Roinne Comhshaoil, Aeráide agus Cumarsáide, 2023. Tiomáinfidh gach PÚÁGA na bearta oiriúnaithe agus maolaithe a theastaíonn ag an leibhéal áitiúil, agus cuirfidh sé ar chumas gach údaráis áitiúil;

» beartas náisiúnta aeráide a aistriú go gníomhach chuig imthosca áitiúla trí bhearta atá bunaithe ar fhianaise a chur in ord tosaíochta agus a luathú,
» cuidiú le seachadadh an chuspóra um neodracht aeráide ag leibhéal áitiúil agus pobail,
» Crios Dícharbónaithe a shainaithint agus a sheachadadh laistigh de limistéar an údaráis áitiúil chun gníomhú mar bhonn tástála do raon bearta maolaithe aeráide, oiriúnaithe agus bithéagsúlachta i limistéar sainithe trí thionscadail agus torthaí a shainaithint a chabhróidh le seachadadh an Chuspóra Aeráide Náisiúnta.

Sa Phlean Gníomhaithe ar son na hAeráide 2023, ceanglaíodh ar gach údarás áitiúil a PÚÁGA a ullmhú agus a ghlacadh faoi mhí Feabhra 2024, mar chuid de fhreagra marthanach agus pleanáilte ag leibhéil áitiúla agus pobail, chun tacú le seachadadh an Chuspóra Náisiúnta Aeráide i.e. Geilleagar Aeráide Athléimneach, Saibhir ó thaobh Bithéagsúlachta de, Inbhuanaithe don Chomhshaol agus Neodrach ó thaobh Carbóin de, a bhaint amach tráth nach déanaí ná deireadh na bliana 2050.

Ullmhaíodh an PÚÁGA seo i ndlúth-chomhoibriú le raon páirtithe leasmhara údaráis áitiúil, pobail agus earnála lena n-áirítear; ionadaithe tofa, bainistíocht shinsearach agus foireann na Comhairle Contae, an Líonra Rannpháirtíochta Poiblí, an Oifig Réigiúnach um Ghníomhú ar son na hAeráide, údaráis áitiúla atá taobh leo, páirtithe leasmhara gnó agus pobail agus baill dár bpobail.

Tugtar breac-chuntas ar mheasúnú ar na rioscaí aeráide atá i ndán do Thiobraid Árann, agus ar astaíochtaí gáis cheaptha teasa don Chomhairle agus don chontae araon, agus tá siad mar bhonn eolais ag forbairt gníomhaíochta. Leagtar amach 100 gníomh uaillmhianach agus nualaíoch ar son na haeráide, lena n-áirítear tiomantas na Comhairle a n-astaíochtaí féin a laghdú (51%) agus spriocanna éifeachtúlachta fuinnimh (50%) a bhaint amach. Déanfaidh seachadadh gníomhaíochta gníomhú ar son na haeráide a phríomhshruthú ar fud sheirbhísí na Comhairle, agus tacóidh sé le bogadh comhoibríoch i dtreo laghduithe astaíochtaí pobail agus earnála, feabhsú bithéagsúlachta agus gníomhú ar son na haeráide etc.

Cuirtear gníomhaíochtaí aeráide i ngrúpaí faoi chúig phríomhthéama:

"Tá sé in am ollnóva uaillmhian aeráide a bheith ann i ngach tír, cathair agus earnáil."

Antonio Guterres, Ard-Rúnaí na Náisiún Aontaithe – *COP 28*

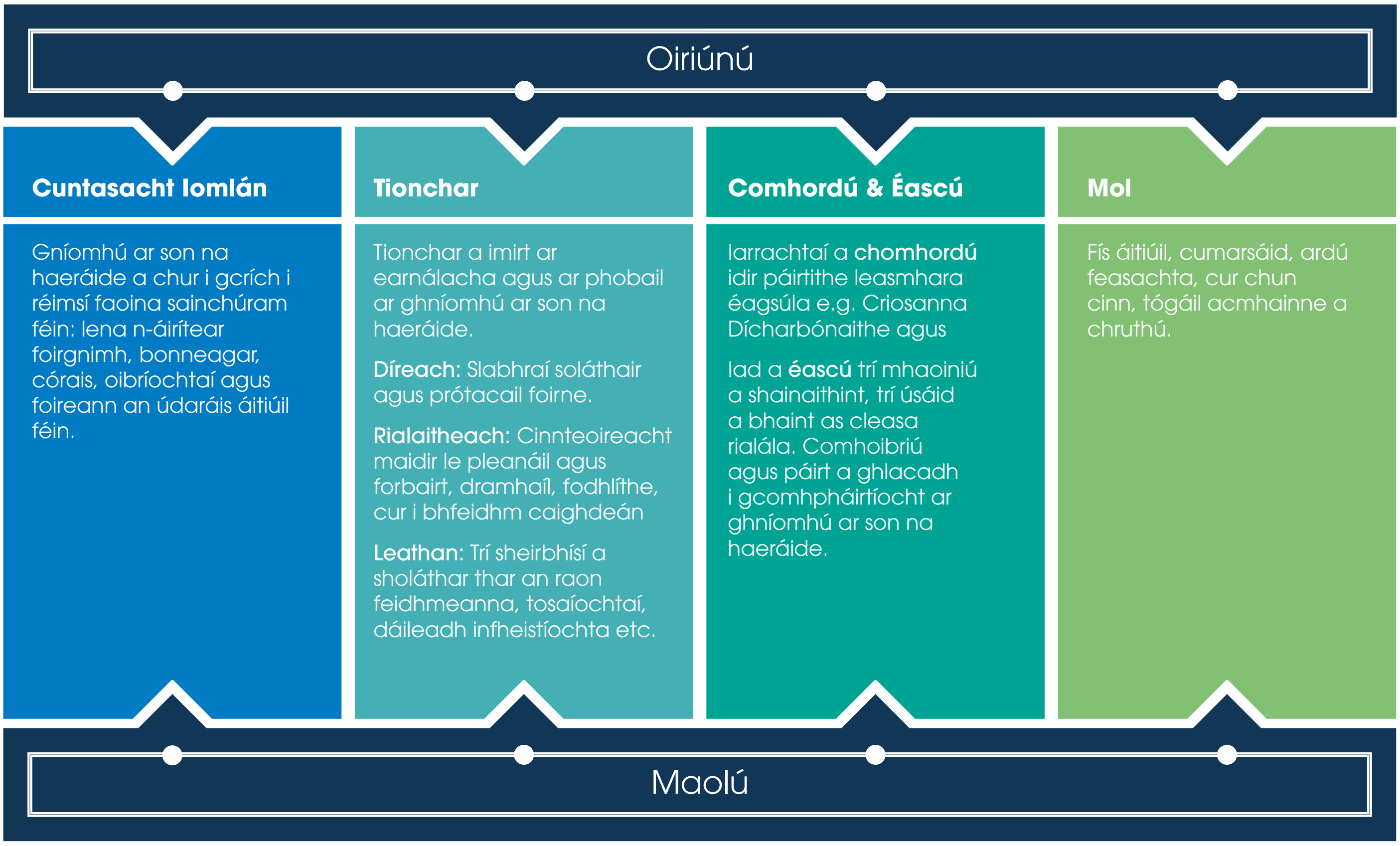

Scóip Chomhairle Contae Thiobraid Árann i nGníomhú ar son na hAeráide

Ról Chomhairle Contae Thiobraid Árann i nGníomhú ar son na hAeráide

Tá Éire tiomanta d'aistriú chuig geilleagar atá neodrach ó thaobh na haeráide de faoi 2050[1]. Ciallaíonn sé seo an méid céanna gás ceaptha teasa a bhaint as an atmaisféar ná an méid a scaoilimid. Mar sin, tá sé de dhualgas ar gach eagraíocht agus earnáil a n-ídiú fuinnimh féin a laghdú chun moill a chur ar athrú aeráide de bharr astaíochtaí gáis cheaptha teasa.

Tá cumais uathúla ag an gComhairle chun raon leathan cuspóirí beartais aeráide a bhaint amach. D'fhonn a ról agus a raon feidhme a shoiléiriú maidir leis an ngníomhú ar son na haeráide, shainigh an Chomhairle a réimsí agus a leibhéil freagrachta:

Cuntasacht Iomlán: Tá freagracht iomlán ag an gComhairle as gníomhú ar son na haeráide laistigh dá heagraíocht agus dá hoibríochtaí féin, chun foráil a dhéanamh maidir le laghduithe ar astaíochtaí, laghduithe ar úsáid fuinnimh, agus as athléimneacht a fhorbairt in aghaidh tionchar diúltach an athraithe aeráide ar leibhéal oibríochtúil.

Tionchar: Tríd an raon seirbhísí agus feidhmeanna a chuirtear ar fáil, is féidir leis an gComhairle tionchar a imirt ar earnálacha, ar ghnóthaí, ar phobail agus ar dhaoine aonair maidir le gníomhú áitiúil ar son na haeráide.

Comhordú agus Éascú: Is féidir leis an gComhairle comhordú agus éascú a dhéanamh, trí oibriú le hearnálacha, le gnó agus le pobail agus le grúpaí eile ag tabhairt páirtithe leasmhara le chéile i gcomhpháirtíocht chun tionscadail rathúla agus torthaí nach dtarlódh murach sin a bhaint amach.

Mol: Is féidir leis an gComhairle abhcóideacht a dhéanamh ar ghníomhú ar son na haeráide trí fheasacht a ardú, cumarsáid a dhéanamh, eolas a chur ar fáil agus dul i mbun comhphlé oscailte ar shaincheisteanna agus ar fhreagairtí a bhaineann leis an aeráid.

Cé go bhfuil ról tábhachtach ag an gComhairle i ngníomhú ar son na haeráide, ní hé nach bhfuil sé mar fhreagracht ar earnálacha eile, mar shampla gnó agus fiontraíocht, talmhaíocht, fuinneamh in-athnuaite, iompar srl as a spriocanna náisiúnta féin maidir le laghdú astuithe a bhaint amach atá leagtha amach sa Phlean Náisiúnta um Ghníomhú ar son na hAeráide.

1 gov.ie – Plean Gníomhaithe ar son na hAeráide 2023 (www.gov.ie)

Crios Dícharbónaithe

De réir Threoirlínte Phlean Gníomhaíochta ar son na hAeráide na nÚdarás Áitiúil sain-aithníodh Crios Dícharbónaithe i dTiobraid Árann atá dírithe ar an gCampas Náisiúnta Bithgheilleagair ag Lisín, Durlas. Cuimsíonn an limistéar seo cúlchríoch mór tuaithe chomh maith le go leor sráidbhailte agus pobail, agus tá sé ar fad suite laistigh de limistéar Chiste an Aontais Eorpaigh um Aistriú Cóir agus na deiseanna a thugann sé seo don cheantar trí thacaíochtaí mao-inithe dá bharr. Is é cuspóir an ainmniúcháin cabhrú le léiriú a dhéanamh, trí infheistíocht agus tacaíocht ó pháirtithe leasmhara, go ndéanfar dícharbónú agus gníomh dear-fach ar son na haeráide ag leibhéal áitiúil agus pobail. Is í an fhís do Chrios Díchar-bónaithe Thiobraid Árann Láir ná:

'Pobal tuaithe uathúil, faoi bhláth ísealchar-bóin i dtírdhreach saibhir bithéagsúlachta. Tógtha ar bhunús bithgheilleagar inbhua-naithe, éagsúlú úsáid talún, talmhaíocht atá tíosach ar fhuinneamh agus bithéagsúlacht, fuinneamh in-athnuaite, éiceathurasóire-acht agus pobail nasctha, chomhionann agus bheoga. Áit a mbeidh sé de chum-hacht ag pobail agus gnólachtaí dul in oiriúint do thionchair an athraithe aeráide agus glacadh le modhanna agus teicneo-laíochtaí chun astaíochtaí Gáis Cheaptha Teasa a laghdú.'

Aithnítear raon beart maolaithe, oiriúnaithe agus bithéagsúlachta um athrú aeráide don cheantar agus leagtar amach liosta deiseanna agus gníomhartha chun cabhrú leis an bhfís don cheantar a sheachadadh.

Is é Crios Dícharbónaithe Thiobraid Árann Láir an t-aon chrios dícharbónaithe in-tíre agus tuaithe sa tír, agus tá deiseanna agus gníomhaíochtaí dírithe mar sin ar an mbithgheilleagar, éagsúlú tuaithe agus talmhaíochta, athrú ar úsáid talún agus bithéagsúlacht, chomh maith le comhbhu-ntáistí amhail iarfheistiú foirgneamh, fuinn-eamh in-athnuaite, iompar tuaithe, foraoi-seacht agus turasóireacht.

Féachfaidh an Chomhairle, trí sheachadadh a seirbhísí féin, le comhoibriú le páirtithe leasmhara agus leis an bpobal, le cabhrú le deiseanna le haghaidh astaíochtaí ísle, forásach agus inbhuanaithe a chomhordú le cruthaitheacht agus nuálaíocht maid-ir le gníomh aeráide a sheachadadh agus na tairbhí eacnamaíocha agus sóisialta a bhaineann leis.

Leagan amach Phlean Gníomhaithe ar son na hAeráide Chomhairle Contae

Tá Plean Gníomhaithe ar son na hAeráide Chomhairle Contae Thiobraid Árann leagtha amach i seacht gcuid:

- Réamhrá
- Páirtithe Leasmhara agus Gníomhú ar son na hAeráide
- Próifíl na Comhairle Contae
- Gníomhú ar son na hAeráide atá Bunaithe ar Fhianaise
- Creat Gníomhartha ar aon na hAeráide
- Crios Dícharbónaithe Thiobraid Árann
- Cur i bhFeidhm, Maoiniú agus Tuairisciú

Tá Gníomhartha ar son na hAeráide na Comhairle faoi iamh mar Aguisín 1.

Tá Tuarascálacha Forlíontacha ann a sholáthraíonn sonraí bunlíne[1]:

- Measúnú Riosca ar Athrú Aeráide do Thiobraid Árann (Comhairle Contae Thiobraid Árann, 2023)
- Fardal Astuithe Bunlíne do Thiobraid Árann (Comhairle Contae Thiobraid Árann, 2023)

- Próifíl Shocheacnamaíoch agus Fardal Astuithe Bunlíne don Chrios Dícharbónaithe (Comhairle Contae Thiobraid Árann, 2023)
- Tuarascáil Chomhshaoil de réir Rialacháin na gComhphobal Eorpach (Measúnú Comhshaoil ar Phleananna agus Cláir Áirithe) 2004 (I.R. 435 de 2004 arna leasú ag I.R. 200 de 2011) le haghaidh Measúnú Straitéiseach Comhshaoil (MSC)
- Measúnú Oiriúnach (MO) Tuarascáil Tionchair Natura de bhun Airteagal 6 den Treoir maidir le Gnáthóga 92/43/CEE.

Rinneadh Plean Gníomhaithe Aeráide Chomhairle Contae Thiobraid Árann 2024 – 2029 ag an gCruinniú Iomlánach de Chomhairle Contae Thiobraid Árann ar an 12 Feabhra 2024 agus fanfaidh sé i bhfeidhm ar feadh tréimhse 5 bliana.

1 Is féidir breathnú orthu ar an suíomh gréasáin ag www.tipperarycoco.ie/climateaction

01 Réamhrá

1.1 Forbhreathnú ar athrú aeráide, an tábhacht a bhaineann leis, a thionchar agus a rioscaí d’Éirinn

Tá cur amach againn ar fad anois ar an téarma ‘Athrú Aeráide’ agus tá a fhios againn go gciallaíonn sé athrú ar an ngnáthaimsir a bhíonn in áit.

D’fhéadfadh sé seo a bheith ina athrú ar an méid báistí a fhaigheann áit de ghnáth i mbliain amháin, nó d’fhéadfadh sé a bheith ina athrú ar ghnáth-theocht in áit ar feadh míosa nó séasúir. Tugaimid faoi deara go bhfuil aeráid an Domhain ag athrú, leis an teocht ag ardú le 100 bliain anuas nó mar sin.

De réir na Gníomhaireachta um Chaomhnú Comhshaoil (GCC), is iad astaíochtaí gáis cheaptha teasa (GCT) is mó a chuireann le hathrú aeráide, agus go háirithe le méadú ar theocht an domhain. D’fhan tiúchán atmaisféarach na bpríomh-GHGanna i.e. dé-ocsaíd charbóin, meatán agus ocsaíd nítriúil seasmhach go leor le 800,000 bliain ar a laghad go dtí tús na réabhlóide tionsclaíochta. Ó shin i leith, tá méadú tagtha orthu ag ráta nach bhfacthas riamh agus sroicheadh leibhéil nach bhfuil ann leis na milliúin bliain is dócha.

Ceapann eolaithe go leanfaidh teocht an Domhain ag dul suas. Bheadh sé seo ina chúis le níos mó sneachta agus oighir a leá. Thiocfadh ardú níos airde ar leibhéil uisce na n-aigéan. D'éireodh áiteanna áirithe níos teo. D’fhéadfadh geimhreadh níos fuaire a bheith in áiteanna eile agus níos mó sneachta ann. D’fhéadfadh go mbeadh níos mó báistí in áiteanna áirithe. D’fhéadfadh go mbeadh níos lú báistí in áiteanna eile. D’fhéadfadh go mbeadh gaotha níos láidre ag áiteanna áirithe.

Tá sé aitheanta ag Met Éireann go bhfuil ardú tagtha ar theochtaí in Éirinn, agus ba í 2023 an bhliain is teo dár taifeadadh riamh, féach Fíor 1.1 thíos, agus tá siad á thuar go leanfaidh meánteochtaí bliantúla ag ardú in Éirinn.

Deir an GCC go léiríonn réamh-mheastacháin aeráide in Éirinn le linn na haoise seo athruithe ar luasanna gaoithe agus rianta stoirme; dóchúlacht mhéadaithe go dtarlóidh tuilte abhann agus cósta; athruithe ar dháileadh speiceas plandaí agus ainmhithe agus ar uainiú imeachtaí saolré na speiceas dúchasach; strus uisce do bharra, brú ar sholáthar uisce agus tionchar diúltach ar cháilíocht uisce agus tionchar diúltach ar shláinte agus ar fholláine an duine.

Tá dualgas ar eagraíochtaí, ar earnálacha agus ar gach saoránach in Éirinn[1] gníomhú chun astaíochtaí carbóin a laghdú agus linnte carbóin a mhéadú. Tá Éire tiomanta d’aistriú chuig geilleagar atá neodrach ó thaobh na haeráide de faoi 2050. Ciallaíonn sé seo an méid céanna GCT a bhaint as an atmaisféar ná an méid a scaoilimid.

1 gov.ie - Plean Gníomhaithe ar son na hAeráide 2023 (www.gov.ie)

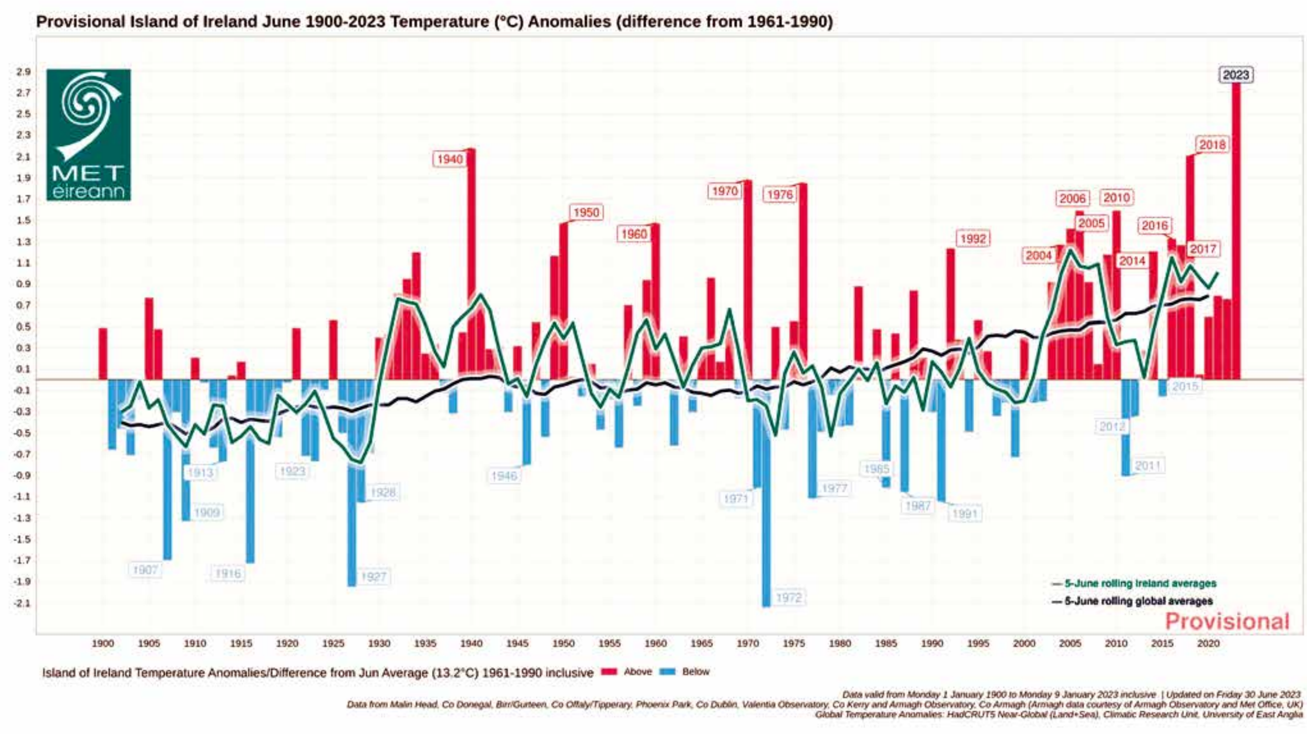

Fíor 1.1: Éire 1900 – 2023 Neamhréireanna Teochta (°C), Ráiteas Bliantúil Aeráide d’Éirinn 2023 (Met Éireann)

Na Sé Earnáil Ríthábhachtach Feiceálach

Foinsí in-athnuaite a chumhachtú

75%

laghdú in astaíochtaí faoi 2030.

Éascóimid soláthar d'fhuinneamh in-athnuaite ar scála mór a bheidh ríthábhachtach chun an earnáil chumhachta a dhícharbónú chomh maith le leictriú teicneolaíochtaí eile a chumasú.

Forbairt níos fearr

tráchtáil/poiblí **45%** | cónaitheach **45%**

laghdú in astaíochtaí faoi 2030.

Méadóimid éifeachtúlacht fuinnimh na bhfoirgneamh atá ann cheana féin, cuirfimid beartais i bhfeidhm chun astaíochtaí nialasacha a bhaint amach i bhfoirgnimh nua agus leanfaimid ag cur lenár gclár iarfheistithe

Athrú ar an gcaoi a dtaistealaímid

50%

laghdú in astaíochtaí faoi 2030.

Spreagfaimid beartais chun astaíochtaí iompair a laghdú trí phleanáil baile, cathrach agus tuaithe a fheabhsú, trí chur chuige Seachain-Aistrigh-Feabhsaigh a ghlacadh: an gá atá le taisteal a laghdú nó a sheachaint, aistriú chuig iompar poiblí, siúl agus rothaíocht agus feabhas a chur ar éifeachtúlacht fuinnimh feithiclí.

Fíor 1.2: Plean Náisiúnta Gníomhú ar son na hAeráide 2023 – Earnálacha Ardtionchair (An Roinn Comhshaoil, Aeráide agus Cumarsáide)

1.2 Beartas agus Comhthéacs Gníomhaithe ar son na hAeráide

1.2.1 Creat Reachtaíochta Gníomhaithe ar son na hAeráide

Síníodh an tAcht um Ghníomhú ar son na hAeráide agus um Fhorbairt Ísealcharbóin 2015 ina dhlí i mí na Nollag 2015. Foráladh leis an Acht do bhunú creata náisiúnta d'fhonn aistriú chuig geilleagar ísealcharbóin, atá athléimneach ó thaobh aeráide de agus atá inbhuanaithe ó thaobh an chomhshaoil de a bhaint amach faoi 2050. I mí Iúil 2021, síníodh ina dhlí an tAcht um Ghníomhú ar son na hAeráide agus um Fhorbairt Ísealcharbóin (Leasú), 2021 (an tAcht). Is iad seo a leanas gnéithe ábhartha den Acht:

» Cuspóir náisiúnta aeráide, lena ngealltar an t-aistriú chuig geilleagar atá athléimneach ó thaobh na haeráide de, atá saibhir ó thaobh na bithéagsúlachta de, atá inbhuanaithe don chomhshaol agus atá neodrach ó thaobh na haeráide de, a shaothrú agus a bhaint amach tráth nach déanaí ná 2050,

» Cinnfidh an Rialtas, tar éis comhairliúcháin, conas an buiséad carbóin a chur i bhfeidhm ar fud na n-earnálacha ábhartha, agus cad a chuirfidh gach earnáil ar fáil i dtréimhse cúig bliana ar leith,

» Mionsonrófar gníomhaíochtaí do gach earnáil sa Phlean Náisiúnta Gníomhaithe ar son na hAeráide[1] a chaithfear a nuashonrú go bliantúil,

» Ní mór d'Údaráis Áitiúla Pleananna Gníomhaíochta ar son na hAeráide ar leith a ullmhú a chuimseoidh bearta maolaithe agus oiriúnaithe araon agus a nuashonrófar gach cúig bliana. Ní mór Pleananna Forbartha na nÚdarás Áitiúil a ailíniú lena bPlean Gníomhaíochta ar son na hAeráide, agus,

» Beidh oibleagáid ar Chomhlachtaí Poiblí Pleananna Gníomhaithe ar son na hAeráide a chur san áireamh agus a gcuid feidhmeanna á gcomhlíonadh acu.

Thógan Plean Náisiúnta Gníomhaithe ar son na hAeráide dar dáta 2023, ar na pleananna gníomhaithe ar son na haeráide a bhí ann roimhe seo

1 gov.ie – Plean Gníomhaithe ar son na hAeráide 2023 (www.gov.ie)

Feirmeacha teaghlaigh a dhéanamh níos inbhuanaithe

25%

laghdú in astaíochtaí faoi 2030.

Tacóimid le feirmeoirí leanúint ar aghaidh ag táirgeadh bia den scoth atá sábháilte agus cothaitheach agus ag an am céanna iarracht a dhéanamh ioncam a éagsúlú trí churaíocht, giniúint fuinnimh agus foraoiseacht.

Gnó agus fiontraíocht a ghlasú

35%

laghdú in astaíochtaí faoi 2030.

Táimid ag athrú an chaoi a ndéanaimid ár n-earraí agus ár seirbhísí a tháirgeadh, a úsáid agus a dhearadh tríd an nasc idir breoslaí iontaise agus dul chun cinn eacnamaíoch a bhriseadh. Tá dícharbónú tionscail agus fiontair ríthábhachtach do gheilleagar na hÉireann agus d'iomaíochas amach anseo.

Ár n-úsáid talún a athrú

Tá sprioc laghdaithe chruinn don earnáil seo fós le cinneadh.

Cuirfidh an chéad chéim den athbhreithniú ar úsáid talún dúinn muid ar an eolas maidir le conas atá ár gcuid talún á úsáid againn anois. Ansin, is féidir linn a mhapáil, le fianaise, conas is féidir é a úsáid ar an mbealach is éifeachtaí chun carbón a ghabháil agus a stóráil agus chun bia agus fuinneamh níos fearr agus níos glaise a tháirgeadh

agus is é an creat trína bhfuil sé beartaithe ag an rialtas na buiséid charbóin agus na huasteorainneacha earnála atá ceangailteach ó thaobh an dlí de, chomh maith leis na spriocanna laghduithe astaíochtaí atá leagtha amach san Acht, a bhaint amach. Leagtar amach sa Phlean Gníomhaithe ar son na hAeráide 2023 sé earnáil ríthábhachtacha feiceálacha:

I gcás na nÚdarás Áitiúil, lena n-áirítear Comhairle Contae Thiobraid Árann, is iad príomhghnéithe an Phlean Náisiúnta Gníomhaithe ar son na hAeráide 2023:

- Laghdú 51% a bhaint amach ar a astaíochtaí GCT na n-údarás áitiúil féin agus feabhas 50% ar éifeachtúlacht fuinnimh féin na n-údarás áitiúil faoi 2030
- Seachadadh Pleananna Gníomhaithe ar son na hAeráide na nÚdarás Áitiúil faoi mhí Feabhra 2024
- Tabhairt faoi oiliúint agus breisoiliúint a bhaineann leis an aeráid, d'fhostaithe na hearnála poiblí
- Soláthar glas poiblí earraí agus seirbhísí a chur i bhfeidhm go hiomlán.

Tá straitéis náisiúnta na hÉireann um oiriúnú aeráide leagtha amach sa Chreat Náisiúnta Oiriúnaithe, a d'fhaomh an Rialtas i mí na Nollag 2017, agus a foilsíodh agus a leagadh faoi bhráid an Oireachtais an 19 Eanáir 2018 i gcomhréir leis an Acht um Ghníomhú ar son na hAeráide agus um Fhorbairt Ísealcharbóin 2015. D'éiligh an Creat Náisiúnta Oiriúnaithe go ndéanfadh gach údarás áitiúil straitéisí oiriúnaithe áitiúla agus go nglacfaidís leo. Tá na gníomhaíochtaí a leagtar amach rangaithe i gceithre théama chun comhoibriú agus sineirgí a chothú idir gníomhaireachtaí rialtais agus údaráis áitiúla.

- Caipiteal Nádúrtha agus Cultúrtha
- Bonneagar Tábhachtach
- Bainistíocht Acmhainní Uisce agus Riosca Tuilte
- Sláinte Phoiblí.

Ullmhaíodh Straitéis Oiriúnaithe Aeráide Chomhairle Contae Thiobraid Árann 2019 – 2024 de réir an Chreata Náisiúnta Oiriúnaithe agus tá sí mar bhonn eolais le hullmhú Phlean Gníomhaithe ar son na hAeráide 2024 - 2029 Chomhairle Contae Thiobraid Árann (PÚÁGA).

1.2.2 Maolú agus Oiriúnú

Is iad maolú agus oiriúnú an dá ghné is mó de ghníomhú ar son na haeráide: Baineann maolú le hathrú a dhéanamh ar an gcaoi a mbímid ag maireachtáil, ag gluaiseacht, ag ithe agus ag tabhairt faoi dhéantúsaíocht chun táirgeadh GCTanna dochracha a laghdú agus/nó a dhíchur, agus féachann Oiriúnú le cabhrú le daoine dul i dtaithí ar éifeachtaí an athraithe aeráide (e.g. ó imeachtaí adhaimsire, triomach etc.). Leagann an PÚÁGA agus a ghníomhaíochtaí creat amach le haghaidh maolaithe agus oiriúnaithe araon.

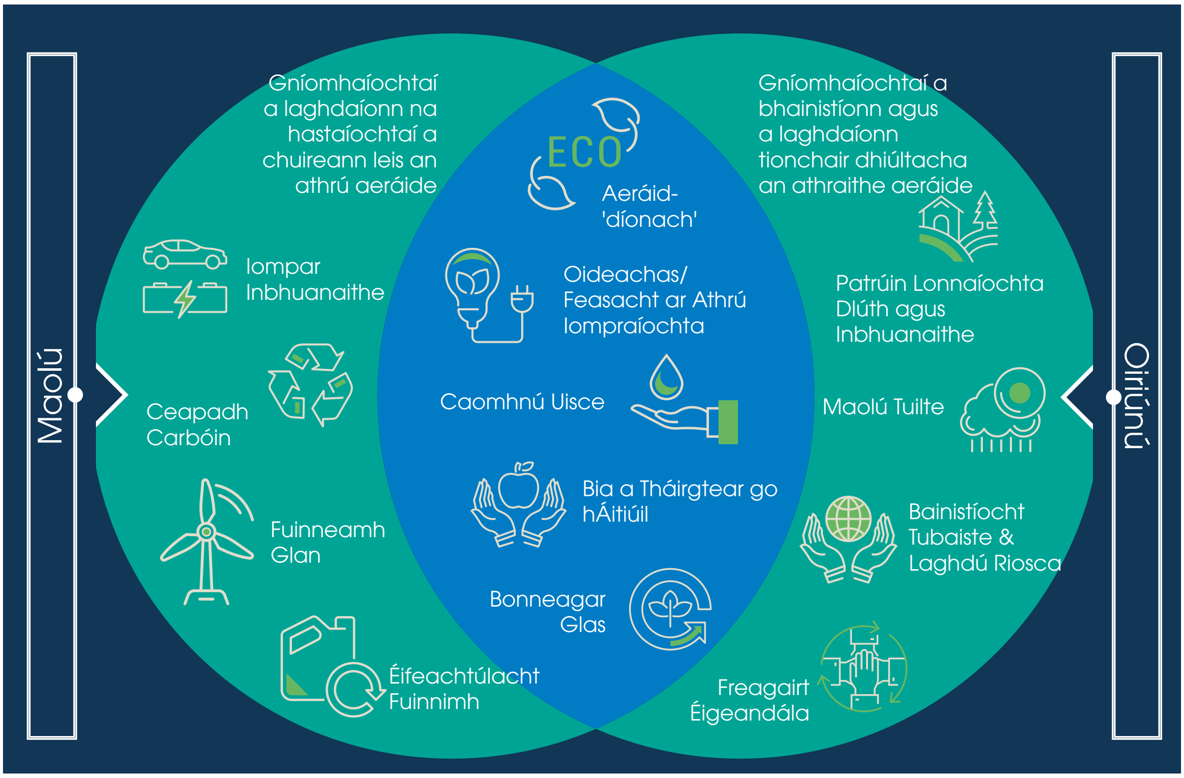

Fíor 1.3: Straitéisí Maolaithe agus Oiriúnaithe

1.2.3 Spriocanna Forbartha Inbhuanaithe

Aithnítear sa Phlean Forfheidhmithe Náisiúnta um Spriocanna Forbartha Inbhuanaithe 2018 – 2020 (SFIanna) "go bhfuil ról ríthábhachtach ag an rialtas áitiúil maidir le beartais náisiúnta a aistriú ina ngníomhartha praiticiúla inláimhsithe ar féidir leo cabhrú le cuspóirí an SFI a leabú in iompraíochtaí agus spriocanna daoine aonair agus pobail". Tá sé beartaithe sa Dara Plean Forfheidhmithe Náisiúnta de chuid na hÉireann maidir leis na Spriocanna Forbartha Inbhuanaithe 2022 – 2024 cur le ról an rialtais áitiúil in Éirinn agus cuimsítear sainghníomhaíochtaí ann lena n-áirítear:

- Tionscnaimh atá ann cheana féin a léiriú, a roinnt agus cur leo
- Cumas a fhorbairt agus ardú feasachta
- Na SFIanna a neadú i gcreatí rialachais agus tuairiscithe
- Na SFIanna a chuimsiú i gcreataí pleanála áitiúla
- Rannpháirtíocht Pobail.

Aithnítear údaráis áitiúla i gClár Oibre 2030 na Náisiún Aontaithe (NA)[1] mar cheann de naoi "Mhórghrúpa", a bhfuil ról ríthábhachtach acu i bhforbairt inbhuanaithe, agus leagann Clár Oibre 2030 béim freisin ar an ról ar leith atá ag údaráis áitiúla agus ag pobail i bhforbairt inbhuanaithe uirbeach. Iarrann Sprioc 13 de SFIanna na NA gníomhaíocht phráinneach chun dul i ngleic leis an athrú aeráide agus tionchar an athraithe aeráide. Tá sé nasctha go dlúth leis na 16 sprioc eile atá i gClár Oibre 2030 don Fhorbairt Inbhuanaithe. Chun aghaidh a thabhairt ar an athrú aeráide, ghlac tíortha le Comhaontú Pháras chun teorainn a chur ar ardú teochta domhanda go dtí i bhfad faoi bhun 2 chéim Celsius.

Rinneadh na SFIanna agus ról na Comhairle a mheas i bhforbairt ghníomhaíochtaí aeráide na Comhairle mar atá leagtha amach san PÚÁGA seo.

1 Ár ndomhan a athrú: Clár Oibre 2030 don Fhorbairt Inbhuanaithe | An Roinn Gnóthaí Eacnamaíocha agus Sóisialacha (un.org)

tá ról ríthábhachtach ag an rialtas áitiúil maidir le beartais náisiúnta a aistriú ina ngníomhartha praiticiúla inláimhsithe ar féidir leo cabhrú le cuspóirí an SFI a leabú in iompraíochtaí agus spriocanna daoine aonair agus pobail"

Phlean Forfheidhmithe Náisiúnta um Spriocanna Forbartha Inbhuanaithe 2018 – 2020

Fíor 1.4 Spriocanna Domhanda um Fhorbairt Inbhuanaithe (Na Náisiúin Aontaithe 2015)

1.2.4 Dualgas na hEarnála Poiblí

Tá Dualgas na hEarnála Poiblí um Chomhionannas agus Cearta an Duine (Dualgas na hEarnála Poiblí) leagtha amach in alt 42 den Acht um Choimisiún na hÉireann um Chearta an Duine agus Comhionannas 2014. Leagann Plean Corparáideach Chomhairle Contae Thiobraid Árann amach tiomantas na Comhairle don ghá le deireadh a chur le hidirdhealú, le comhionannas deiseanna a chur chun cinn agus le cearta daonna na foirne agus na n-úsáideoirí seirbhíse a chosaint.

Ullmhaíodh an PÚÁGA agus aird á tabhairt ar an Earnáil Phoiblí maidir le gníomhú ar son na haeráide a sheachadadh dár gcomhghleacaithe agus dár bhfoireann agus dóibh siúd a bhaineann leas as seirbhísí agus feidhmeanna na Comhairle.

1.3 Scóip agus Tionchar Chomhairle Contae Thiobraid Árann

Tá raon gníomhartha á ndéanamh ag comhairlí contae cheana féin ar fud a gcuid feidhmeanna agus seirbhísí chun dul i ngleic le hathrú aeráide, agus tá cumais uathúla acu chun raon leathan cuspóirí beartais aeráide a sheachadadh, mar atá leagtha amach in 'Próifíl de Ghníomhartha Aeráide Rialtais Áitiúil in Éirinn (An Oifig Réigiúnach um Ghníomhú ar son na hAeráide, 2020)'.

Tá réimse leathan saineolais theicniúil, taithí agus líonraí ag Comhairlí chun straitéisí agus réitigh a fhorbairt agus a sheachadadh do bhailte, do chathracha, do cheantair thuaithe agus do réigiúin ísealcharbóin. Beidh na cumais seo mar bhonn agus mar thaca ag oiriúnú aeráide lena chinntiú go mbeidh ár n-áiteanna níos athléimní in aghaidh athrú aeráide, agus chun deiseanna agus féidearthachtaí a aithint chun ár gcontae a athshamhlú chun freastal níos fearr ar ár bpobail amach anseo.

Cé go bhfuil ról straitéiseach agus tábhachtach ag Comhairlí i ngníomhaíocht aeráide, áfach, níl siad freagrach as earnálacha eile, mar shampla gnó agus fiontraíocht, talmhaíocht, fuinneamh in-athnuaite, iompar etc. as a gcuid spriocanna laghduithe astaíochtaí féin a bhaint amach (mar atá leagtha síos ag an bPlean Gníomhaíochta Aeráide Náisiúnta).

Chun a ról agus a raon feidhme a shoiléiriú ó thaobh na gníomhaíochta aeráide de, tá a réimsí agus a leibhéil freagrachta sainithe ag an gComhairle:

Cuntasacht Iomlán: Tá freagracht iomlán ag údaráis áitiúla as gníomhaíocht ar son na haeráide laistigh dá n-eagraíocht agus dá n-oibríochtaí féin chun foráil a dhéanamh do laghduithe astaíochtaí, laghduithe ar úsáid fuinnimh, agus chun athléimneacht a fhorbairt in aghaidh tionchar diúltach an athraithe aeráide ar leibhéal oibríochtúil.

Tionchar: Trí raon na seirbhísí agus na bhfeidhmeanna a chuirtear ar fáil, is féidir le húdaráis áitiúla tionchar a imirt ar earnálacha, gnólachtaí, pobail agus daoine aonair i seachadadh gníomhaíochta aeráide áitiúil.

Comhordú agus Éascú: Is féidir leis na húdaráis áitiúla comhordú agus éascú a dhéanamh, trí oibriú le hearnálacha, le gnó agus le pobail agus le grúpaí eile ag tabhairt páirtithe leasmhara le chéile i gcomhpháirtíocht chun tionscadail rathúla agus torthaí nach dtarlódh murach sin a bhaint amach.

Mol: Is féidir le húdaráis áitiúla abhcóideacht a dhéanamh ar ghníomhú ar son na haeráide trí fheasacht a ardú, cumarsáid a dhéanamh, eolas a chur ar fáil agus dul i mbun comhphlé ar shaincheisteanna agus ar fhreagairtí a bhaineann leis an aeráid.

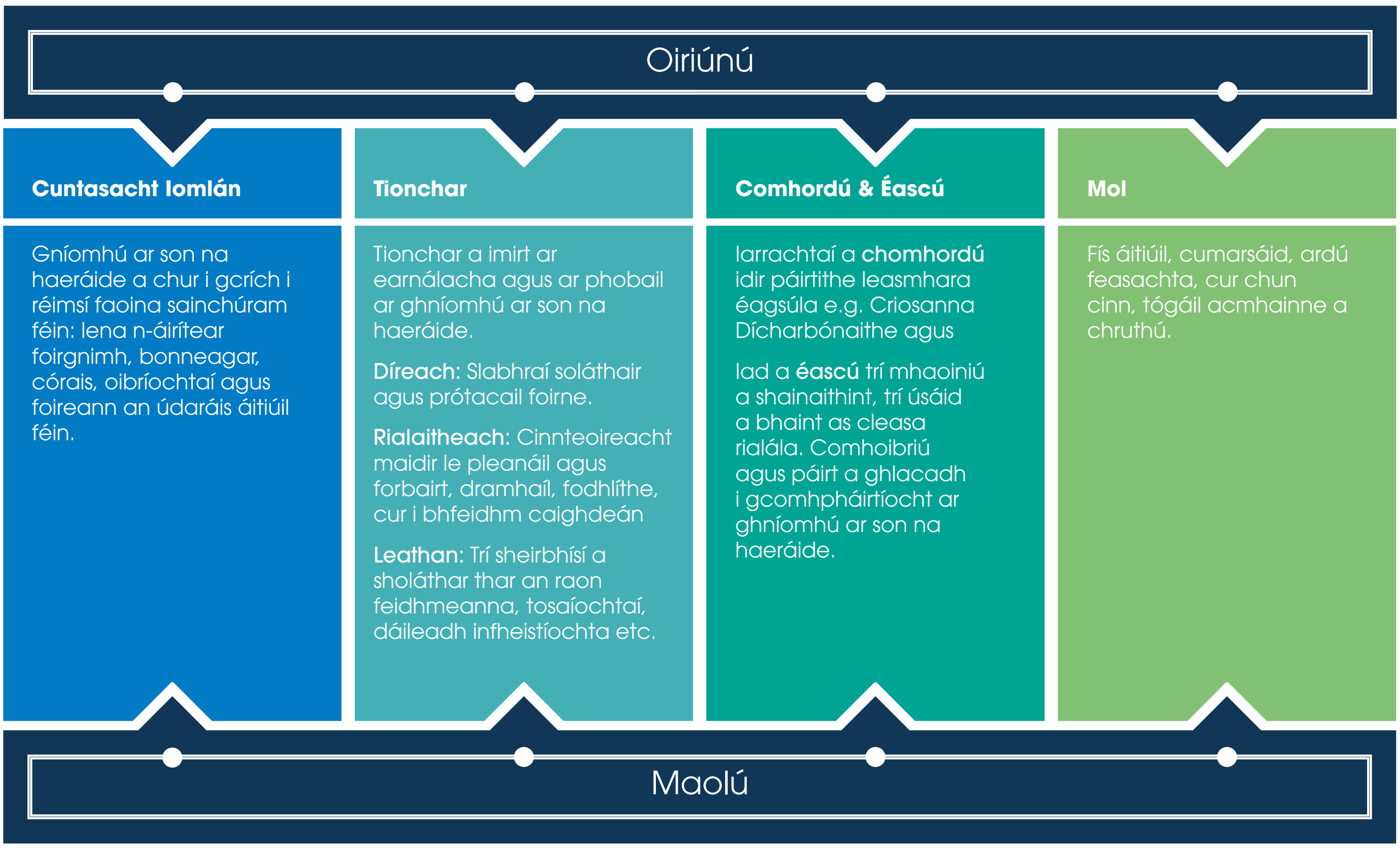

Fíor 1.5: Ról agus raon feidhme na Comhairle maidir le Gníomhú ar son na hAeráide (Oifig Réigiúnach um Ghníomhú ar son na hAeráide)

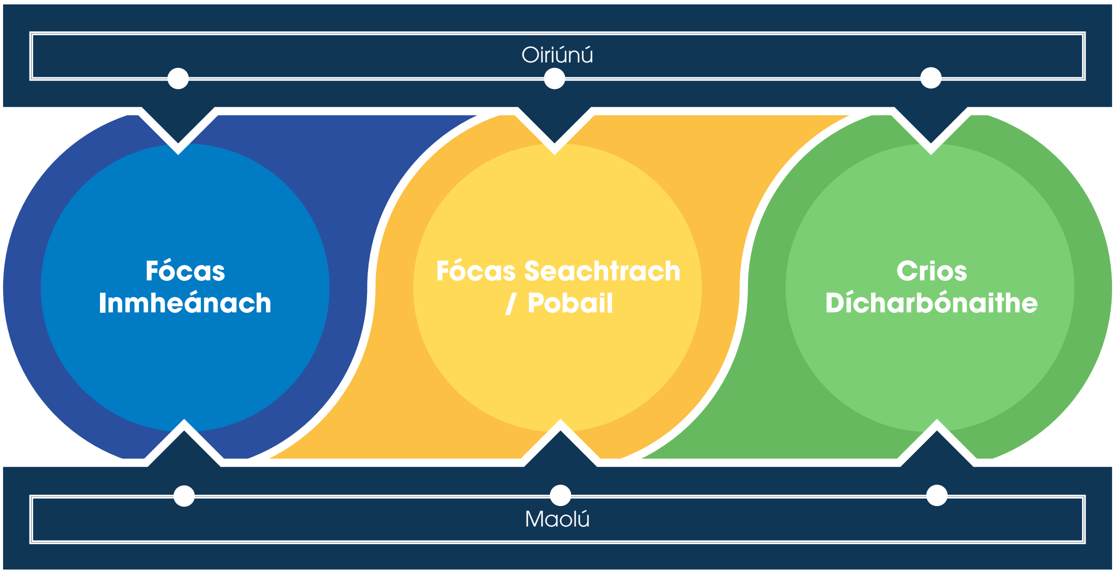

Fíor 1.6: Scóip PÚÁGA (Oifig Réigiúnach um Ghníomhú ar son na hAeráide)

Tá sé mar aidhm ag an PÚÁGA an méid seo a leanas a sheachadadh:

1. A aithint conas a bhainfidh an Chomhairle laghduithe ar astaíochtaí agus éifeachtúlacht fuinnimh amach trasna sheachadadh a feidhmeanna agus a seirbhísí féin (Fócas inmheánach).
2. A aithint conas a rachaidh an Chomhairle i bhfeidhm ar ghníomhú aeráide in earnálacha agus i bpobail eile, agus conas a chomhordóidh agus a n-éascóidh sí í, trí sheachadadh a seirbhísí (Fócas seachtrach).
3. 'Crios Dícharbónaithe' (DZ) a shainaithint le fís agus 'Deiseanna' agus 'Gníomhartha' comhoibríocha don limistéar.

1.4 Gá le Plean Gníomhaithe ar son na hAeráide an Údaráis Áitiúil

Ceanglaíodh faoin Acht ar gach údarás áitiúil PÚÁGA a dhéanamh de réir na nithe seo a leanas:

» Laistigh de 12 mhí ar iarratas ón Aire (24 Feabhra 2023)

» Bearta oiriúnaithe agus maolaithe don athrú aeráide le cur san áireamh

» Bhí an PÚÁGA le glacadh ag comhaltaí tofa an údaráis áitiúil laistigh den fhráma ama 12 mhí (i.e. faoin 23 Feabhra 2024)

» Mairfidh an chéad PÚÁGA agus leaganacha ina dhiaidh sin ar feadh 5 bliana.

Treoirlínte Aireachta – foilsíodh Treoirlínte um Ghníomhú ar son na hAeráide na nÚdarás Áitiúil de chuid RCGAP, 2023 (dá ngairtear 'na Treoirlínte' anseo feasta) chun tacú le húdaráis áitiúla maidir le hábhar agus le hullmhú a PÚÁGAanna. Ullmhaíodh an PÚÁGA seo de réir na dTreoirlínte[1].

Rinneadh an PÚÁGA ag an gCruinniú Iomlánach de Chomhairle Contae Thiobraid Árann ar an 12 Feabhra 2024 agus fanfaidh sé i bhfeidhm ar feadh tréimhse 5 bliana.

Tá sé mar aidhm ag na gníomhartha atá san áireamh sa PÚÁGA seo faisnéis a thabhairt do shaoránaigh agus do pháirtithe leasmhara eile chun cinntí eolasacha a dhéanamh, agus ar an gcaoi sin cuidiú agus cumhacht a thabhairt dóibh a bpáirt a ghlacadh in aistriú an chontae go tír ísealcharbóin agus athléimneach ó thaobh aeráide de. Trí chumarsáid éifeachtach a dhéanamh le saoránaigh, gnólachtaí agus earnálacha eile maidir le gníomhaíocht ar son na haeráide, tá fíordheis ann chun athrú iompraíochta dearfach fadtéarmach a chruthú a mbeidh tionchar suntasach aige ar astaíochtaí GCT agus tionchair an athraithe aeráide a laghdú go dtí 2030, 2050 agus ina dhiaidh sin.

1 gov.ie - Treoirlínte do Phleananna Gníomhaithe ar son na hAeráide na nÚdarás Áitiúil (www.gov.ie).

'Beach' le haghaidh Bithéagsúlachta

1.5 Ár n-Uaillmhian maidir le Gníomhú ar son na hAeráide

Ullmhaíodh an PÚÁGA seo faoi stiúir na Stiúrthóireachta um Chomhshaol agus Ghníomhú ar son na hAeráide de chuid na Comhairle. Chun tacú le hullmhú an PÚÁGA, agus chun gníomhú ar son na haeráide a chomhordú agus a sheachadadh, cruthaíodh struchtúr rialachais nua laistigh den Chomhairle. In earrach na bliana 2023, bunaíodh Oifig thiomanta um Ghníomhú ar son na hAeráide faoin bhfís 'An Bealach a Réiteach chun Dul Glas', a dhéanann ionadaíocht ar chur chuige iomlán agus comhoibríoch na Comhairle.

Cuimsíonn an oifig seo Comhordaitheoir Gníomhaíochta ar son na hAeráide, Oifigeach Gníomhaíochta ar son na hAeráide agus Oifigeach Pobail um Ghníomhú ar son na hAeráide, faoi bhainistíocht Oifigeach Sinsearach Feidhmiúcháin agus Stiúrthóir Seirbhísí. Is é ról na hoifige seo gníomhaíocht ar son na haeráide a chomhordú agus a phríomhshruthú i seirbhísí na Comhairle, faireachán a dhéanamh ar chur chun feidhme ghníomhaíochtaí an PÚÁGA agus comhordú a dhéanamh ar thuairisciú agus ar mheastóireacht an PÚÁGA tar éis dó a bheith formheasta ag na comhaltaí tofa.

Oibríonn an Oifig um Ghníomhú ar son na hAeráide i gcomhar le Grúpa Stiúrtha um Ghníomhú ar son na hAeráide (Stiúrthóirí Seirbhísí) agus Foireann Gníomhaíochta ar son na hAeráide (Ceannairí Seirbhísí, príomhphearsanra agus ionadaithe Ghníomhaireacht Fuinnimh Thiobraid Árann (GFTÁ)).

1.6 Struchtúr agus Leagan Amach

Tá an PÚÁGA seo leagtha amach sna caibidlí seo a leanas:

- Réamhrá
- Páirtithe Leasmhara agus Gníomhú ar son na hAeráide
- Próifíl na Comhairle Contae
- Gníomhú ar son na hAeráide atá Bunaithe ar Fhianaise
- Creat Gníomhartha ar aon na hAeráide
- Crios Dícharbónaithe Thiobraid Árann
- Cur i bhFeidhm, Maoiniú agus Tuairisciú

Tá 100 Gníomh ar son na hAeráide ann, ar mhaithe le héascaíocht a léamh tá siad leagtha amach san Aguisín.

Tá trí thuarascáil fhorlíontacha ar fáil chun tacú leis an PÚÁGA, agus tá siad seo ar fáil mar thuarascálacha forlíontacha ar shuíomh gréasáin Gníomhaithe ar son na hAeráide na Comhairle[1]:

- Measúnú Riosca ar Athrú Aeráide do Thiobraid Árann (Comhairle Contae Thiobraid Árann, 2023)
- Fardal Astuithe Bunlíne do Thiobraid Árann (Comhairle Contae Thiobraid Árann, 2023)
- Próifíl Shocheacnamaíoch agus Fardal Astaíochtaí Bunlíne do Chrios Dícharbónaithe Thiobraid Árann Láir (Comhairle Contae Thiobraid Árann, 2023)

1 Is féidir breathnú orthu ar an suíomh gréasáin ag www.tipperarycoco.ie/climateaction

1.7 Gníomhartha ar son na hAeráide SMART

Agus na gníomhartha aeráide á n-oiriúnú, cuireadh an cur chuige 'SMART' i bhfeidhm maidir lena bhforbairt ina bhfuil na gníomhaíochtaí mar seo a leanas:

- Sonrach: An gníomh a shainmhíniú chomh soiléir agus is féidir chun débhríocht a sheachaint agus chun socrú a dhéanamh le haghaidh tomhais ar bhealach níos éasca.
- Intomhaiste: An gníomh a shoiléiriú agus béim a leagan ar bhealach a chumasaíonn an beart a thomhas.
- Sannta: Ní mór do dhuine éigin gníomhartha a dhéanamh. Tá sé ríthábhachtach, dá bhrí sin, gach gníomh a shannadh do phríomh-roinn ar féidir a bheith cuntasach as an ngníomh a chur i bhfeidhm go tráthúil. Déanann sé seo obair leantach níos éasca agus cuireann sé soiléireacht ar fáil nuair a bhíonn gá le níos mó ná roinn amháin den údarás áitiúil le cur i bhfeidhm chun an gníomh a sheachadadh.
- Réalaíoch: Má shocraítear gníomhaíochtaí doiléir nó dodhéanta, bainfidh sé sin as dul chun cinn an chur chun feidhme. A chinntiú go bhfuil gníomhartha uaillmhianach ach réalaíoch.
- Faoi cheangal ama: Socraigh scála ama chun gach gníomh a chur i gcrích. Beidh sé seo nascatha le cur chun feidhme agus tuairisciú ar dhul chun cinn.

1.8 Measúnú Comhshaoil

Bhí an PÚÁGA faoi réir Measúnú Straitéiseach Comhshaoil (MSC) de réir cheanglais Threoir MSC 2001/42/CE. Ba é cuspóir an MSC seo éifeachtaí suntasacha ionchasacha comhshaoil a bhaineann leis an PÚÁGA a shainaithint, a mheasúnú agus a mhaolú, agus breithnithe comhshaoil a chomhtháthú in ullmhú, glacadh agus cur i bhfeidhm an PÚÁGA.

Bhí an Plean faoi réir Measúnacht Chuí (MC) freisin de réir cheanglais Threoir um Ghnáthóga 92/43/CEE. Ba é cuspóir na MC éifeachtaí díobhálacha suntasacha féideartha ar shuímh Eorpacha ainmnithe a aithint, a mheasúnú agus a mhaolú.

Chuige seo, cuireadh próisis MSC agus MC i gcrích tríd an bpróiseas déanta plean agus bhí gach tuarascáil chomhshaoil ar fáil ar shuíomh gréasáin Chomhairle Contae Thiobraid Árann.

1.9 Aistriú Cóir

Aithnítear go soiléir san Acht an gá atá le haistriú díreach chuig geilleagar atá neodrach ó thaobh na haeráide de'. Tá sé seo mar fhreagra ar imní faoin gcaoi a dtéann bearta gníomhaíochta ar son na haeráide i bhfeidhm ar ghrúpaí éagsúla sa tsochaí. Tá sé ríthábhachtach a chinntiú go bhfuil claochlú an gheilleagair agus na sochaí cothrom agus cuimsitheach chun tacaíocht na sochaí a choinneáil do na bearta suaiteacha a bheidh ag teastáil chun spriocanna náisiúnta, AE agus idirnáisiúnta maidir leis an aeráid a bhaint amach.

Tá Rialtas na hÉireann tiomanta do 'Aistriú Cóir' mar chuid dá chlár gníomhaíochta ar son na haeráide, leis an aidhm treoir bheartais náisiúnta chomhsheasmhach a sholáthar maidir le conas is féidir le Comhairlí a gcuid seirbhísí a sheachadadh.

Leagtar amach sa Phlean Náisiúnta Gníomhaithe ar son na hAeráide 2023 Creat um Aistriú Cóir chun treoir a thabhairt don chur chuige maidir le beartais um ghníomhaíocht aeráide a chur i bhfeidhm. Tá ceithre phrionsabal sa chreat:

1. Cur chuige comhtháite, struchtúrtha agus bunaithe ar fhianaise chun freagairt do riachtanais aistrithe cóir a aithint agus a phleanáil.
2. Tá na scileanna cearta ag daoine ionas go mbeidh siad in ann páirt a ghlacadh sa gheilleagar neodrach amach anseo agus leas a bhaint as.
3. Roinntear na costais sa chaoi is go mbeidh an tionchar cothrom agus nach n-ardaítear éagothroime reatha.
4. Idirphlé sóisialta lena chinntiú go gcumhachtaítear saoránaigh agus pobail a bhfuil tionchar orthu agus go bhfuil siad lárnach don phróiseas aistrithe.'

Mar Údarás Áitiúil, tá Comhairle Contae Thiobraid Árann tiomanta do chaighdeán maireachtála a sholáthar do gach saoránach Thiobraid Árann ar fud an chontae ar fad. Áiríonn sé seo Aistriú Cóir a chinntiú i bpleanáil um athrú aeráide, mar shampla tríd an gclár iarfheistithe tithíochta sóisialta, tacaíocht do shoghluaisteacht tuaithe agus uirbeach, forbairt fiontair agus post, deiseanna oideachais agus oiliúna etc.

Déanann na gníomhartha atá leagtha amach sa PÚÁGA seo iarracht comhoibriú agus cuimsiú pobail a chinntiú trí sholáthar seirbhísí na comhairle. Ina theannta sin, féachann cuspóirí Phlean Áitiúil, Eacnamaíochta agus Pobail Thiobraid Árann 2024 – 2029 le tacú le freagairt chóir ar Athrú Aeráide.

Aithníonn an Chomhairle go mbeidh tionchar níos mó ag roinnt earnálacha agus pobail ná a chéile, agus go gcaithfidh daoine a bheith oilte leis na scileanna chun leas a bhaint as athruithe agus gur gá costais a roinnt.

1.9.1 Réimse Chiste an Aontais Eorpaigh um Aistriú Cóir

Is é an réigiún Lár Tíre an chéad réigiún in Éirinn a d'fhulaing go díreach tionchair dhiúltacha an aistrithe ó bhreoslaí iontaise nuair a cuireadh deireadh le baint mhóna do ghiniúint cumhachta. Is é Ciste an Aontais Eorpaigh um Aistriú Cóir (JTF an AE) Colún 1 de Mheicníocht an AE um Aistriú Cóir[1] agus is é an cuspóir atá leis ná cabhrú leis na críocha is mó atá buailte agus iad ag aistriú go geilleagar atá neodrach ó thaobh na haeráide de. Tá cuid mhór de Thiobraid Árann (Ceantair Bhardasacha Charraig na Siúire agus Dhurlais) suite le limistéar JTF an AE agus mar sin tá siad i dteideal leas a bhaint as maoiniú faoin gclár.

Tá an t-ainmniú JTF i dTiobraid Árann tar éis eolas a chur ar ainmniú DZ Thiobraid Árann agus cuireann sé deiseanna ar fáil le haghaidh tairiscintí iomaíocha ar mhaoiniú do thionscadail agus do phobail i limistéar Chiste an AE um Aistriú Cóir etc. Maidir leis an PÚÁGA seo, tá fócas soiléir ar ghníomhú ar son na haeráide ag go leor de na scéimeanna maoinithe. (Féach Cuid 7.3 le haghaidh tuilleadh sonraí ar JTF an AE i dTiobraid Árann).

1 gov.ie - Ciste an AE um Aistriú Cóir (www.gov.ie)

02
Páirtithe Leasmhara agus Gníomhú ar son na hAeráide

2.1 Creataí na bPáirtithe Leasmhara

2.1.1 An Idirphlé Náisiúnta ar Ghníomhú ar son na hAeráide

Bunaíodh an Comhphlé Náisiúnta ar Ghníomhú ar son na hAeráide (CNGA) laistigh de RCGAP chun rannpháirtíocht an phobail i bhforbairt an Phlean Gníomhaíochta ar son na hAeráide náisiúnta a éascú trí dhaoine a chur i dteagmháil le hidirphlé a bhaineann leis an aeráid i gclár bliantúil imeachtaí dírithe ar chomhráite cuimsitheacha aeráide.

Molann Comhráite Aeráide an CNGA 2022 go bhfuil leibhéal ard feasachta ar athrú aeráide i measc mhuintir na hÉireann, agus ba mhaith leo a bheith páirteach i ngníomhú ar son na haeráide. Léiríodh freisin i dtorthaí chlár rannpháirtíochta 2022 go bhfuil toilteanas ann dul i mbun gnímh ar son na haeráide, ach b'fhéidir nach mbeadh a fhios ag daoine cé na gníomhartha is éifeachtaí nó cén áit ar cheart dóibh tosú ag gníomhú.

Rinneadh torthaí an CNGA a mheas agus an PÚÁGA seo á fhorbairt chomh fada agus a bhaineann leis na seirbhísí a sholáthraíonn an Chomhairle. Cabhróidh na gníomhaíochtaí atá leagtha amach sa PÚÁGA seo faoina 5 Théama le rannpháirtíocht na saoránach agus na bpáirtithe leasmhara a chumasú, agus go háirithe, cuideoidh siad le páirtithe leasmhara na deiseanna a thugann an t-aistriú chuig sochaí agus geilleagar atá neodrach ó thaobh carbóin de a bhaint amach, amhail gairmeacha beatha nua inbhuanaithe, tithe níos teo atá níos tíosaí ar fhuinneamh, roghanna taistil níos fearr, rogha níos inbhuanaithe do thomhaltóirí, pleanáil spásúlachta chomhtháite, aer agus uisce níos glaine agus timpeallacht níos fearr do na glúnta atá le teacht.

2.1.2 Plean Náisiúnta Gníomhaithe ar son na hAeráide

Éilíonn an Plean Gníomhaithe ar son na hAeráide náisiúnta rannpháirtíocht le daoine, ag cinntiú go bhfuil siad de chumhacht acu chun na gníomhartha is gá a dhéanamh chun Éire a chruthú ina bhfuil an méid seo a leanas:

- Tá ár bpobail sláintiúil agus slán, baineann siad taitneamh as aer agus uisce níos glaine, agus áit a bhfuil tithe níos teo agus níos saoire le téamh;
- Cruthaítear na mílte post nua trí infheistíocht a dhéanamh i réimsí mar ghaoth amach ón gcósta, iarfheistiú agus talmhaíocht cheannródaíoch;
- Laghdaímid ár spleáchas ar bhreoslaí iontaise allmhairithe, agus tagann an chumhacht as ár n-acmhainní in-athnuaite dúchasacha féin lena n-áirítear gaoth agus grian;
- Tá siúl agus rothaíocht sábháilte agus inrochtana, tá iompar poiblí níos glaine agus níos minice, agus tacaítear le rolladh amach feithiclí leictreacha ar fud na tíre;
- Tá cinnteacht ag feirmeoirí go bhfuil todhchaí inmharthana ag a dtionscal inar féidir le feirmeoirí leanúint ar aghaidh ag táirgeadh bia den chéad scoth le lorg carbóin níos ísle fós.

2.1.3 Plean Forbartha Contae Thiobraid Árann

Ullmhaíodh Plean Forbartha Contae Thiobraid Árann 2022 – 2028 le próisis chomhairliúcháin mhionsonraithe agus leagann sé amach an creat pleanála spásúlachta do chontae Thiobraid Árann ar feadh tréimhse 6 bliana, le creat agus fís don chaoi a dtarlóidh forbairt nua ar fud an chontae i gceantair uirbeacha agus thuaithe araon.

Is iad príomhchodanna an Phlean Forbartha Contae ná an straitéis lonnaíochta, an straitéis tithíochta agus an straitéis fuinnimh in-athnuaite don chontae.

Áiríodh san Acht um Ghníomhú ar son na hAeráide agus um Fhorbairt Ísealcharbóin (Leasú) 2021, foráil nua in Alt 10 den Acht um Pleanáil agus Forbairt 2000 (arna leasú) a ordaíonn go n-áireofar sa Phlean Forbartha forálacha chun:

(ii) (ii) astaíochtaí antrapaigineacha gás ceaptha teasa a laghdú agus aghaidh a thabhairt ar an ngá atá le hoiriúnú don athrú aeráide, agus plean gníomhaíochta aeráide an údaráis áitiúil á chur san áireamh (de réir bhrí alt 14B den Acht um Ghníomhú ar son na hAeráide agus um Fhorbairt Ísealcharbóin 2015), áit a bhfuil a leithéid de phlean déanta don cheantar atá i gceist.

Maidir leis seo, tá an Plean Forbartha Contae agus an PÚÁGA comhsheasmhach lena chéile agus ba chóir iad a mheas mar chuid den chreat forbartha inbhuanaithe iomlán don chontae.

2.1.4 Plean Áitiúil Eacnamaíoch agus Pobail Thiobraid Árann

Leagtar amach i bPlean Áitiúil, Eacnamaíoch agus Pobail Thiobraid Árann 2024 – 2029 (PÁEPTÁ) na cuspóirí agus na gníomhartha is gá chun forbairt eacnamaíoch agus forbairt áitiúil agus pobail Thiobraid Árann a chur chun cinn agus tacú leo, go díreach agus i gcomhpháirtíocht le páirtithe leasmhara forbartha eacnamaíochta agus pobail eile. Ullmhaíodh an PÁEPTÁ le comhairliúchán fairsing le páirtithe leasmhara agus cinntíonn sé gur féidir leis an Rialtas agus le páirtithe leasmhara eile oibriú le chéile chun a chinntiú go dtacaíonn a dtionscnaimh, a gcláir agus a dtionscadail le caighdeán saoil feabhsaithe do dhaoine a chónaíonn agus a oibríonn sa chontae.

Ullmhaíodh an PÁEPTÁ agus an PÚÁGA agus aird ghéar á tabhairt ar a chéile, agus tacófar le cuspóirí eacnamaíocha agus pobail/sóisialta an PÁEPTÁ trí ghníomhaíochtaí an PÚÁGA mar a sheachadtar iad trí sheirbhísí na Comhairle agus arna dtacú ag obair earnálacha seachtracha agus páirtithe leasmhara.

2.2 Grúpaí Páirtithe Leasmhara

Tá taithí shuntasach ag an gComhairle ar rannpháirtíocht saoránach agus páirtithe leasmhara, trína seirbhísí agus feidhmeanna reatha, amhail phleanáil úsáide talún, tithíocht, fiontar, iompar agus feasacht comhshaoil.

Ullmhaíodh an PÚÁGA seo le agus trí ionchur agus comhoibriú ó raon leathan páirtithe leasmhara inmheánacha agus seachtracha. I measc na bpríomhpháirtithe leasmhara atá páirteach sa phróiseas go dtí seo tá:

- Comhaltaí Tofa Chomhairle Contae Thiobraid Árann
- Grúpa Stiúrtha Gníomhaithe ar son na hAeráide na Comhairle Contae
- Foireann Gníomhaithe ar son na hAeráide na Comhairle Contae
- Foireann Chomhairle Contae
- Líonra Rannpháirtíochta Poiblí (LRP)
- Coistí um Beartais Straitéiseacha na Comhairle (CBSCanna)
- An Coiste Pobail agus Forbartha Áitiúil (CPFÁ)
- Oifig Réigiúnach um Ghníomhú ar son na hAeráide (ORGA)
- Comhthionóil Réigiúnacha
- Údaráis Áitiúla tadhlacha
- Eagraíochtaí Rialtais
- Ionadaithe ón bPobal Ginearálta, Sóisialta agus Pobail (trí LRP Thiobraid Árann)
- Ionadaithe Earnála agus Neamhrialtasacha: Fiontraíocht, Fostaíocht agus Tionscal

Chuir an LRP go mór le gné an chomhairliúcháin phoiblí den PÚÁGA, agus ghlac siad páirt ghníomhach i bhforbairt an PÚÁGA trína gcomhordaitheoir agus trí ghrúpa colún comhshaoil.

Tacóidh "SUSTAINABLE Tipp – DO FHUINNEAMH, DO THODHCHAÍ" le cur chuige comhoibríoch agus le foghlaim chomhroinnte trí líonraí agus eagraíochtaí atá ann cheana féin a bhfuil a ról agus freagracht phoiblí féin ag gach ceann acu.

2.2.1 Bainistíocht agus Foireann Chomhairle Contae Thiobraid Árann

Tá príomhról ag an nGrúpa Stiúrtha um Ghníomhú ar son na hAeráide, ag an bhFoireann Ghníomhú ar son na hAeráide agus ag foireann uile na Comhairle i mbaint amach spriocanna laghduithe astuithe na Comhairle féin, agus i bpríomhshruthú gníomhaíochta aeráide ar fud sheachadadh seirbhísí agus feidhmeanna na Comhairle. Chun é seo a bhaint amach, tá an Chomhairle tiomanta do struchtúr rialachais um ghníomhú ar son na haeráide agus do ghníomhaíochtaí tiomnaithe lena n-áirítear Feachtas 'Laghdaigh d'úsáid' don fhoireann ar fad. Déan tagairt do na Gníomhaíochtaí atá leagtha amach in Aguisín 1, go háirithe iad siúd atá leagtha amach faoi Théama 1: Rialachas agus Ceannaireacht (Spriocanna Straitéiseacha 1 agus 2)

2.2.2 Comhaltaí Tofa Chomhairle Contae Thiobraid Árann

De bhun fhorálacha an Achta, tá freagracht ar chomhaltaí tofa as an PÚÁGA a dhéanamh agus tá siad lárnach sa phróiseas pleanála ón gcéim is luaithe. Chuaigh comhaltaí tofa na Comhairle i ngleic go réamhghníomhach ar na bealaí seo a leanas;

- Tacaíocht a thabhairt do bheartas náisiúnta agus réigiúnach um ghníomhú ar son na haeráide a fhorbairt agus páirt a ghlacadh ann
- Trí fhreastal ar oiliúint um ghníomhú ar son na haeráide
- Trína ról ar na Coistí um Beartais Straitéiseacha, go háirithe an ról atá tiomnaithe don Chomhshaol agus do Ghníomhú ar son na hAeráide
- Trí fhreastal ar cheardlanna tiomnaithe gníomhaíochta aeráide leis an ORGA
- Trí fhreastal ar chruinnithe Iomlánacha na Comhairle.

Leanfaidh an Chomhairle de bheith rannpháirteach go gníomhach leis an Oifig um Ghníomhú ar son na hAeráide maidir le seachadadh agus monatóireacht na ngníomhaíochtaí atá leagtha amach sa PÚÁGA seo.

2.2.3 SustainableTipp

Aithnítear go bhfuil gníomh éifeachtach, contae iomlán ar son na haeráide ag brath freisin ar ghníomhaíochtaí agus ar chláir pháirtithe leasmhara seachtracha agus phobail mar lucht déanta athruithe dóibh féin, agus léirítear é seo i mbeartas an rialtais agus sa raon tacaíochtaí pobail agus earnála atá ar fáil, mar shampla, Clár Pobal um Ghníomhaíocht Aeráide de chuid Pobal, an Ciste Pobail um Ghníomhaíocht ar son na hAeráide (CPGA), an Clár Forbartha Tuaithe (trí na Cuideachtaí Forbartha), clár Pobail Fuinnimh Inbhuanaithe (PFI) an ÚFIÉ, an Clár um Chuimsiú Sóisialta agus Gníomhachtú Pobail (CCSGP) (trí na Cuideachtaí Forbartha) etc.

Tá go leor eagraíochtaí páirteach i ngníomhú ar son na haeráide i dTiobraid Árann cheana féin, mar shampla, Comhlacht Forbartha Thiobraid Árann Thuaidh, Comhlacht Forbartha Thiobraid Árann Theas, Bord Oideachais agus Oiliúna Thiobraid Árann, Oifig Fiontair Áitiúil (OFÁ), ÚFIÉ etc. Cuireann siad seo tacaíocht ar fáil do phobail, do dhaoine aonair, teaghlaigh agus gnólachtaí i dTiobraid Árann. Tá Forbairt Eacnamaíoch, Cuimsiú Sóisialta agus Inbhuanaitheacht Chomhshaoil i measc na bpríomhréimsí fócais do go leor de na cláir leanúnacha agus atá ag teacht chun cinn.

Is grúpa páirtithe leasmhara reatha é 'SustainableTipp' atá comhdhéanta d'eagraíochtaí seachtracha a thacaíonn le pobail agus le hearnálacha eile a n-uaillmhianta gníomhaíochta ar son na haeráide a bhaint amach. Tacóidh SustainableTipp le cur chuige comhoibríoch agus le foghlaim chomhroinnte trí líonraí agus eagraíochtaí atá ann cheana féin a bhfuil a ról agus freagracht phoiblí féin ag gach ceann acu.

Oibreoidh an Chomhairle leis an ngrúpa páirtithe leasmhara seo a bhreathnaíonn amach, chun cabhrú lena n-iarrachtaí a chomhordú chun for-rochtain éifeachtach pobail agus poiblí a bhaint amach trí líonraí, eagraíochtaí agus cláir atá ann cheana féin. Tá sé seo leagtha amach i nGníomh 18 'Rialachas agus Ceannaireacht'.

03
Próifíl na Comhairle Contae

3.1 Comhthéacs Chontae Thiobraid Árann

Is é Tiobraid Árann an 6ú contae is mó in Éirinn le hachar 4,282 km cearnach. Tá sí suite i lár na tíre agus tá teorainn aici le hocht gcontae eile. Is cuid de mhachaire láir na hÉireann í agus is tírdhreach saibhir talmhaíochta den chuid is mó atá inti. Tá roinnt sliabhraonta anseo, lena n-áirítear na Gaibhlte, na sléibhte intíre is airde sa tír. Draenálann an tSionainn iarthuaisceart an chontae, agus draenálann an tSiúir cuid mhór den chuid eile den chontae. Tá trí phríomhbhaile anseo;

1. Cluain Meala
2. An tAonach
3. Durlas

Ag teacht le 'Croí-Straitéis' an Phlean Forbartha Contae 2022-2028, soláthróidh infheistíocht i agus fás na bpríomhbhailte agus na mbailte agus sráidbhailte eile sa chontae forbairt réigiúnach agus contae le tacaíocht ó ghréasán pobail atá ceangailte agus bríomhar.

Is é daonra Thiobraid Árann ná 167,895 duine (Daonáireamh 2022), méadú 8,342 (5%) ó 2016, agus faoi láthair tá sé ar an 12ú contae is mó de réir daonra. Is contae tuaithe é Tiobraid Árann le thart ar 58.5% den daonra ina gcónaí i gceantair thuaithe (áirítear leis an bhfigiúr seo iad siúd a chónaíonn i sráidbhailte le daonra faoi 1500) i gcomparáid leis an meán náisiúnta de 37.3% (POS 2016).

Tá nasc an-mhaith ag Tiobraid Árann le gréasáin iarnróid agus bóithre náisiúnta a nascann an contae le Baile Átha Cliath, Corcaigh, Luimneach agus Port Láirge, mar sin féin, tá iompar áitiúil laistigh den chontae ag brath go mór ar an gcarr príobháideach mar an príomh-mhodh iompair.

Tá geilleagar ilghnéitheach ag Tiobraid Árann; is iad na hearnálacha fostaíochta is mó sa chontae ná an earnáil mhórdhíola agus mhiondíola (13.8%) agus an earnáil déantúsaíochta (13.7%), agus tá ceann de na fórsa saothair talmhaíochta is airde sa tír ag Tiobraid Árann (11%). Is iad sláinte an duine, obair shóisialta agus oideachas na hearnálacha atá i measc na 5 is mó, le thart ar 10% an ceann (POS 2016). Mar aon leis na príomhearnálacha tionsclaíochta seo, tá láidreachtaí eacnamaíocha ag an gcontae agus cáil barr feabhais sna hearnálacha seo a leanas:

» An Bithgheilleagar
» An Tionscal Agraibhia
» An Geilleagar Eachaí
» An Geilleagar Turasóireachta
» An Earnáil Chógaisíochta.

Fíor 3.1: Léarscáil Croístraitéise ó Phlean Forbartha Contae Thiobraid Árann 2022

3.2 Comhairle Contae Thiobraid Árann mar Sholáthraí Seirbhíse

Is eagraíocht mhór ilghnéitheach í an Chomhairle féin, atá freagrach as raon leathan seirbhísí agus tacaíochtaí a sholáthar do raon éagsúil custaiméirí. Tá go leor custaiméirí ag an gComhairle, lena n-áirítear 167,661 cónaitheoir i 69,106 teaghlach, thart ar 14,000 gnó le breis agus 63,400 fostaithe, mar aon leo siúd a thugann cuairt ar an gcontae le haghaidh fóillíochta.

Tá seirbhísí na Comhairle á seachadadh ag díreach os cionn 1,000 ball foirne a oibríonn as dhá phríomh-Oifig Chathartha sa chontae i gCluain Meala agus san Aonach. Tá cúig oifig Cheantar Bardasach i gCluain Meala, i gCarraig na Siúire, san Aonach, i nDurlas Éile agus i dTiobraid Árann freisin[1]. Tá an Chomhairle féin ar cheann de fhostóirí móra an chontae, le comhchaiteachas caipitil agus ioncaim de thart ar €200 milliún in aghaidh na bliana.

1 Glacadh le Plean Seachadta Seirbhíse an 11 Aibreán 2023.pdf (tipperarycoco.ie)

Soláthraíonn an Chomhairle na seirbhísí seo a leanas (arna leithroinnt de réir % den chaiteachas iomlán sa bhuiséad):

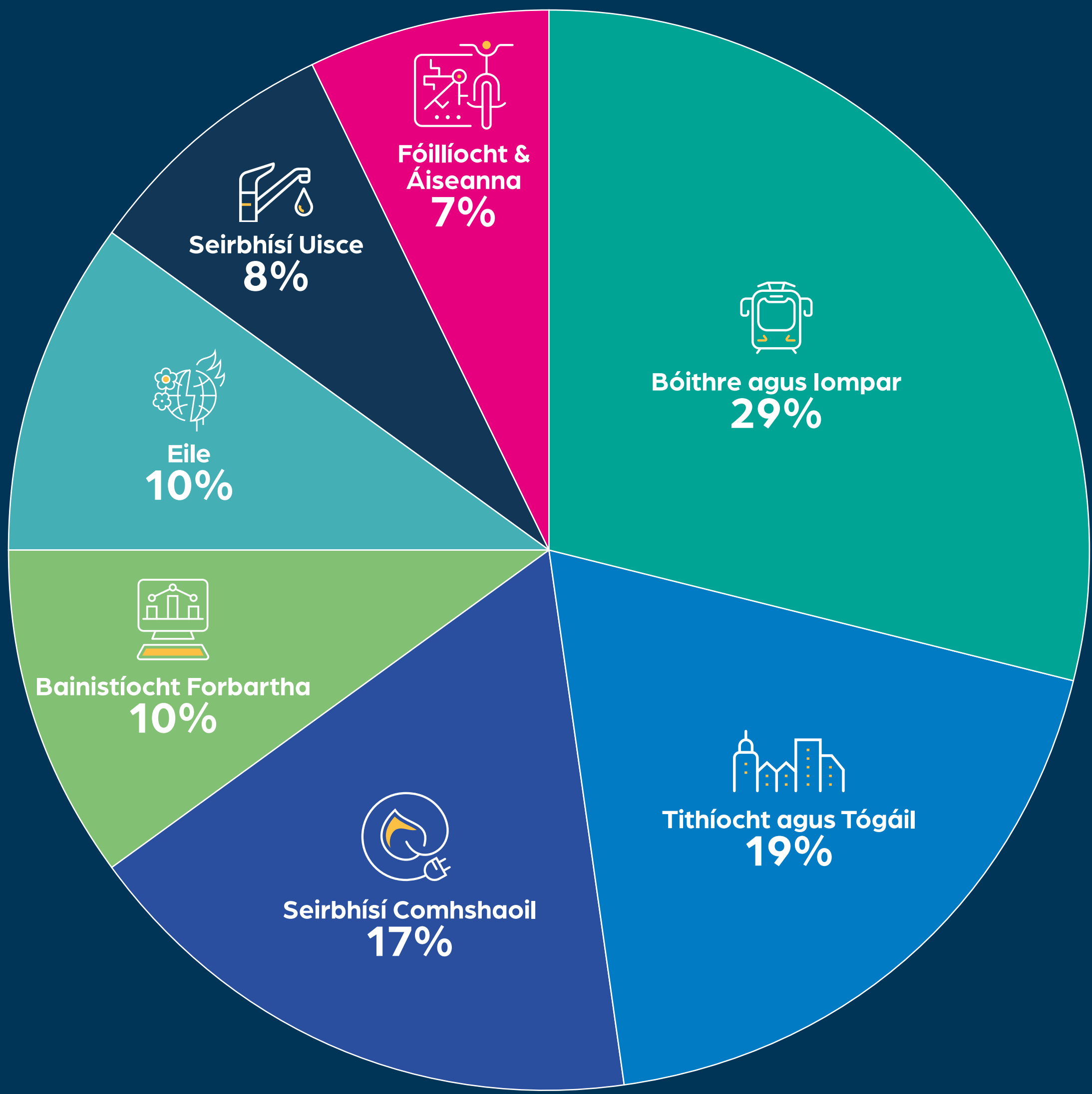

Coinníonn agus feidhmíonn an Chomhairle líonra áiseanna poiblí lena n-áirítear leabharlanna, ionaid taitneamhachta cathartha, páirceanna poiblí, gormbhealaí agus glasbhealaí, linnte snámha poiblí/ionaid fóillíochta etc.

Déanann **Rannóg Bóithre agus Iompair** na Comhairle bainistiú agus cothabháil ar an ngréasán bóithre poiblí áitiúla sa chontae le freagrachtaí lena n-áirítear:

- Pleanáil agus tógáil bóithre nua
- Bainistíocht ar fhlít de 250 feithicil, lena n-áirítear 63 Veain agus Jíp, 78 Trucailín, 42 HGV agus 25 Gléasra agus Innealra.
- Cothabháil bóithre atá ansin cheana féin
- Clár Taistil Ghníomhach – lena n-áirítear líonraí siúil agus rothaíochta
- Bonneagar feithiclí leictreacha (EV)
- Pleanáil, seachadadh agus cothabháil Glasbhealaí agus Gormbhealaí
- Bainistíocht Riosca Tuilte
- Freagairt Adhaimsire
- Clár um Shábháilteacht ar Bhóithre
- Soilsiú Poiblí (thart ar 17,200 daingneán solais).

Cinntíonn **Rannóg Tithíochta** na Comhairle go mbíonn cóiríocht inacmhainne ag daoine cáilitheacha a oireann dá riachtanais shóisialta agus phearsanta. Tá an Rannóg Tithíochta freagrach as cothabháil thart ar 5,400 aonad tithíochta ar fud an chontae.

Seirbhísí Uisce, oibríonn agus cothaíonn an Chomhairle seirbhísí uisce thar ceann Uisce Éireann, lena n-áirítear soláthar uisce agus soláthar cóireála fuíolluisce[1].

Baineann ról na Comhairle mar **Údarás Pleanála** le pleanáil fhisiciúil agus forbairt inbhuanaithe. Déantar é seo a sheachadadh trí:

- Bainistíocht Forbartha
- Forfheidhmiú
- Beartas Pleanála
- Athghiniúint Lár na mBailte
- Clár Athghiniúna Uirbeach agus Tuaithe agus JTF an AE.

1 Tá próiseas aistrithe ar siúl faoi láthair, rud a fhágann nach mbeidh ról ag an gComhairle a thuilleadh i soláthar uisce agus i soláthar cóireála fuíolluisce.

Is é ról na rannóige **Comhshaoil agus Gníomhaíochta Aeráide** ná sláinte an duine agus an comhshaol nádúrtha a chosaint agus gníomhaíochtaí aeráide a phríomhshruthú trasna seirbhísí. Tá an rannóg seo freagrach as:

- Gníomhú ar son na hAeráide
- Feasacht Chomhshaoil
- Dramhaíl agus Bonneagar Geilleagar Ciorclach
- Forfheidhmiú Dramhaíola
- Reiligí
- Cáilíocht Aeir agus Uisce

Is iad príomhchuspóirí na rannóige **Forbartha Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe** ná:

- Forbairt eacnamaíoch (lena n-áirítear turasóireacht) agus fiontair a éascú trí bheartais eacnamaíocha, gníomhartha agus tacaíochtaí fiontraíochta
- Tacú le comhoibriú ilghníomhaireachta tríd an gCoiste Forbartha Pobail Áitiúil (CFPÁ)
- Tacú le rannpháirtíocht an phobail i gcinnteoireacht agus i bhforbairt beartais
- Tiobraid Árann a dhéanamh mar áit níos sláintiúla agus níos cuimsithí le cónaí ann agus le cuairt a thabhairt uirthi trí thacú le sláinte agus folláine, spórt cuimsitheach agus gníomhaíocht ar feadh an tsaoil, cuimsiú sóisialta, lánpháirtiú imirceach, aoischairdiúil agus obair dheonach etc.

Coinníonn Seirbhís **Dóiteáin & Tarrthála** Thiobraid Árann clúdach éigeandála de lá agus d'oíche, chun beatha agus maoin a chosaint, agus bainistíonn siad flít feithiclí ó dhá stáisiún dóiteáin déag ag:

- Buiríos Uí Chéin
- An Chathair
- Carraig na Siúire
- Caiseal
- Cluain Meala
- Cloch Shiurdáin
- An tAonach
- An Port Nua
- Ros Cré
- An Teampall Mór
- Durlas
- Baile Thiobraid Árann

Soláthraíonn **Cosaint Shibhialta** Thiobraid Árann tacaíocht d'imeachtaí pobail, spóirt agus cultúrtha agus feidhmíonn sí as stáisiúin Dóiteáin Chluain Meala agus an Aonaigh le flít feithiclí agus otharcharranna.

Tá freagrachtaí ar an gComhairle freisin maidir le **Leabharlanna, Ealaíona, Oidhreacht agus Iarsmalanna**. Oibríonn an tSeirbhís Ealaíon i gcomhpháirtíocht le healaíontóirí agus le pobail chun saol na healaíne a shaibhriú. Cuireann an Oifig Oidhreachta feasacht agus léirthuiscint ar oidhreacht agus bithéagsúlacht chun cinn, agus cuireann sí leo. Tá músaem an chontae lonnaithe i gCluain Meala. Cuireann an tseirbhís leabharlainne spás fisiciúil agus ar líne ar fáil do dhaoine chun a dtaithí cultúrtha a bhailiú agus a shaibhriú. Tá dhá leabharlann déag faoi bhainistíocht na Comhairle lonnaithe ag:

- Durlas
- An tAonach
- Ros Cré
- An Teampall Mór
- Buiríos Uí Chéin
- Cloch Shiurdáin
- Cluain Meala
- Carraig na Siúire
- Tiobraid Árann
- Caiseal
- An Chathair
- Cill Náile

Is féidir a fheiceáil gur eagraíocht an-mhór í an Chomhairle agus ina ról mar údarás áitiúil, bainistíonn agus soláthraíonn sí raon an-leathan seirbhísí agus feidhmeanna, le baill foirne, córais, flít agus áiseanna gaolmhara. I gcomhréir le hearnálacha eile den gheilleagar, tá a spriocanna laghduithe astaíochtaí féin ag an gComhairle atá le baint amach faoi 2030 mar aon leis na costais agus na dúshláin ghaolmhara, agus is cuid thábhachtach den chuspóir sin an PÚÁGA seo agus na gníomhaíochtaí a leagtar amach ann.

Fíor 3.2 Foireann Gníomhaithe ar son na hAeráide Chomhairle Contae Thiobraid Árann

Comhairle Contae Thiobraid Árann
Tipperary County Council

is eagraíocht an-mhór í an Chomhairle agus ina ról mar údarás áitiúil, bainistíonn agus soláthraíonn sí raon an-leathan seirbhísí agus feidhmeanna

3.3 Ceannaireacht

Bhí an Chomhairle ar thús cadhnaíochta i gcónaí maidir le freagairt don athrú aeráide agus seachadadh do ghníomhú ar son na haeráide agus tabharfaidh sí an ról seo chun cinn thar an tréimhse 2024 – 2029. Aithníonn Cuid 3.2 an iliomad réimsí feidhme ina seachadann an chomhairle a seirbhísí. Leagtar amach sa chuid seo cuid de na gníomhaíochtaí agus tionscnaimh leanúnacha atá á stiúradh ag an gComhairle i dTiobraid Árann.

3.3.1 Ballraíocht de Chúnant Méaraí an AE

Is é atá i gceist le Cúnant Méaraí an AE[1] ná tionscnamh don Aeráid agus don Fhuinneamh arna thacú ag an gCoimisiún Eorpach a thugann le chéile na mílte rialtas áitiúil ar mian leo todhchaí níos fearr a chinntiú dá saoránaigh. Trí pháirt a ghlacadh sa tionscnamh, geallann siad go deonach cuspóirí aeráide agus fuinnimh an AE a chur chun feidhme. In 2015, le tacaíocht ó Ghníomhaireacht Fuinnimh Thiobraid Árann, chuaigh an Chomhairle isteach i 'Cúnant Mhéaraí' de chuid an AE.

Tacaíonn coiste stiúrtha ar a dtugtar 'Sustainabletipp' le prionsabail Chúnant na Méaraí a dhéanann ionadaíocht thar ceann na Comhairle agus ionadaithe pobail/páirtithe leasmhara. D'athdhearbhaigh an Chomhairle a tiomantas do Chúnant Mhéaraí i mí Feabhra 2024 nuair a rinneadh an PÚÁGA.

3.3.2 Monatóireacht agus Tuairisciú Bliantúil ar Fheidhmíocht Fuinnimh

Ceanglaíonn RFAA ar chomhlachtaí poiblí sonraí fuinnimh bliantúla a thuairisciú d'Údarás Fuinnimh Inmharthana na hÉireann (ÚFIÉ)[2] gach bliain. Tá sé leagtha síos i gcomhthéacs thiomantais AE agus náisiúnta na hÉireann agus spriocanna níos leithne um athrú aeráide, trína mbeidh laghdú 51% ar astaíochtaí GCT a bhaineann le fuinneamh agus feabhas 50% ar éifeachtúlacht fuinnimh le baint amach ag gach comhlacht poiblí Éireannach faoi 2030. Ceanglaítear ar gach eagraíocht san earnáil phoiblí na sonraí seo a leanas a thuairisciú tríd an gcóras monatóireachta agus tuairiscithe:

- Tomhaltas fuinnimh bliantúil do gach cineál fuinnimh.
- Luach bliantúil a dhéanann an leibhéal gníomhaíochta a dhéanann an eagraíocht gach bliain a chainníochtú. Tugtar an méadrach gníomhaíochta air seo.
- Sonraí na dtionscadal coigilte fuinnimh curtha i bhfeidhm agus pleanáilte.
- Achoimre ar an gcur chuige a glacadh chun athbhreithniú a dhéanamh ar chlár bainistíochta fuinnimh na heagraíochta.

Tuairiscíonn an Chomhairle don ÚFIÉ le tacaíocht ón GFTÁ, ag baint úsáide as uirlis Mhonatóireachta agus Tuairiscithe an ÚFIÉ, agus is príomhúdarás áitiúil é i bhfeidhmíocht fuinnimh. Is féidir sonraí faoi thorthaí na nÚdarás Áitiúil a fháil ar shuíomh gréasáin an ÚFIÉ ag Torthaí na hEarnála Poiblí (seai.ie). Féachann Gníomh 4 lena chinntiú go gcoimeádtar an mhonatóireacht mar phríomhchuspóir den PÚÁGA.

3.3.3 Soilsiú Poiblí atá tíosach ar fhuinneamh

Is ionann soilsiú poiblí faoi láthair agus leath an fhuinnimh go léir a úsáideann Comhairle Contae Thiobraid Árann. Má uasghrádófar na soilse laghdófar an úsáid fuinnimh de thart ar 55% agus laghdófar astuithe carbóin go suntasach agus mar thoradh air sin sábhálfar breis agus 3000 tonna CO_2 in aghaidh na bliana. Tá sé seo ar cheann de phríomhiarrachtaí na comhairle maidir lena "spriocanna um laghdú fuinnimh agus gníomhú ar son na haeráide" a bhaint amach. Laghdóidh uasghrádú na soilse go léir costais fuinnimh agus cothabhála freisin, rud a chruthaigh coigiltí breis agus €300,000 in aghaidh na bliana do Chomhairle Contae Thiobraid Árann.

Tá os cionn 18,000 soilse sa chontae, tá 6,700 solas sráide uasghrádaithe cheana féin go soilse dé-óid astaithe solais (LED) le hocht mbliana anuas. Tá tús curtha le huasghrádú a dhéanamh ar na 11,600 solas poiblí atá fágtha. Ó Lúnasa 2023, tá conraitheoir fostaithe chun suirbhé a dhéanamh ar na soilse sa chontae agus caighdeán deartha soilsithe a mholadh. Táthar ag súil go gcuirfear tús leis na hoibreacha uasghrádaithe atá beartaithe in 2024. Féachann Gníomh 32 le tuilleadh tacaíochta a thabhairt do shoilsiú poiblí fuinnimh laghdaithe.

1 Cén Fáth Cúnant Mhéaraí? | Cúnant Mhéaraí – An Eoraip (europa.eu)
2 Torthaí na hEarnála Poiblí (seai.ie)

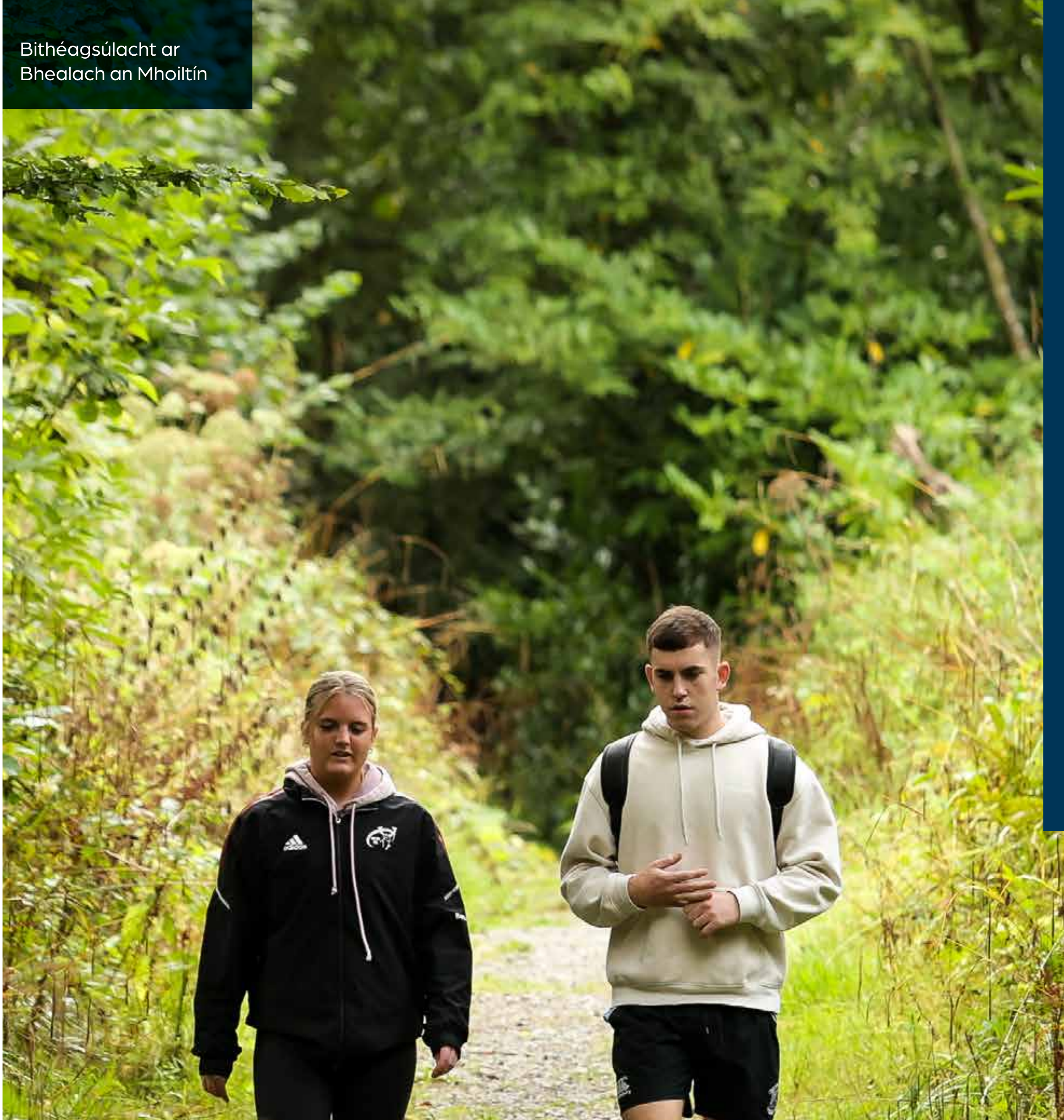

Fíor 3.3: Sráidbhaile Dhrongáin, roimh agus tar éis uasghrádú soilsithe

Fíor 3.3: Feithiclí Breosla Malartacha i bhflít na Comhairle

3.3.4 Feithiclí Breosla Malartacha á dTriail

Bainistíonn an chomhairle thart ar 250 feithicil, lena n-áirítear seacht veain atá go hiomlán leictreach. I láthair na huaire níl aon rogha eile oiriúnach le cumhacht leictreach seachas díosal do na feithiclí níos mó agus níos troime.

Is bithdhíosal íon é ola phlandúil a cóireáladh le hidrigin (HVO) agus rogha eile 100% sintéiseach in ionad díosail breosla iontaise. Toisc go dtáirgtear é den chuid is mó ó dhramhábhar gléasra a chóireáil ní scaoileann sé aon astuithe carbóin breise isteach san atmaisféar.

In 2022, chuir an Chomhairle tús le triail ag baint úsáide as HVO i thart ar 5% dá flít. Bhí sé beartaithe measúnú a dhéanamh ar an bhféidearthacht úsáid HVO a leathnú go timpeall 20% den fhlít.

Fuarthas amach nach raibh aon saincheisteanna oibríochtúla leis na feithiclí a d'úsáid HVO, nach raibh aon eisíocaíocht chaipitil ann maidir le hathrú go HVO agus laghdaigh sé astaíochtaí GCT an fhlít, ach fuarthas amach go bhfuil HVO níos daoire ná gnáthdíosal.

Is iad na buntáistí a bhaineann le húsáid HVO ná laghdú suas le 90% ar astaíochtaí GCT, is breosla níos glaine é ná díosal (astú ocsaíd nítrigine agus ábhar cáithníneach níos ísle). Is é an míbhuntáiste a bhaineann le HVO a úsáid ná go bhfuil sé costasach agus go bhfuil ceisteanna ann maidir le cinnteacht an tsoláthair. Féachann Gníomh 31 le tuilleadh iniúchta a dhéanamh ar fheithiclí breosla mhalartacha chun astaíochtaí a laghdú san údarás áitiúil.

Is iad na buntáistí a bhaineann le húsáid HVO ná laghdú suas le 90% ar astaíochtaí GCT, is breosla níos glaine é ná díosal

3.3.5 Straitéis um Oiriúnú Aeráide 2019

In 2019, le tacaíocht ón GFTÁ, tháirg an Chomhairle Straitéis Oiriúnaithe don Athrú Aeráide de réir an Achta um Ghníomhú ar son na hAeráide agus um Fhorbairt Ísealcharbóin 2015 agus an Chreata Náisiúnta Oiriúnaithe (RFAA, 2018). Cuireann an Straitéis um Oiriúnú Aeráide ar chumas na Comhairle pleanáil a dhéanamh le haghaidh imeachtaí foircneacha aimsire, freagairt dóibh agus oiriúnú dóibh. Tá an cur chuige maidir leis an gcaoi a dtugtar aghaidh ar an athrú aeráide bunaithe ar na sé réimse théamacha thíos:

- Rialachas Oiriúnaithe Áitiúil agus Oibríochtaí Gnó
- Bonneagar agus Timpeallacht Thógtha
- Úsáid agus Forbairt Talún
- Draenáil agus Bainistíocht Tuilte
- Acmhainní Nádúrtha agus Bonneagar Cultúrtha
- Ár bPobail a Chothú.

Tá gníomhaíochtaí agus forálacha na Straitéise um Oiriúnú Aeráide 2019 curtha san áireamh sa PÚÁGA (gníomhaíochtaí maolaithe agus oiriúnaithe a leagtar amach ann).

3.3.6 Tionscadal Fótavoltach Gréine Chomhairle Contae Thiobraid Árann

In 2014, chríochnaigh an Chomhairle suiteáil 768 painéal gréine fótavoltach (FV) ar naoi bhfoirgneamh de chuid na Comhairle chun leictreachas glan in-athnuaite a sholáthar agus chun éileamh ón eangach a laghdú 171,000 cileavatuair (kWh) in aghaidh na bliana. Roghnaíodh raon foirgneamh bunaithe ar oiriúnacht agus inmharthanacht eacnamaíoch lena n-áirítear trí oifig chathartha, dhá stáisiún dóiteáin, dhá leabharlann, clós innealra agus ionad fóillíochta. Beidh an chumhacht a tháirgtear ó na painéil seo comhionann le meánlaghdú bliantúil ar éileamh leictreachais de thart ar 11% thar na naoi bhfoirgneamh, rud a mbeidh tionchar suntasach aige ar bhillí fuinnimh thar shaolré na gcóras. Féachann Gníomh 30 le scrúdú breise a dhéanamh ar theicneolaíochtaí fuinnimh in-athnuaite chun astaíochtaí a laghdú san údarás áitiúil.

Suíomh	PV kW Suiteáilte	Líon na bPainéal
Oifigí Cathartha Chomhairle Contae Thiobraid Árann An tAonach	45	180
Ionad Fóillíochta an Aonaigh	45	180
Oifigí Cathartha Chomhairle Contae Thiobraid Árann Cluain Meala	35	140
Clós Innealra Chluain Meala	26	104
Stáisiún Dóiteáin Chluain Meala	15	60
Stáisiún Dóiteáin an Aonaigh	7	28
Oifigí Cathartha Bhaile Thiobraid Árann	6	24
Leabharlann an Aonaigh	6	24
Leabharlann an Chaisil	7	28
Iomlán	**192**	**768**

Tábla: 3.1 Suiteálacha gréine ar fhoirgnimh de chuid na Comhairle

3.5 Droichead i Sráidbhaile Ard Fhíonáin suite ar thalamh páirce nádúrtha

3.3.7 Lárionad Barr Feabhais um Fhuinneamh Inbhuanaithe

In 2021, ghnóthaigh an Chomhairle maoiniú arbh fhiú €9.52 milliún é do thionscadal nua €12.5 milliún dar teideal 'Bealach chuig Sochaí Ísealcharbóin: Ionad Sármhaitheasa d'Fhuinneamh Inbhuanaithe' le haghaidh athghiniúint uirbigh bhunathraithe ar Lár Bhaile an Aonaigh'. Beidh sé seo ar an gcéad fhoirgneamh neodrach ó thaobh carbóin de in Éirinn san Aonach agus is tionscadal é a d'fhéadfadh 350 post a chruthú thar thréimhse 10 mbliana. Tá an 'Lárionad Barr Feabhais um Fhuinneamh Inbhuanaithe' á fhorbairt ag an gComhairle i gcomhpháirtíocht le páirtithe leasmhara lena n-áirítear; an GFTÁ, Institiúid Teicneolaíochta Luimnigh, Cuideachta Forbartha Thiobraid Árann Thuaidh, Community Power, Siga Ltd. Beidh an t-ionad ina óstach do raon gníomhaireachtaí poiblí a bheidh ag obair i gcomhar le chéile chun réitigh nuálaíocha a sholáthar maidir le hoiliúint agus forbairt, taighde ceannródaíoch ar theicneolaíochtaí agus fiontair shóisialta ísealcharbóin a chothú. Beidh 100 spás oibre, 15 spás goir, ionad oiliúna ilchuspóireach amháin agus dhá sheomra cruinnithe ar cíos sa spás. Féachann Gníomh 90 le tacú leis an tionscadal seo.

3.3.8 An Campas Bithgheilleagair Náisiúnta ag Lisín

Leagann Tionscadal Éireann 2040 agus an Plean Gníomhaíochta Bithgheilleagair 2023 – 2025 (RTBM, 2023) béim ar chumas an bhithgheilleagair chun úsáid níos éifeachtúla acmhainní in-athnuaite a chur chun cinn agus ag an am céanna tacú le forbairt eacnamaíoch agus fostaíocht faoin tuath in Éirinn. Baineann an bithgheilleagar le táirgeadh acmhainní bitheolaíocha in-athnuaite agus le hathrú na n-acmhainní agus na sruthanna dramhaíola sin ina dtáirgí breisluacha, amhail bia, agus bithfhuinneamh. Trasnaíonn sé raon earnálacha, lena n-áirítear talmhaíocht, an mhuir, foraoiseacht, bainistíocht uisce agus dramhaíola, fuinneamh, chomh maith le bithchógaisíocht

Tá an t-iarionad mianaigh, atá suite ag Lisín, Durlas, ainmnithe anois mar Champas Náisiúnta Bithgheilleagair mar atá aitheanta i bPlean Forbartha Contae Thiobraid Árann 2022 – 2028. Tá an Chomhairle ar cheann de roinnt páirtithe leasmhara atá ag obair i dtreo an fhís a sheachadadh don réimse seo, áirítear le páirtithe leasmhara eile Ollscoil Teicneolaíochta na Sionainne (TUS), Fondúireacht Bithgheilleagair na hÉireann (FBÉ) agus príomhpháirtithe leasmhara príobháideacha. Tacaíonn Plean Fiontar Réigiúnach an Mheán-Iarthair leis an gCampas Bithgheilleagair Náisiúnta go dtí 2024, agus sonraítear gur 'píosa ríthábhachtach bonneagair é an campas a chumasóidh éagsúlú gníomhaíochtaí gnó sna hearnálacha agraibhia agus mara sa gheilleagar tuaithe, ag mealladh agus ag coinneáil oibrithe agus gnólachtaí sa réigiún agus dá réir sin, ag spreagadh nuálaíochta agus infheistíochta'. Ina theannta sin, tacaíonn an Ráiteas Beartais Náisiúnta ar an mBithgheilleagar 2018[1] leis an gCampas Náisiúnta Bithgheilleagair.

1 gov.ie – Ráiteas Beartais Náisiúnta ar an mBithgheilleagar (www.gov.ie)

Is é misean an FBÉ tiontú acmhainní nádúrtha talún agus farraige na hÉireann go táirgí ard-luacha a chur chun cinn chun bithgheilleagar inbhuanaithe a fhorbairt atá iomaíoch ar fud an domhain. Áirítear ar bhallraíocht an FBÉ daoine aonair agus eagraíochtaí atá freagrach as go leor tionscnamh suaitheanta atá i bhfeidhm cheana féin. Ina measc, tá:

- Tionscadal suaitheanta an AE AgriChemWhey, arna stiúradh ag Glanbia, a mhaoineoidh an chéad mhonarcha Bithscaglainne fotháirge bia ar domhan atá lonnaithe ag Lisín.
- Stádas Réigiúin Taispeántóir Eiseamláireach bronnta ag an gCoimisiún Eorpach ar an limistéar thar raon 50km de Lisín, ceann de shé réigiún san AE ar bronnadh an stádas sin orthu. Tá sé de dhualgas ar na réigiúin seo cur le forbairt an bhithgheilleagair trí leas a bhaint as bunábhar atá ar fáil sa bhaile.
- Shannon ABC – Geata teicneolaíochta maoinithe ag Fiontraíocht Éireann a bhfuil an sainchúram aige chun bith-acmhainní a chuardach, do thionscail chomhpháirtíochta náisiúnta agus idirnáisiúnta le haghaidh táirgí breisluacha, arna óstáil ag Ollscoil Teicneolaíochta na Mumhan agus ag TUS.
- Is ionad taighde comhoibríoch tionscail-acadúil é an Lárionad Teicneolaíochta Próiseála Déiríochta, arna óstáil ag Ollscoil Luimnigh, le clár oibre taighde atá á thiomáint ag na deiseanna fáis don earnáil déiríochta. Tá an t-ionad maoinithe ag Fiontraíocht Éireann agus na Comhpháirtithe Tionscal Déiríochta.
- ICT Biochain. Tionscadal maoinithe ag H2020 a bhreathnaíonn ar uirlisí Teicneolaíocht Faisnéise agus Cumarsáide (TFC) i slabhraí soláthair bithmhaise éifeachtúla le haghaidh táirgeadh inbhuanaithe ceimiceach.

Féachann Gníomhartha 55 agus 100 le tacú leis an gCampas Bithgheilleagair Náisiúnta.

Fíor 3.6: Samplaí de bhearta plandála agus cothabhála a thacaíonn le bithéagsúlacht ar thailte poiblí

3.3.9 Ár mBithéagsúlacht a Chosaint

Is léarscáil cúig bliana é an Plean Uile-Éireann um Phailneoirí 2021-2025[1] atá á chomhordú ag an Lárionad Náisiúnta um Shonraí Bithéagsúlachta a bhfuil sé mar aidhm aige cabhrú le beacha, feithidí pailnithe eile agus lenár mbithéagsúlacht níos leithne. Is éard atá i gceist leis ná bealach níos fearr a spreagadh lenár dtírdhreach iomlán a bhainistiú chun tacú go buan lenár mbithéagsúlacht atá ag streachailt. Is comhpháirtí í Comhairle Contae Thiobraid Árann sa Phlean Uile-Éireann um Phailneoirí agus tá Oifigeach Bithéagsúlachta tiomnaithe aici agus tá bearta á ndéanamh aici cheana féin, mar shampla úsáid luibhicíde a laghdú, tacú le taighde i réimse na roghanna eile seachas luibhicídí agus plandáil don bhithéagsúlacht, chun tacú le pailneoirí ar thalamh poiblí chomh maith le bheith ag obair le grúpaí pobail áitiúla, cumainn áitritheoirí agus scoileanna chun cabhrú le feasacht a ardú ar an bPlean Uile-Éireann um Phailneoirí (féach Gníomh 60).

1 Plean Uile-Éireann um Phailneoirí » Plean Uile-Éireann um Phailneoirí (pollinators.ie)

> *tacaíonn an Clár Pobail um Ghníomhú ar son na hAeráide le tionscadail agus tionscnaimh a éascaíonn gníomh pobail ar son na haeráide trí oideachas, trí fhorbairt acmhainní agus trí fhoghlaim trí dhéanamh.*

Fíor 3.7 Seoladh an Chiste Pobail um Ghníomhú ar son na hAeráide

3.3.10 Gníomhú Pobail ar son na hAeráide

Tá an Chomhairle tiomanta do thacú le pobail chun cabhrú leo a bheith níos feasaí ar an aeráid agus páirt a ghlacadh i ngníomhaíocht phraiticiúil ar son na haeráide. Chun tacú leis seo tá oifigeach tiomnaithe gníomhaíochta pobail ar son na haeráide i bhfeidhm chun tacú le gníomhaíocht pobail ar son na haeráide trí Chiste an Chomhphobail um Ghníomhaíocht ar son na hAeráide (CCGA) (Gníomh 67). Ina theannta sin, féachann an PÚÁGA seo, trína ghníomhartha, le gníomhaíocht aeráide a leabú ar fud sheachadadh a fheidhmeanna agus a sheirbhísí amach ar fud an údaráis áitiúil (Gníomh 18) agus go háirithe trí spriocanna straitéiseacha uimhreacha 4, 5, 6, 7,8 agus 9).

I mí Feabhra 2023, sheol an tAire Comhshaoil, Aeráide agus Cumarsáide an chéad Snáithe 1 den Chiste um Ghníomhú ar son na hAeráide – Pobail Ísealcharbóin a Fhorbairt. Ciste de €24 milliún a bhí anseo d'údaráis áitiúla ar fud na tíre, chun tacú le pobail ísealcharbóin agus iad a fhorbairt. Tá an maoiniú seo mar chuid den Chlár Pobail um Ghníomhú ar son na hAeráide, a thacaíonn le tionscadail agus tionscnaimh a éascaíonn gníomh pobail ar son na haeráide trí oideachas, trí fhorbairt acmhainní agus trí fhoghlaim trí dhéanamh.

Leithdháileadh €700,000 ar Chomhairle Contae Thiobraid Árann tríd an CCGA, agus lorgaíodh iarratais ar thionscadail phobail a bhí incháilithe do mhaoiniú ó phobail faoi na cúig théama seo a leanas:

- Baile/fuinneamh
- Taisteal
- Bia agus dramhaíl
- Siopadóireacht agus athchúrsáil
- Gníomhú go háitiúil ar son na haeráide agus an chomhshaoil.

04

Gníomhú ar son na hAeráide atá bunaithe ar fhianaise

4.1 An tábhacht a bhaineann le pleanáil gníomhaithe ar son na haeráide atá bunaithe ar fhianaise

Éilíonn na Treoirlínte go gcuirfear bonn láidir fianaise ar an eolas faoin PÚÁGA chun cabhrú le tuiscint a fháil ar na dúshláin, sineirgí agus deiseanna a shainaithint, agus meicníochtaí agus gníomhaithe giarála i seachadadh gníomhaíochta aeráide éifeachtach. Áirítear an méid seo a leanas le bonn fianaise a fhorbairt:

- Comhthéacs an údaráis áitiúil a bhunú
- Fardal astaíochtaí bunlíne a fhorbairt ar fud an chontae/na cathrach
- Fardal astuithe bunlíne a fhorbairt don DZ
- Rioscaí agus tionchar an athraithe aeráide a mheasúnú
- Iniúchadh a dhéanamh ar chomhthéacs beartais níos leithne an PÚÁGA.

Nuair a chuireann tú an bonn fianaise le chéile, cumasaíonn sé gníomhaíocht aeráide chomhtháite ar an leibhéal áitiúil agus, dá réir sin, gníomhaíocht aeráide níos láidre atá bunaithe ar áit. Go dtí seo, tugadh faoi mhaolú agus oiriúnú don athrú aeráide mar dhá chlár oibre ar leith. Tugann an PÚÁGA deis anois an dá rud a sheachadadh ar bhealach comhtháite.

Tá tuarascálacha bunlíne[1] (atá leagtha amach i gcuid 1.6) mar bhonn eolais don PÚÁGA seo, agus chuidigh siad le tuiscint níos fearr a fhorbairt ar astaíochtaí GCT agus rioscaí a bhaineann leis an aeráid, i measúnú a dhéanamh ar dhálaí agus comhthéacsanna áitiúla, agus in aistriú agus in oiriúint don chomhthéacs beartais agus don chreat níos leithne do freagairtí uaillmhianacha, beartais aeráide ar an leibhéal áitiúil.

1 Ar fáil le breathnú air, ar líne ag www.tipprarycoco.ie/climateaction

4.2 Measúnú Riosca ar Athrú Aeráide

4.2.1 Riosca agus Tionchar an Athraithe Aeráide faoi láthair

Soláthraíonn próifíl guaiseacha aeráide Thiobraid Árann mar atá leagtha amach i Measúnú Riosca ar Athrú Aeráide Chomhairle Contae Thiobraid Árann, 2023 (MRAA) athbhreithniú ar na himeachtaí adhaimsire a tharla sa chontae le 30 bliain anuas. Tugtar le fios gurbh iad stoirmeacha gaoithe troma, go minic in éineacht le frasaíocht throm, na guaiseacha aeráide ba mhinice a tharla. Tá na gnáthghuaiseacha aeráide faoi láthair leagtha amach thíos i bhFíor 4.1 in ord déine. Tá tionchar reatha ag na guaiseacha aeráide seo ar an tsochaí agus ar gheilleagar Thiobraid Árann, liostaítear na gnáthréimsí tionchair mar Dhíobháil Sócmhainní, Sláinte agus Folláine, Comhshaol, Sóisialta, Airgeadais, Clú agus Oidhreacht Chultúrtha. (Léiríonn Tábla 6-4 den MRAA, doiciméad forlíontach a ghabhann leis an PÚÁGA seo, méid an tionchair thar réimsí riosca éagsúla).

Aithnítear agus measúnaítear na rioscaí agus an tionchar a bhaineann le hathrú aeráide ar sheachadadh seirbhísí agus feidhmeanna do Chomhairle Contae Thiobraid Árann. Baineadh úsáid as seo chun eolas a thabhairt do ghníomhaíochtaí agus freagairt do rioscaí aeráide. Is é an cuspóir athléimneacht a mhéadú trí mhaolú a dhéanamh ar na leochaileachtaí a mhéadaíonn déine na rioscaí a bhaineann le neamhchosaint ar leith.

Guaiseacha Aeráide	Minicíocht
Stoirm Ghaoithe Thromchúiseach	Rialta
Frasaíocht Throm	Rialta
Tuilte Bháistiúil	Coitianta
Teocht Dromchla Os Cionn an Mheáin	Coitianta
Frasaíocht Os Cionn an Mheáin	Coitianta
Tuilte Abhainn	Coitianta
Tonn Teasa	Coitianta
Triomach	Coitianta
Tréimhse Fhuar	Ó Am Go hAm
Sneachta Trom	Ó Am Go hAm
Méadú ar Leibhéal na Mara Coibhneasta	Ó Am Go hAm

Fíor 4.1 Guaiseacha Aeráide, Measúnú Riosca ar Athrú Aeráide, Tiobraid Árann (2023)

4.2.2 Riosca agus Tionchar an Athraithe Aeráide sa Todhchaí

Tá sé ríthábhachtach tuiscint a fháil ar an dóigh a dtiocfaidh rioscaí athraithe aeráide chun cinn sa todhchaí chun a aithint conas a d'fhéadfadh rioscaí atá ann cheana féin a bheith níos measa de bharr athraithe aeráide nó rioscaí nua a thagann chun cinn.

Tá aon riosca aeráide déag suntasach aitheanta do Chontae Thiobraid Árann (Fíor 4.2). Mar sin féin, is iad na príomhrioscaí athraithe aeráide don todhchaí ná:

- Tuilte Abhainn
- Frasaíocht Throm
- Triomach

I gcás gach guaise agus gach catagóir tionchair (Díobháil Sócmhainne, Sláinte agus Folláine, Comhshaol, Oidhreacht Shóisialta, Chultúrtha, Airgeadais agus Clú), tá leibhéal réamh-mheasta an tionchair réamh-mheasta agus an réasúnaíocht curtha ar fáil.

Leagtar amach 'Maitrís Achoimre ar an Tionchar sa Todhchaí' (mar atá leagtha amach in Aguisín G den MRAA) i nguaiseacha athraithe aeráide a thaispeánann an tionchar réamh-mheasta i gcomparáid leis an minicíocht réamh-mheasta do na rioscaí aeráide amach anseo. Ríomhtar an leibhéal tionchair mar mheánleibhéal an tionchair ar fud na gcatagóirí tionchair Damáiste Sócmhainne, Sláinte agus Folláine, Comhshaol, Sóisialta, Airgeadais, Clú agus Oidhreacht Chultúrtha.

TIONCHAIR REATHA	Cineál Guaise	Minicíocht Reatha	Minicíocht Reatha (Scór)	Díobháil Sócmhainne	Sláinte agus Folláine	Comhshaol	Sóisialta	Airgeadais	Clú	Oidhreacht Chultúrtha	Tionchar Reatha
	Tuile abhann	Coitianta	3	Mór	Mór	Measartha	Measartha	Measartha	Measartha	Measartha	3.29
	Frasaíocht throm	Rialta	4	Measartha	Mion	Mion	Mion	Mion	Mion	Measartha	2.29
	Triomach	Coitianta	3	Mion	Measartha	Measartha	Measartha	Mion	Mion	Fánach	2.29
	Stoirm ghaoithe thromchúiseach	Rialta	4	Mion	Measartha	Measartha	Mion	Fánach	Fánach	Measartha	2.14
	Tonn Teasa	Coitianta	3	Mion	Measartha	Measartha	Mion	Fánach	Fánach	Measartha	2.14
	Tuile bháistiúil	Coitianta	3	Measartha	Mion	Mion	Mion	Fánach	Mion	Mion	2.00
	Frasaíocht os cionn an mheáin	Coitianta	3	Measartha	Mion	Mion	Mion	Fánach	Fánach	Measartha	2.00
	Teocht dromchla os cionn an mheáin	Coitianta	3	Fánach	Fánach	Mór	Fánach	Fánach	Fánach	Measartha	1.71
	Tréimhse fhuar	Ó Am Go hAm	2	Mion	Mion	Fánach	Mion	Mion	Fánach	Mion	1.71
	Sneachta trom	Ó Am Go hAm	2	Mion	Mion	Mion	Fánach	Mion	Fánach	Mion	1.71
	Méadú ar Leibhéal na Mara Coibhneasta	Ó Am Go hAm	2	Fánach	Fánach	Mion	Fánach	Fánach	Fánach	Mion	1.29

Fíor 4.2: Maitrís Achoimre ar an Tionchar sa Todhchaí, Aguisín G den Mheasúnú Riosca ar Athrú Aeráide, Tiobraid Árann (2023)

4.2.3 Gníomhartha chun Riosca Aeráide a Oiriúnú agus a Mhaolú

Tá an próiseas MRAA lárnach chun eolas a thabhairt d'ullmhú an PÚÁGA trí rioscaí reatha agus rioscaí amach anseo a shainaithint agus a chur in ord tosaíochta. Cuidíonn sé le freagairtí oiriúnaithe féideartha a shainaithint chun athrú aeráide a laghdú nó a bhaint. Breathnaíodh freisin ar chomhbhuntáistí na ngníomhaíochtaí a bhfuil sé mar aidhm leo riosca aeráide a mhaolú agus oiriúnú don athrú aeráide, mar shampla, is féidir le húsáid réitigh nádúr-bhunaithe ar bhonn dobhar-cheantair an riosca tuilte a laghdú, agus ag an am céanna feabhas a chur ar bhithéagsúlacht agus ar cháilíocht uisce, cáilíocht na beatha agus deiseanna don éicea-thurasóireacht etc.

Cuireadh na gníomhartha atá leagtha amach sa PÚÁGA seo ar an eolas agus díorthaíodh ón MRAA agus baineann siad leis na réimsí seirbhíse seo a leanas:

Gníomh	Réimse Seirbhíse
21, 47, 59	Cáilíocht uisce
22, 27	Oidhreacht Thógtha
25, 26	Práinnfhreagairt agus Bailiú Sonraí
28, 29	Oibreacha agus Suirbhé Riosca Tuile
57	Riosca Tuilte agus Bainistíocht Foirgníochta/Seirbhísí
56, 58, 74	Réitigh bunaithe ar Nádúr agus Bainistíocht Uisce

Tábla 4.1 Guaiseacha aeráide faoi láthair

4.3 Fardal Astuithe Bunlíne do Thiobraid Árann

Ceanglaítear ar an gComhairle faoin Acht conair a leagan amach chun a hastaíochtaí GCT a laghdú faoin 51% riachtanach faoi 2030. Cuirtear é seo i gcomparáid le leibhéil astaíochta GCT ó 2018, atá socraithe mar bhunlíne[1].

Chun tacú leis an gcuspóir seo, choimisiúnaigh an Chomhairle ullmhúchán d'Fhardal Bunlíne Astaíochtaí (FBA) don chontae ar fad in 2023[2]. Rinneadh measúnú ar astaíochtaí ginte agus ar fhuinneamh a úsáideadh. B'ionann astaíochtaí GCT in 2018 do Chontae Thiobraid Árann agus 3,703.4 CO_2eq.

Fuarthas amach gurbh ionann astaíochtaí GCT don Chomhairle in 2018 agus 8.47kt CO_2eq, nó 0.2% de na hastaíochtaí GCT ar fud an chontae.

» B'ionann iomlán na n-astaíochtaí deiridh a tháirg an Chomhairle agus 8.47 ktCO_2eq.

» Is é sprioc astaíochtaí GCT do 2030 ná 4.2 ktCO_2eq.

» Ba é an fuinneamh deiridh iomlán a úsáideadh in 2018 ná 31.8 GWh.

Earnálacha Eile

» Cónaitheach: B'ionann iomlán na n-astaíochtaí cónaitheacha agus 509.0 ktCO_2eq. Ba é 1,654.5 GWh an fuinneamh iomlán a d'ídigh an earnáil chónaithe.

» Déantúsaíocht agus Tráchtáil: B'ionann iomlán na n-astaíochtaí tráchtála agus déantúsaíochta agus 472.4 ktCO_2eq.Ba é 1,861.5 GWh an fuinneamh iomlán a d'ídigh an earnáil tráchtála agus déantúsaíochta.

» Próisis Tionsclaíoch: B'ionann na hastaíochtaí iomlána ó phróisis tionsclaíocha agus 24.5 ktCO_2eq.

» Talmhaíocht: B'ionann na hastaíochtaí iomlána ón Earnáil Talmhaíochta agus 1,848.9 ktCO2eq. Ba é an fuinneamh deiridh iomlán a úsáideadh in 2018 ná 291 GWh.

» Iompar: B'ionann iomlán na n-astaíochtaí deiridh ó iompar agus

1 Beidh spriocanna laghdaithe astaíochtaí bunaithe ar thonnáiste iomlán astaíochtaí GCT. Is é a bheidh sa sprioc iomlán tonnáiste ná laghdú 51% ar astaíochtaí díreacha a bhaineann le fuinneamh (tomhaltas teirmeach agus iompair), chomh maith le laghduithe réamh-mheasta ar thaobh an tsoláthair ar astaíochtaí indíreacha a bhaineann le fuinneamh ó leictreachas. Is í an bhunlíne don mhodheolaíocht ná an tréimhse 2016 go 2018, agus cuirtear gné scálaithe i bhfeidhm chun a chinntiú go bhfuil na spriocanna aonair cothrom leis an uaillmhian iomlán (Plean Gníomhaithe Náisiúnta ar son na hAeráide, 10.1.2)

2 Fardal Astaíochtaí Bunlíne Thiobraid Árann, 2023 Comhairle Contae Thiobraid Árann ag Gníomhaireacht Fuinnimh an Oirdheiscirt.

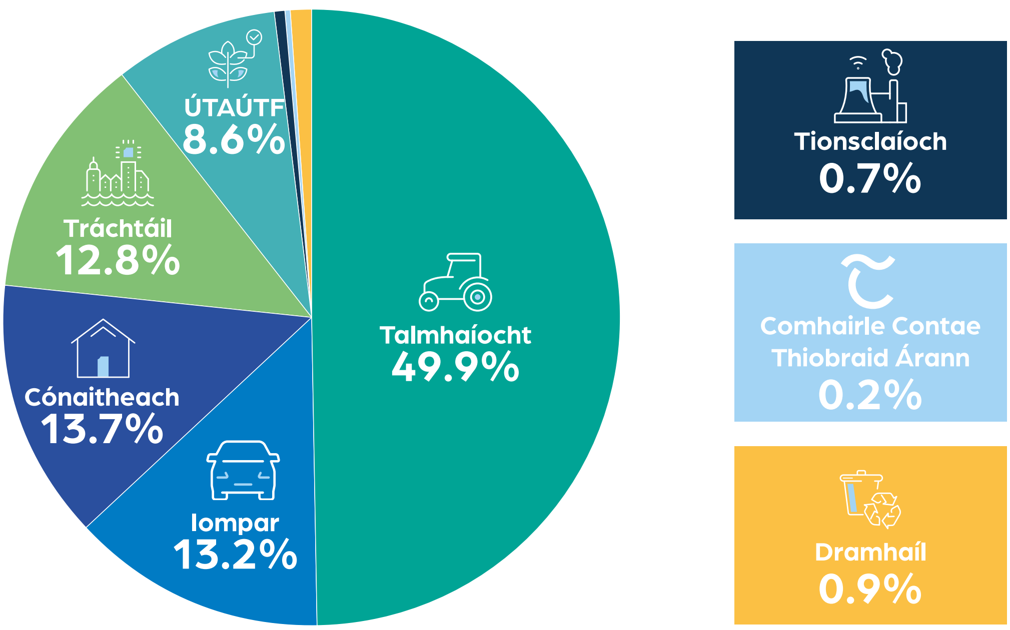

Fíor 4.3: Astaíochtaí CO_2eq in aghaidh na hEarnála i gContae Thiobraid Árann, 2018

488.5 ktCO_2 eq. Ba é an fuinneamh deiridh iomlán a úsáideadh in 2018 ná 1,766.4 GWh.

» Úsáid Talún, Athrú ar Úsáid Talún agus Foraoiseacht (ÚTAÚTF): B'ionann na hastuithe iomlána ón earnáil ÚTAÚTF agus 317.2 kt de CO_2 eq.

» Dramhaíl: B'ionann na hastaíochtaí iomlána ón earnáil dramhaíola agus 34.4 ktCO_2 eq.

Níl an Chomhairle freagrach as earnálacha eile as a gcuid spriocanna laghduithe astaíochtaí féin a bhaint amach (mar atá leagtha amach sa Phlean Náisiúnta Gníomhaíochta ar son na hAeráide), ach is é ról na Comhairle, ná tionchar a imirt ar ghníomhú aeráide in earnálacha agus i bpobail eile, agus é a chomhordú agus a éascú, agus tacú léi trí sheachadadh a seirbhísí.

Leagtar amach uasteorainneacha astaíochtaí earnála náisiúnta sa Phlean Gníomhaíochta Náisiúnta ar son na hAeráide (bunaithe ar sprioc iomlán de laghdú 51% faoi 2030) agus foilsíodh iad an 22 Iúil 2022[3].

Socraíonn siad uasteorainneacha ar astaíochtaí GCT do gach earnáil de gheilleagar na hÉireann go dtí deireadh 2030. Socraíodh uasteorainneacha astaíochtaí earnála do na hearnálacha leictreachais, iompair, foirgnimh, tionscail agus talmhaíochta, ag seachadadh príomhthiomantas an Chláir don Rialtas. Beidh claochlú mór i gceist leis seo do gach cuid den tsochaí agus do gach eagraíocht.

3 gov.ie - Fógraíonn an Rialtas uasteorainneacha astuithe earnála, ag cur Éire ar an mbealach chun cúrsaí a athrú maidir leis an athrú aeráide (www.gov.ie)

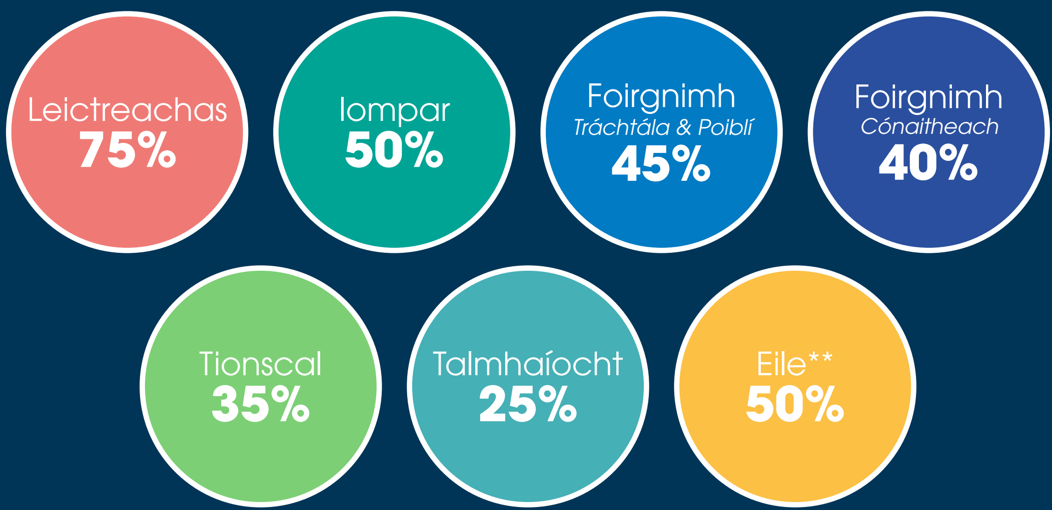

Fíor 4.4 Spriocanna Náisiúnta um Laghdú Astaíochtaí Earnála 2030 (Plean Náisiúnta Gníomhaithe ar son na hAeráide)

Leagtar amach i bhFíor 4.3 sonraí bunlíne 2018 do chontae Thiobraid Árann ina iomláine, agus don Chomhairle mar earnáil ar leith. Feictear go bhfuil rannchuidiú na Comhairle féin maidir le laghduithe foriomlána ar astaíochtaí an-bheag (0.2%), áfach, ina ainneoin sin, tá ról an-tábhachtach ag an gComhairle mar cheannaire agus mar thionchaire ar an athrú agus tá an ról seo léirithe sna Gníomhaíochtaí a leagtar amach sa PÚÁGA seo.

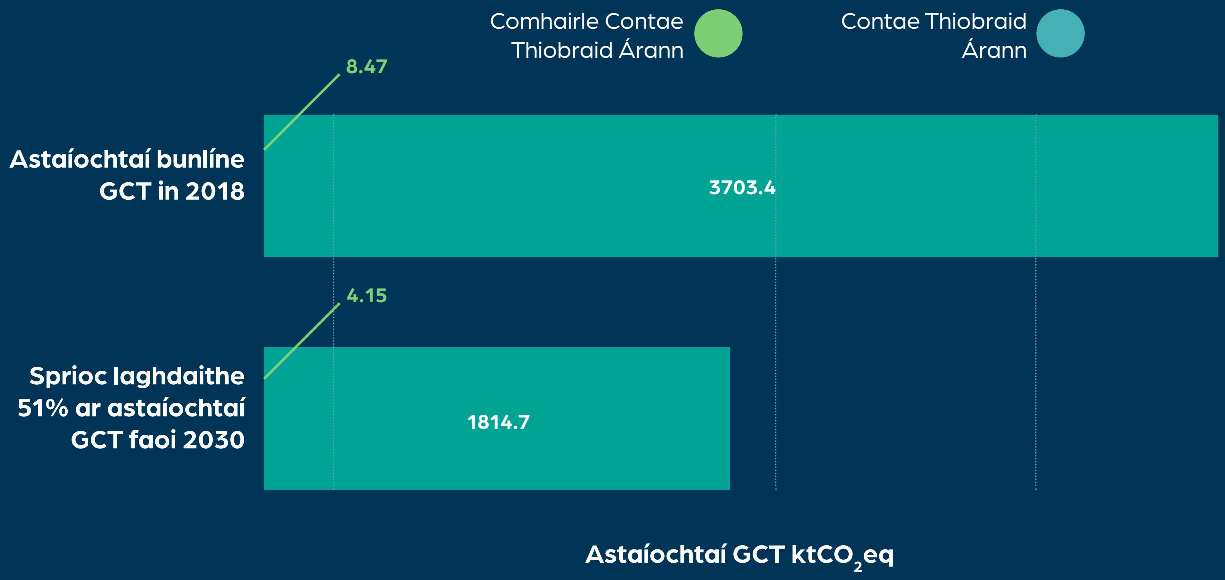

Oiriúnú

Cuntasacht Iomlán

Gníomhú ar son na haeráide a chur i gcrích i réimsí faoina sainchúram féin: lena n-áirítear foirgnimh, bonneagar, córais, oibríochtaí agus foireann an údaráis áitiúil féin.

Tionchar

Tionchar a imirt ar earnálacha agus ar phobail ar ghníomhú ar son na haeráide.

Díreach: Slabhraí soláthair agus prótacail foirne.

Rialaitheach: Cinnteoireacht maidir le pleanáil agus forbairt, dramhaíl, fodhlíthe, cur i bhfeidhm caighdeán

Leathan: Trí sheirbhísí a sholáthar thar an raon feidhmeanna, tosaíochtaí, dáileadh infheistíochta etc.

Comhordú & Éascú

Iarrachtaí a **chomhordú** idir páirtithe leasmhara éagsúla e.g. Criosanna Dícharbónaithe agus

Iad a **éascú** trí mhaoiniú a shainaithint, trí úsáid a bhaint as cleasa rialála. Comhoibriú agus páirt a ghlacadh i gcomhpháirtíocht ar ghníomhú ar son na haeráide.

Mol

Fís áitiúil, cumarsáid, ardú feasachta, cur chun cinn, tógáil acmhainne a chruthú.

Maolú

Oibleagáidí & Spriocanna Chomhairle Contae Thiobraid Árann

Laghdú ar astaíochtaí GCT faoi 2030

51%

Comhairle Contae Thiobraid Árann ag imirt tionchair ar earnálacha agus ar shaoránaigh eile, iad a éascú agus ag tabhairt tacaíochta dóibh

4.4 Spriocanna na Comhairle um Laghdú a n-Astaíochtaí Féin

Tá an Chomhairle freagrach as úsáid fuinnimh agus as na hastuithe a tháirgtear óna foirgnimh agus óna háiseanna féin, óna soilsiú poiblí, agus óna flít feithiclí. Is dúshlán suntasach é astaíochtaí GCT a laghdú faoin 51% atá riachtanach (agus éifeachtúlacht fuinnimh a mhéadú 50%) faoi 2030[1]. I ndáil leis sin tuairiscíonn an Chomhairle go bliantúil don ÚFIÉ faoin gcóras éigeantach 'Monatóireacht agus Tuairisciú', uirlis a rianaíonn dul chun cinn na hearnála poiblí i dtreo spriocanna 2030, bunaithe ar shonraí fuinnimh a thiolacadh. Tá tuairisc tugtha ag an gComhairle don ÚFIÉ ag baint úsáide as an gcóras seo ó 2012 i leith, agus foilsítear sonraí sa Tuarascáil Bhliantúil ar Fheidhmíocht Éifeachtúlachta Fuinnimh na hEarnála Poiblí (féach an tuarascáil is déanaí ó 2022 – ÚFIÉ, 2022[2]).

Is iad seo a leanas na príomhthorthaí ó FAB na Comhairle maidir le torthaí fuinnimh agus astaíochtaí 2018:

- Ba é an fuinneamh deiridh iomlán a úsáideadh in 2018 ná 31.8 GWh.
- Ba iad Foirgnimh/Saoráidí an tomhaltóir fuinnimh ba mhó san earnáil, b'ionann iad agus 44% den ídiú iomlán fuinnimh, agus Iompar ina dhiaidh sin ag 29% agus Soilsiú Poiblí ag 27%.
- B'ionann iomlán na n-astaíochtaí deiridh a tháirg an Chomhairle in 2018 agus 8.5 ktCO2eq.
- Bhí Soilsiú Poiblí, le 3.2 ktCO2eq (37%), freagrach as na hastaíochtaí GCT ab airde ón gComhairle, agus Foirgnimh/Saoráidí ina dhiaidh sin ag 2.9 ktCO2eq (35%) agus Iompar 2.4 ktCO2eq (28%).

1 Tá sé leagtha amach sa FAB do Thiobraid Árann gurb é 2018 an Bhunlíne Náisiúnta d'Éirinn, mar atá leagtha amach sa Phlean Gníomhaithe ar son na hAeráide 2021. Mar sin féin, is é 2016-2018 bunlíne na hearnála poiblí, lena n-áirítear do Chomhairle Contae Thiobraid Árann, mar atá leagtha amach sa Phlean Gníomhaithe ar son na hAeráide 2021. Chun críocha FAB an chontae baintear úsáid as bunlíne chomhsheasmhach de 2018, áfach, chun críocha monatóireachta agus tuairiscithe ar laghduithe astaíochtaí ag Comhairle Contae Thiobraid Árann, beidh feidhm ag bunlíne na hearnála poiblí 2016 – 2018.

2 seai.ie/publications/Public-Sector-Annual-Report-2022-English.pdf

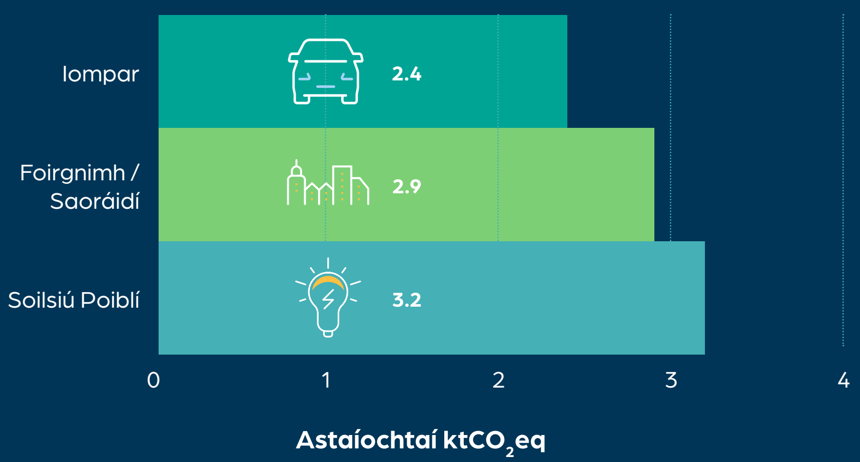

Fíor 4.5: Miondealú ar astaíochtaí GCT 2018 in ktCO2eq ag an gComhairle – roinnte de réir catagóire úsáide suntasach fuinnimh

4.4.1 An Earnáil Phoiblí (2016 – 2018) Bunlíne don Mhonatóireacht agus don Tuairisciú

Tá sé leagtha amach sa FAB do Thiobraid Árann gurb é 2018 an Bhunlíne Náisiúnta d'Éirinn, mar atá leagtha amach sa Phlean Gníomhaithe ar son na hAeráide 2021. Mar sin féin, is é bunlíne na hearnála poiblí ná 2016-2018 mar atá leagtha amach sa Phlean Gníomhaithe ar son na hAeráide 2021 freisin. Chun críocha FAB an chontae baintear úsáid as bunlíne chomhsheasmhach de 2018 i ngach earnáil, áfach, lena n-áirítear Comhairle Contae Thiobraid Árann, chun críocha monatóireachta agus tuairiscithe ar laghduithe astaíochtaí ag Comhairle Contae Thiobraid Árann, beidh feidhm ag bunlíne na hearnála poiblí 2016 – 2018

Mar sin, imlíníonn FAB an chontae sonraí bunlíne 2018 do Chontae Thiobraid Árann ina iomláine, lena n-áirítear sonraí 2018 Chomhairle Contae Thiobraid Árann féin. Mar sin féin, le haghaidh spriocanna Chomhairle Contae Thiobraid Árann féin, baineadh úsáid as an mbuntréimhse 2016-2018. (Tuairiscítear sonraí bunlíne na hearnála poiblí don tréimhse 2016-2018 do Chomhairle Contae Thiobraid Árann in Aguisín B den FAB).

Tá miondealú ar astaíochtaí leictreachais, teirmeacha agus iompair maidir le bunlíne 2016-2018 leagtha amach i dTábla 4.2.

	2016	2017	2018	Meán. 2016-2018
Tomhaltas Iomlán (GWh)				
Leictreachas	13.57	13.27	13.09	13.31
Teirmeach	7.96	8.45	9.33	8.58
Iompar	8.46	8.62	9.37	8.81
Fuinneamh Deiridh Iomlán	**29.99**	**30.33**	**31.79**	**30.70**
Astaíochtaí CO2 (ktCO2 eq)				
Leictreachas	6.49	5.76	4.89	5.71
Teirmeach	1.14	1.07	1.20	1.14
Iompar	2.18	2.19	2.38	2.25
Iomlán Astaíochtaí Deiridh	**9.81**	**9.02**	**8.47**	**9.10**

Tábla: 4.2 Laghdú Astaíochtaí Chomhairle Contae Thiobraid Árann bunaithe ar Bhunlíne 2016 – 2018

Is é **9.1 ktCO2 eq.** bunlíne 2016 – 2018 maidir le laghdú astaíochtaí do Chomhairle Contae Thiobraid Árann.

- B'ionann soilsiú poiblí agus 3.7 ktCO_2eq (40%) d'astaíochtaí iomlána GCT.
- Ina dhiaidh sin bhí foirgnimh/áiseanna le 3.2 ktCO_2eq (35%).
- B'ionann iompar agus 2.3 ktCO_2eq (25%).

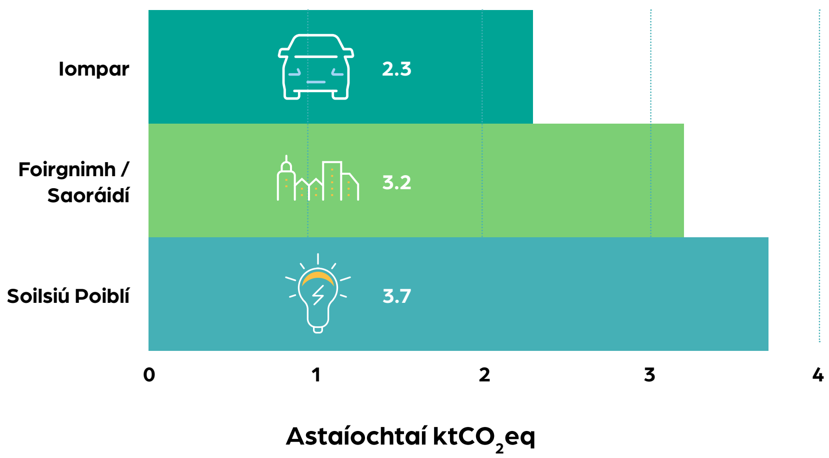

Fíor 4.6: Miondealú ar astaíochtaí GCT 2016 – 2018 i ktCO2eq ag an gComhairle – roinnte de réir catagóire úsáide suntasach fuinnimh

Soláthraíonn an GFTÁ seirbhísí tacaíochta don Chomhairle chun astaíochtaí GCT a bhaineann le fuinneamh a bhainistiú. Trí chur i bhfeidhm na huirlise 'Bearna go Sprioc' de chuid an ÚFIÉ[1] tá conair léirithe acu le haghaidh laghduithe astaíochtaí don Chomhairle go dtí 2030 chun a n-astaíochtaí a laghdú ón mbunlíne mar a cheanglaítear sa Phlean Gníomhaíochta ar son na hAeráide 2021. Is príomhghníomhaíocht de chuid na Comhairle é seo mar atá leagtha amach sa PÚÁGA seo (Gníomhartha 30, 31 agus 32).

1 Samhail Bearna go Sprioc an ÚFIÉ – ORGA

05 Creat Gníomhartha ar aon na hAeráide

5.1 Fís PÚÁGA

Ceanglaíonn na Treoirlínte ar an gComhairle 'Fís Uileghabhálach' a shain-aithint a léiríonn an dearcadh comhroinnte maidir le 'todhchaí atá athléim-neach ó thaobh na haeráide agus neodrach ó thaobh na haeráide de' do Thiobraid Árann. Tá an fhís seo leagtha amach thíos:

Fís

Tacóidh Comhairle Contae Thiobraid Árann, trí sheachadadh an PÚÁGA seo agus a Gníomhartha mar a bhaineann siad trasna a cuid seirbhísí agus feidhmeanna go léir, leis an gCuspóir Náisiúnta Aeráide chun an t-aistriú chuig geilleagar atá athléimneach ó thaobh na haeráide de, saibhir ó thaobh na bithéagsúlachta de, inbhuanaithe ó thaobh an chomhshaoil de agus neodrach ó thaobh na haeráide de a shaothrú agus a bhaint amach faoi dheireadh na bliana 2050 i gContae Thiobraid Árann.

AN BEALACH A RÉITEACH CHUN A BHEITH GLAS
Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide

5.2 Misean PÚÁGA

Éilíonn na Treoirlínte freisin go dtacóidh 'Misean' a thacaíonn go praiticiúil le cuspóir an údaráis áitiúil maidir le gníomh éifeachtach aeráide a sheachadadh leis an bhFís.

Bunchuspóir

Gníomhú aeráide 'isteach/eagraíochtúil' a thiomáint agus ceannaireacht agus uaillmhian a léiriú trí:

1. Ár n-astaíochtaí féin a laghdú 51% faoi 2030 agus a bheith neodrach ó thaobh carbóin de faoi 2050,
2. Na deiseanna maoinithe atá ar fáil a uasmhéadú agus a bheith nualaíoch inár ngníomhaíochtaí chun tacú le gníomhú ar son na haeráide,
3. Ceannaireacht a léiriú dár bpobail agus d'earnálacha eacnamaíocha maidir lenár spriocanna laghduithe astaíochtaí féin a bhaint amach,
4. Trí oiliúint, athrú a dhéanamh agus rialachas atá feasach ar an aeráid, feabhas a chur ar thuiscint, feasacht agus ceannaireacht maidir le gníomhú ar son na haeráide ar fud ár bhfoirne, ag tacú le heagraíochtaí agus comhaltaí tofa.

Tionchar a imirt, a chomhordú agus a éascú agus a bheith ar son gníomhaíochta aeráide 'amach' ar fud ár bpobail agus in earnálacha eile:

1. Trí ghníomhú ar son na haeráide a leabú i seachadadh ár bhfeidhmeanna agus ár seirbhísí go léir atá ag breathnú amach agus ar an mbealach sin tacú le pobail agus le hearnálacha a gcuid spriocanna laghduithe astaíochtaí féin a bhaint amach.

Chun an PÚÁGA seo a fhorbairt agus a chur chun feidhme don tréimhse 2024 – 2029 agus chun:

1. Na gníomhartha inmheánacha atá leagtha amach sa PÚÁGA a bhaint amach agus monatóireacht agus tuairisciú a dhéanamh ar bhaint amach na ngníomhartha sin
2. Na gníomhartha amach atá leagtha amach sa PÚÁGA a bhaint amach agus monatóireacht agus tuairisciú a dhéanamh ar bhaint amach na ngníomhartha sin.

5.3 Téamaí agus Spriocanna Straitéiseacha

Leagann Spriocanna Straitéiseacha amach an comhthéacs do ghníomhaíochtaí aeráide agus bunaítear socrú struchtúrtha nó téamach gníomhaíochtaí. Tá siad seo ailínithe le spriocanna, cuspóirí agus gníomhartha straitéiseacha na straitéise rialtais áitiúil 'Gníomhú Éifeachtach a Sheachadadh ar son na hAeráide' (Cumann na mBainisteoirí Contae agus Cathrach, 2021)[1].

Tá naoi Sprioc Straitéiseacha leagtha amach ag an gComhairle faoi chúig théama dá PÚÁGA. Cruthaíonn siad seo an creat faoinar forbraíodh gníomhartha aeráide, agus léiríonn siad seirbhísí agus feidhmeanna na comhairle féin, agus an ról níos leithne atá aici maidir le gníomhú ar son na haeráide a éascú, a mholadh agus tionchar a imirt ar fud earnálacha agus pobail eile. Is iad na cúig théama ná:

» Rialachas agus Ceannaireacht (Spriocanna Straitéiseacha 1 agus 2)
» Timpeallacht Thógtha agus Iompar (Spriocanna Straitéiseacha 3 agus 4)
» Timpeallacht Nádúrtha agus Bonneagar Glas (Sprioc Straitéiseach 5)
» Pobail: Athléimneacht agus Aistriú Cóir (Spriocanna Straitéiseacha 6 agus 7)
» Inbhuanaitheacht agus Bainistíocht Acmhainní (Spriocanna Straitéiseacha 8 agus 9)

1 Delivering-effective-climate-action-2030.pdf (lgma.ie)

Baile Dhurlais ón aer

5.4 Achoimre ar Ghníomhartha Aeráide

I bhforbairt gníomhaíochta aeráide, tá iarracht déanta ag an bhFoireann Gníomhaíochta ar son na hAeráide a chinntiú go bhfuil siad ag teacht le prionsabail, spriocanna straitéiseacha, cuspóirí agus gníomhaíochtaí na straitéise rialtais áitiúil 'Gníomhú Éifeachtach ar son na hAeráide 2030 a Sheachadadh' (CBCC, 2021). Faoin straitéis seo tá údaráis áitiúla tiomanta do shraith uaillmhianach de spriocanna straitéiseacha agus de phríomhchuspóirí comhroinnte.

Sprioc Straitéiseach 1: Rialachas, Ceannaireacht agus Comhpháirtíocht do Ghníomhú ar son na hAeráide a Chothú

Sprioc Straitéiseach 2: Astaíochtaí Carbóin agus Spriocanna Éifeachtúlachta Fuinnimh do 2030 agus 2050 a bhaint amach

Sprioc Straitéiseach 3: Oiriúnú Aeráide agus Athléimneacht Aeráide a sheachadadh

Sprioc Straitéiseach 4: Gníomhú ar son na hAeráide a Spreagadh sna Pobail Áitiúla

Sprioc Straitéiseach 5: Gníomhú ar son na hAeráide a Spreagadh san Fhiontraíocht agus tacú leis an Aistriú go Geilleagar Cuimsitheach, Neodrach agus Ciorclach

Sprioc Straitéiseach 6: 'Aistriú Cóir' a bhaint amach go háirithe do Phobail a d'fhéadfadh a bheith faoi Mhíbhuntáiste Eacnamaíoch de bharr Tionscadal Dícharbónaithe

Spriocanna Straitéiseacha PÚÁGA	
1	Ceannaireacht agus uaillmhian a léiriú maidir le 'An Bealach a Réiteach chun a bheith Glas' trínár sprioc éifeachtúlachta fuinnimh 50% féin a bhaint amach faoi 2030, trí ghníomhaíocht aeráide (maolú agus oiriúnú) agus athrú agus feasacht rialachais ar fud ár seirbhísí a phríomhshruthú, trí iarracht a dhéanamh tionchar a imirt ar bheartas áitiúil agus náisiúnta trí leas a bhaint as an gceannaireacht seo, agus trí nuálaíocht a fhorbairt, a phíolótú agus tacú le tionscadail um dhícharbónú claochlaitheach agus um ghníomhú ar son na haeráide.
2	Ár sócmhainní agus ár mbonneagar ríthábhachtach a chosaint ar theagmhais adhaimsire, agus chun freagairt éigeandála comhordaithe agus acmhainní a chinntiú ó gach éigeandáil agus imeacht a bhaineann leis an aeráid, lena n-áirítear tuilte.
3	Ár sprioc laghduithe astaíochtaí gás ceaptha teasa 51% féin a bhaint amach faoi 2030 trí mhéadú ar úsáid foinsí in-athnuaite fuinnimh agus éifeachtúlacht fuinnimh mhéadaithe ar fud ár bhflít tithíochta, oifigí, bonneagair agus iompair de réir spriocanna náisiúnta 2030 agus 2050.
4	Tacú le Croí-Straitéis Phlean Forbartha Contae Thiobraid Árann (agus aon athbhreithniú air) trínár bpolasaí agus cuspóirí pleanála spásúlachta, agus aird á tabhairt ar na príomhchuspóirí toisc go mbaineann siad le forbairt inbhuanaithe agus Aistriú Cóir, lena n-áirítear gnéithe ar nós Lár an Bhaile ar dTús, Taisteal Gníomhach, Fuinneamh Inbhuanaithe agus Forbairt Dlúth etc
5	Ár gcomhshaol, agus a bhithéagsúlacht agus abhantrach uisce a chur chun cinn agus a chosaint mar phríomh-chumasóirí d'oiriúnú agus maolú aeráide ar fud an chontae trí sholáthar seirbhísí inbhuanaithe, lena n-áirítear iad siúd a bhfuil fócas acu ar réitigh atá bunaithe ar nádúr, i gcomhar le hearnálacha agus pobail
6	Cumas agus ullmhacht a fhorbairt le pobail agus le comhpháirtithe straitéiseacha eile do ghníomhaíocht bhunathraithe ar son na haeráide agus 'Aistriú Cóir', ag baint úsáide as cláir forbartha acmhainne, ionstraimí beartais/airgeadais agus cláir forbartha áitiúla agus folláine, agus gníomhú ar son na haeráide agus scileanna glasa a chur chun cinn san oiliúint agus oideachas i gcomhpháirtíocht le Boird Oideachais agus Oiliúna (BOOanna) agus Oifigí Fiontair Áitiúla (OFÁanna).
7	Athrú aeráide agus cur chuige an gheilleagair chiorclaigh a leabú i gcur i bhfeidhm na straitéisí agus na bpleananna forbartha geilleagraí áitiúla go léir mar shampla, an Plean Áitiúil Eacnamaíoch agus Pobail, an Straitéis Forbartha Áitiúil etc.
8	Forbairt geilleagair chiorclaigh a chumasú trasna earnálacha agus pobail bunaithe ar chleachtais inbhuanaithe ag baint úsáide as teicneolaíocht in-athnuaite agus neodrach ó thaobh carbóin de agus chun cion an tsoláthair ghlais a mhéadú ionas gur féidir linn tionchar a imirt ar astaíochtaí ó tháirgeadh, iompar agus diúscairt earraí agus seirbhísí a sholáthraímid agus a úsáidimid, agus iad a thomhas agus a laghdú chun geilleagar ciorclach a chumasú trínár ngníomhartha féin.
9	Tionchar a imirt ar ghníomhaireachtaí, earnálacha agus pobail eile agus iad a chomhordú, a éascú agus a mholadh nuair is féidir, trí sholáthar ár seirbhísí agus trí phleananna earnála eile a chur i bhfeidhm ag an leibhéal áitiúil.

tá údaráis áitiúla tiomanta do shraith uaillmhianach de spriocanna straitéiseacha agus de phríomhchuspóirí comhroinnte

Sprioc Straitéiseach GÉAS	Prionsabal GÉAS	Gníomhartha Comhfhreagracha PÚÁGA[1]
1	Cuspóirí agus spriocanna a leagan síos agus, nuair is gá, a athfhrámú i gcomhréir leis an eolaíocht is déanaí, leis an mbeartas náisiúnta aeráide agus le comhaontuithe idirnáisiúnta, amhail Comhaontú Pháras	14,26,34,47,56,57,58,80
2	A chinntiú go dtugtar tacaíocht agus dreasacht do gach duine a chónaíonn, a oibríonn agus a dhéanann staidéar laistigh de limistéar an údaráis áitiúil chun dul i mbun gníomhartha aeráide trí bhonneagar cuí, agus go gcuirtear cumarsáid shoiléir ar fáil dóibh, chomh maith le rialacháin agus caighdeáin chomhleanúnacha	1,2,8,10,15,16,69,70,71,72, 73,75,76,77,78,79,83,85,86,87 93,98,
3	A chinntiú go bhfuil cinntí na n-údarás áitiúil agus Pleananna Forbartha Contae agus Cathrach atá aeráid-díonach agus go gcuireann pleananna forbartha le spriocanna forbartha inbhuanaithe níos leithne (sóisialta, comhshaoil agus eacnamaíoch)	3,9,17,21,30,31,32,49,50 51,52,53,64,65,82,84,
4	Deiseanna a lorg chun aghaidh a thabhairt ar athrú aeráide thar an raon iomlán seirbhísí a chuireann údaráis áitiúla ar fáil, le fócas ar leith ar phleanáil úsáide talún, réitigh atá bunaithe ar nádúr, iarfheistiú stoc tithíochta sóisialta agus iompar inbhuanaithe.	6,7,13,19,22,24,27, 28,33,35,37,38,39,44 45,48,55,60,61,63,81, 89,90 91,92,94,95,100
5	A chinntiú go bhfuil 'aistriú cóir' ag croílár ár gcur chuige agus go gcuimsítear gach duine, idir óg agus aosta	5,18,20,36,41,42,43,46 54,62,66,67,68,96,97,99
6	Monatóireacht a dhéanamh ar dhul chun cinn agus a chinntiú go gcuireann saineolaithe neamhspleácha agus dea-chleachtas idirnáisiúnta fianaise, sonraí agus treoir ar fáil agus go lorgaítear iad.	4,11,12,23,25,29,40,59, 74,88

1 Cé go bhfuil gníomhaíochtaí aeráide leithdháilte ar sprioc straitéiseach ar leith, cuideoidh go leor acu le spriocanna straitéiseacha eile freisin.

Tábla 5.1: Prionsabail um Ghníomhú Éifeachtach Aeráide a Sheachadadh agus Gníomhartha comhfhreagracha

Tá an 100 Gníomh Aeráide forbartha ag an bhFoireann Ghníomhaíochta ar son na hAeráide, faoi chomhordú na hOifige um Ghníomhú ar son na hAeráide agus faomhadh an Ghrúpa Stiúrtha um Ghníomhú ar son na hAeráide.

Tá na gníomhartha fadréimseach agus léiríonn siad an raon leathan seirbhísí agus feidhmeanna a sholáthraíonn an Chomhairle mar atá leagtha amach i Roinn 3.2, agus tugann siad na 'Téamaí' atá leagtha amach faoi deara. I gcás inarb iomchuí, rinneadh breithniú gníomhach ar chomhshochair amhail bithéagsúlacht fheabhsaithe, feabhsuithe sláinte, inbhuanaitheacht mhéadaithe comhshaoil, cruthú post glas nó tairbhí eacnamaíocha.

Leagtar amach gníomhaíochtaí 'isteach' agus 'amach' araon agus go ginearálta áirítear gníomhartha aeráide na Comhairle faoi Spriocanna Straitéiseacha uimh. 1-3. Sanntar gach gníomh do Roinn Ceannais, chun monatóireacht agus seachadadh a éascú, agus sainaithnítear comhpháirtithe agus spleáchais freisin.

Tá gníomhaíochtaí maolaithe dírithe ar bhonneagar agus ar shócmhainní na Comhairle féin, agus ar earnálacha tábhachtacha eile laistigh de limistéar na Comhairle a sainaithníodh astaíochtaí arda a bheith acu agus a bhféadfadh tionchar a bheith ag an gComhairle ina leith go bhféadfaí laghdú a dhéanamh ar acmhainneacht faoi 2030 sa ghearrthéarma, agus ar aghaidh go dtí 2050.

Tá gníomhartha oiriúnaithe dírithe ar riosca a laghdú agus athléimneacht a fhorbairt ar leibhéal eagraíochtúil agus laistigh de phobail is leochailí i leith guaiseacha aeráide idir seo agus 2050. Rinneadh gníomhartha maolaithe agus oiriúnaithe a mheas ar bhealach comhtháite chun éifeachtúlachtaí agus na tairbhí sóisialta, comhshaoil agus eacnamaíocha do phobail áitiúla a uasmhéadú agus chun idirghníomhartha diúltacha, torthaí agus rioscaí don infheistíocht a íoslaghdú.

Beidh seachadadh na ngníomhartha go léir atá leagtha amach i Roinn 6 DZ Thiobraid Árann agus Aguisín 1, faoi réir na gcaighdeán bainistíochta beartais agus forbartha mar atá leagtha amach i bPlean Forbartha Contae Thiobraid Árann 2022 – 2028 (agus aon athbhreithniú air). Cinnteoidh an Chomhairle go háirithe go bpleanálfar agus go gcuirfear i bhfeidhm gach forbairt a bhfuil gníomhú ar son na haeráide mar thaca aici ar bhealach a bhreithneoidh go hiomchuí an poitéinseal atá ann do chomhleasa comhshaoil, tionchair fhéideartha comhshaoil agus ceanglais um chosaint an chomhshaoil.

06
Crios Dícharbónaithe Thiobraid Árann

6.1 Réamhrá ar Chriosanna Dícharbónaithe

Sonraítear sa Phlean Gníomhaíochta Náisiúnta um Aeráid (RCGAP,2019) (Gníomh 165) go gceanglaítear ar gach údarás áitiúil in Éirinn pleananna le haghaidh DZ amháin laistigh dá limistéar riaracháin faoi seach a shainaithint agus a fhorbairt.

Ceantar spásúlachta is ea DZ, ina n-aithnítear raon de bhearta féideartha maolaithe, oiriúnaithe agus bithéagsúlachta an athraithe aeráide. Is é cuspóir na DZanna feidhmiú mar limistéar taispeána le haghaidh dícharbónú féideartha agus gníomhaíocht dhearfach ar son na haeráide ag leibhéal áitiúil agus pobail. Tá 'Clár Deiseanna' agus 'Gníomhartha' le leagan amach chun cabhrú leis an gcuspóir seo a bhaint amach.

Laistigh de limistéar DZ, is é cuspóir na n-údarás áitiúil oibriú i gcomhar le páirtithe leasmhara agus pobail, agus cuidiú le hiniúchadh, comhchruthaitheacht, nuálaíocht agus foghlaim nua a chur chun cinn maidir le gníomhaíocht aeráide a sheachadadh, chomh maith leis na tairbhí eacnamaíocha agus sóisialta a bhaineann le dícharbónú, mar shampla aistriú cóir agus sláinte.

Maidir le spriocanna laghduithe astaíochtaí earnála éigeantacha, níl aon difríocht idir na codanna den chontae laistigh nó lasmuigh de chriosanna DZ, ach is é an cuspóir atá ann cabhrú le pobail agus páirtithe leasmhara agus iad a chumasú tabhairt faoi raon beart comhoibríoch maolaithe, oiriúnaithe agus bithéagsúlachta an athraithe aeráide.

6.2 Crios Dícharbónaithe Thiobraid Árann Láir

6.2.1 Comhthéacs agus Carachtar

Tá Crios Dícharbónaithe Thiobraid Árann Láir bunaithe ar an gCampas Bithgheilleagair Náisiúnta ag Lisín, agus cuimsíonn sé cúlchríoch leathan tuaithe a chuimsíonn codanna de Cheantar Bardasach Dhurlais agus Charraig na Siúire araon.

Tá an limistéar iomlán DZ suite i limistéar JTF an AE. D'ainmnigh an Chomhairle DZ Thiobraid Árann Láir in 2021 agus ina dhiaidh sin ionchorpraíodh é mar chuspóir de Phlean Forbartha Chontae Thiobraid Árann 2022 – 2028[1].

Is é DZ Lár-Thiobraid Árann an t-aon DZ intíre, tuaithe sa tír, agus tabharfaidh an t-ainmniú seo deiseanna don cheantar seo, do Thiobraid Árann agus don réigiún.

Leagann Cuid 6.4 próifíl mhionsonraithe ar cheantar DZ Thiobraid Árann Láir amach.

1 Plean Forbartha Chontae Thiobraid Árann 2022-2028 | Comhairle Contae Thiobraid Árann (tipperarycoco.ie)

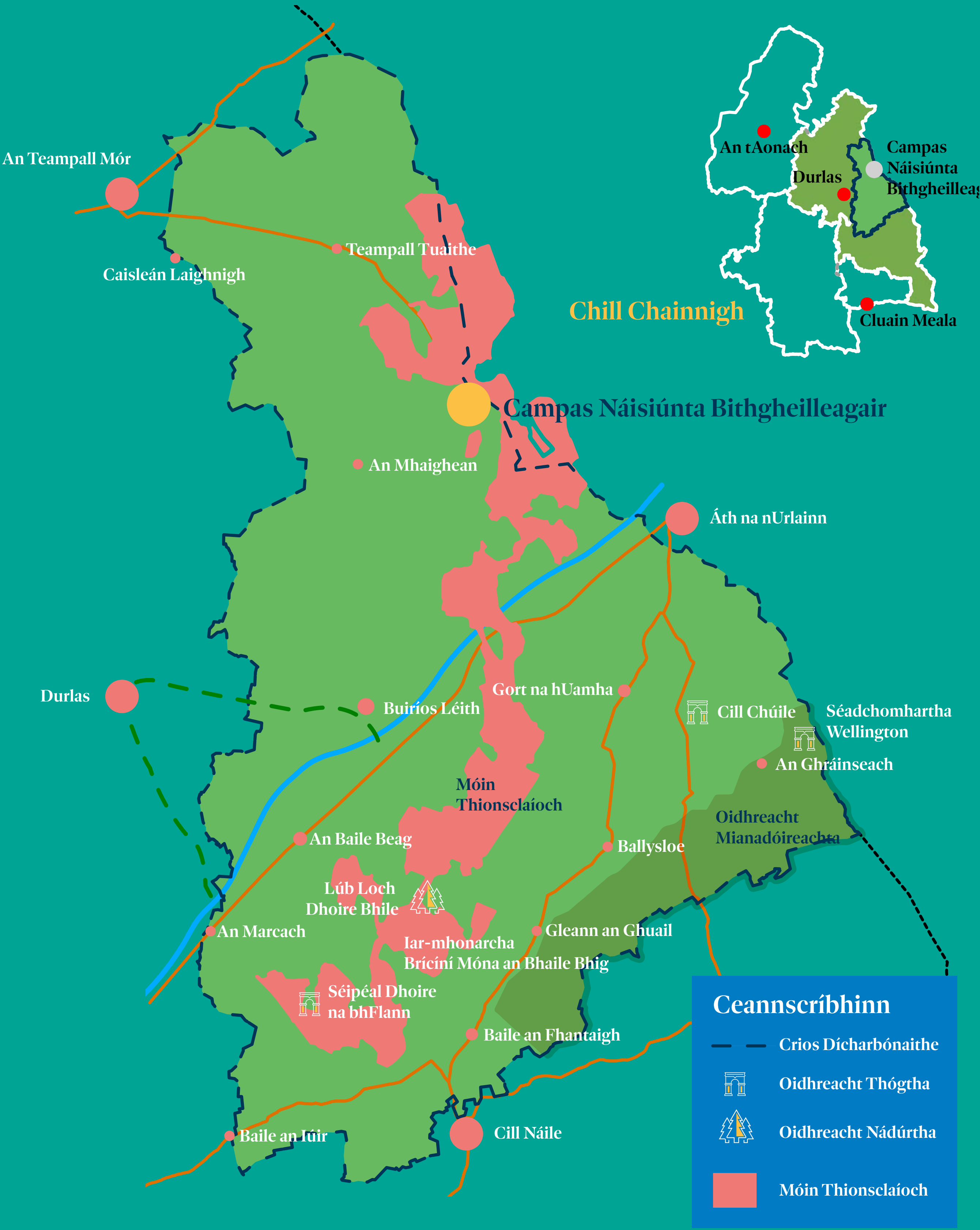

Fíor 6.1: Ceantar DZ Thiobraid Árann Láir (léiríonn an Léarscáil Ceantar Cistithe um Aistriú Cóir)

6.2.2 Ról na Comhairle

Mar a dúradh i Mír 1.3, níl aon sainchúram reachtúil ag an gComhairle thar earnálacha eile, mar shampla talmhaíocht, iompar, tionscal etc., maidir lena spriocanna laghduithe astaíochtaí féin a bhaint amach.

Ina ionad sin, trí Deiseanna agus Gníomhartha DZ a chur i ngníomh, cuireadh de chúram ar an gComhairle iarracht a dhéanamh, trí sheachadadh a seirbhísí agus a feidhmeanna féin, comhoibriú le páirtithe leasmhara agus leis an bpobal chun cabhrú le deiseanna a chomhordú le haghaidh astaíochtaí ísle, forchéimnitheacha agus forbartha inbhuanaithe ag baint úsáide as sócmhainní tuaithe uathúla an cheantair.

Tá gníomhaíochtaí DZ lasmuigh de shainchúram na Comhairle le seachadadh trí chur chuige comhoibríoch le líonraí agus eagraíochtaí atá ann cheana, agus ról os comhair an phobail ag gach ceann acu. Tacóidh an Chomhairle le grúpa páirtithe leasmhara atá ag breathnú amach, mar shampla, 'SustainableTipp' chun tacú le for-rochtain phoiblí agus é a chomhordú trí líonraí agus eagraíochtaí atá ann cheana féin.

6.3 Páirtithe Leasmhara agus Tacaíochtaí Maoinithe

D'fhonn cabhrú le deiseanna a chomhordú le haghaidh astaíochtaí ísle, forbartha forásach agus inbhuanaithe sa DZ, tá tús curtha ag an gComhairle leis an bpróiseas chun páirtithe leasmhara agus grúpaí a shainaithint a d'fhéadfadh a bheith in ann tacú le agus rannchuidiú le seachadadh na ndeiseanna agus na ngníomhaíochtaí atá leagtha amach. Leanfaidh an próiseas seo ag forbairt thar shaolré an LACAP, ach ag an gcéim luath seo sainaithníodh na páirtithe leasmhara[1] atá liostaithe i dTábla 6.1 chun tacú le seachadadh gníomhaíochta. Táthar ag súil go leanfaidh an liosta seo ag leathnú agus ag forbairt.

Chun tacú le comhairliúchán poiblí agus rannpháirtíocht, tá liosta de na príomhpháirtithe leasmhara agus a sonraí teagmhála ar leith, sonraí na gclár deontais agus tacaíochta á gcur le chéile faoi láthair, agus cuirfear ar fáil iad ar leathanach gréasáin Gníomhú ar son na hAeráide de chuid na Comhairle.

1 Soláthraíonn gach ceann de na páirtithe leasmhara seo na seirbhísí agus an tacaíocht chéanna do cheantair lasmuigh de limistéar DZ

Portach réitithe agus Tuirbíní Gaoithe sa Chrios Dícharbónaithe

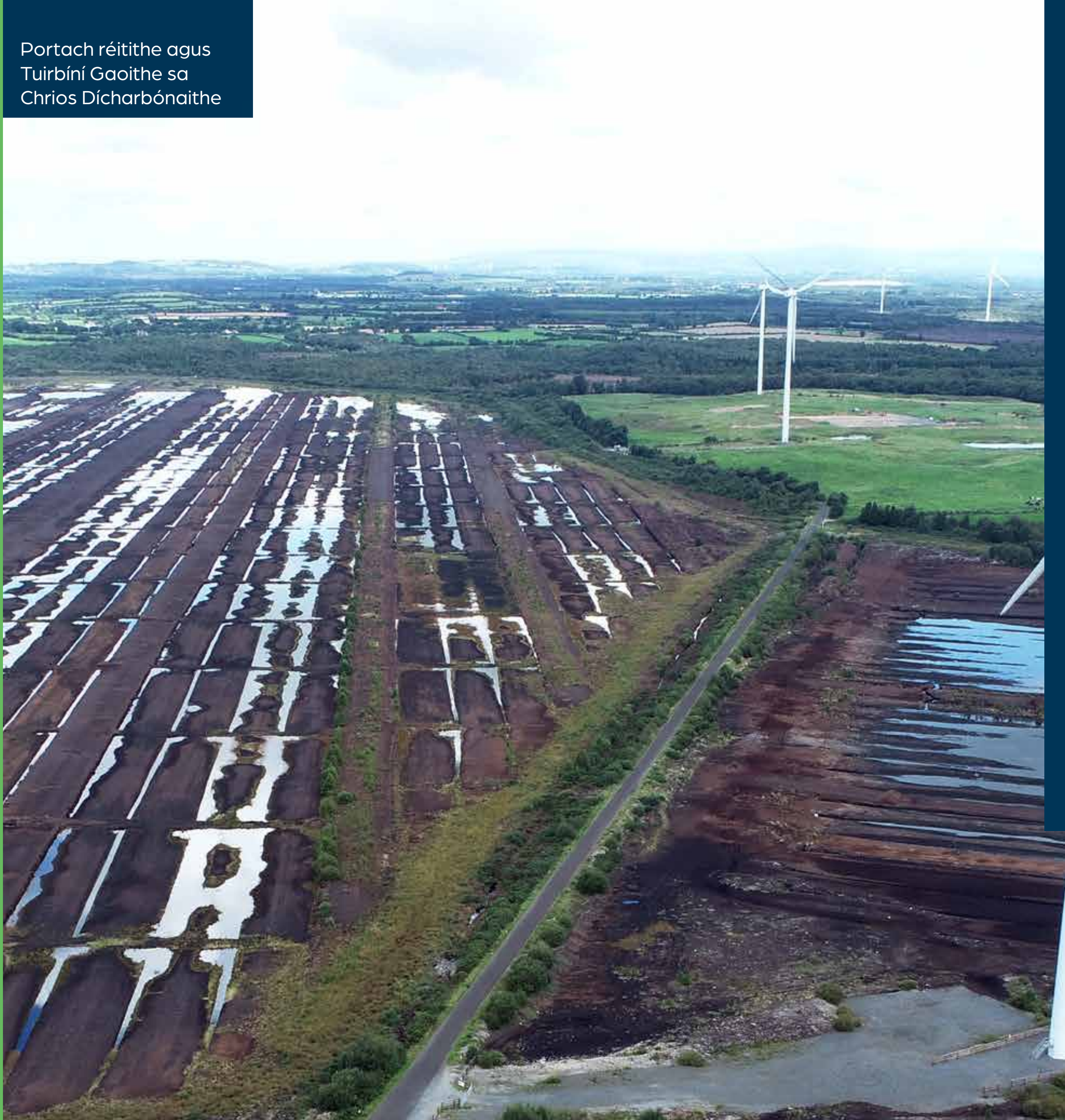

Páirtithe Leasmhara	Conas is féidir leo cur le agus tacú le seachadadh Gníomhartha DZ
Seirbhísí ábhartha na Comhairle	Tacaíocht agus comhordú a thairiscint agus abhcóideacht a dhéanamh thar ceann páirtithe leasmhara, lena n-áirítear maoiniú tríd an CGPA. I measc seirbhísí tábhachtacha eile na comhairle contae don cheantar tá: An OFÁ, Seirbhísí Pobail agus Eacnamaíochta, Pleanáil, Bóithre agus Iompar, Clár Uiscí na nÚdarás Áitiúil, Seirbhísí Cultúir agus Oidhreachta, seirbhísí Turasóireachta etc
Comhairleoirí Contae	Is féidir le Comhairleoirí Áitiúla tacaíocht agus treoir a thairiscint
LRP Thiobraid Árann	Cabhrú leis an teachtaireacht a scaipeadh agus an scéal a chur in iúl do phobail agus do ghrúpaí
Cuideachta Forbartha Thiobraid Árann Thuaidh agus Cuideachta Forbartha Thiobraid Árann Theas	Cuireann Cuideachta Forbartha Thiobraid Árann Thuaidh agus Cuideachta Forbartha Thiobraid Árann Theas maoiniú agus tacaíochtaí ar fáil do phobail agus gnólachtaí sa cheantar, mar shampla an clár LEADER agus an SICAP
Teagasc	Treoir, maoiniú agus tacaíochtaí a thairiscint do phobail fheirmeoireachta, mar shampla an 'Signpost Programme'
ÚFIÉ	An ghníomhaireacht náisiúnta um éifeachtúlacht fuinnimh, fuinneamh in-athnuaite agus gníomhú ar son na haeráide in Éirinn. Soláthraíonn sé seirbhísí, deontais, tacaíochtaí, nuacht agus taighde do thithe, do ghnólachtaí agus don earnáil phoiblí.
EcoVision	Eagraíocht uasghrádaithe agus iarfheistithe inslithe tí atá faoi stiúir an phobail.
Fondúireacht Bhithgheilleagair na hÉireann	Lonnaithe ag iar-ionad mhianaigh Lisín, oibríonn sí chun acmhainneacht Bhithgheilleagar na hÉireann a chur chun cinn a chlúdaíonn gach earnáil eacnamaíoch agus shóisialta.
Fáilte Éireann	**Údarás** Náisiúnta Forbartha Turasóireachta, cuireann sé raon tacaíochta agus comhairle praiticiúla ar fáil do ghnólachtaí turasóireachta na hÉireann.
Bord na Móna	Cuideachta a oibríonn ar fhuinneamh glan, athchúrsáil, dramhaíl agus athchóiriú tailte móna in Éirinn. Tá sé mar aidhm aige cabhrú le hÉirinn astaíochtaí nialasacha a bhaint amach faoi 2050 agus portaigh ardaithe a thabhairt ar ais chuig coinníollacha foirmithe móna ionas gur féidir leo carbón a stóráil
Tionól Réigiúnach an Oirthir agus Lár na Tíre	Bainistíonn Tionól Réigiúnach an Oirthir agus Lár na Tíre clár an Chiste um Aistriú Cóir
Coillte	Trí ghnóthas ardacmhainneachta a reáchtáil, Foraoiseacht, Réitigh Talún agus Medite Smartply, agus iarracht a dhéanamh cothromaíocht a bhaint amach agus tairbhí iolracha na bhforaoisí a sheachadadh don tsochaí
ORGA	Tacaíocht réigiúnach agus faisnéis maidir le cláir mhaoinithe
RTBM	Tacaíochtaí leanúnacha agus cinn atá ag teacht chun cinn don talmhaíocht, d'éagsúlú úsáid talún, do leithlisiú carbóin agus don bhithgheilleagar.
Nasc Áitiúil Thiobraid Árann	Oibreoir iompair áitiúil
Gach ceann eile	Tá raon an-leathan páirtithe leasmhara agus tacaíochtaí a sholáthraíonn seirbhísí a bhaineann le rochtain gníomhaíochta aeráide ar fud an chontae, mar shampla, Clár na Scoileanna Glasa, Bailte Slachtmhara, eagraíochtaí feirmeoireachta, grúpaí turasóireachta, GFTÁ, eagraíochtaí neamhrialtasacha, fiontair phríobháideacha, fiontair shóisialta sa cheantar etc

Tábla: 6.1 Páirtithe Leasmhara i DZ Thiobraid Árann Láir (Liosta neamh-uileghabhálach)

6.4 Astaíochtaí agus Próifíl Socheacnamaíoch

Ullmhaíodh 'Achoimre Bhunlíne ar Astaíochtaí agus Próifíl Shocheacnamaíoch' don DZ chun tacú leis an PÚÁGA seo, agus is féidir féachaint uirthi ar leathanach gréasáin na Comhairle um ghníomhú ar son na haeráide. Úsáidtear na torthaí Astaíochtaí Bunlíne chun cabhrú le réimsí a aithint ina raibh gá le gníomhartha laistigh den limistéar DZ agus socróidh siad bunlíne chun monatóireacht a dhéanamh ar laghduithe astaíochtaí.

6.4.1 Próifíl Shocheacnamaíoch

Ceantar tuaithe soir ó bhaile Dhurlais is ea DZ Lár-Thiobraid Árann ina bhfuil gréasán de 12 shráidbhaile agus is limistéar timpeall 300km cearnach é. De réir Dhaonáireamh 2016, is ionann daonra an cheantair agus díreach os cionn 7,000 duine. Tá 10 scoil náisiúnta laistigh den cheantar agus tá na meánscoileanna is gaire suite i lonnaíochtaí an Teampaill Mhóir, Dhurlais, Chill Náile agus Bhaile an Gharraí. Tá na sráidbhailte sa cheantar agus a ndaonraí (má tá siad ar fáil) liostaithe thíos.

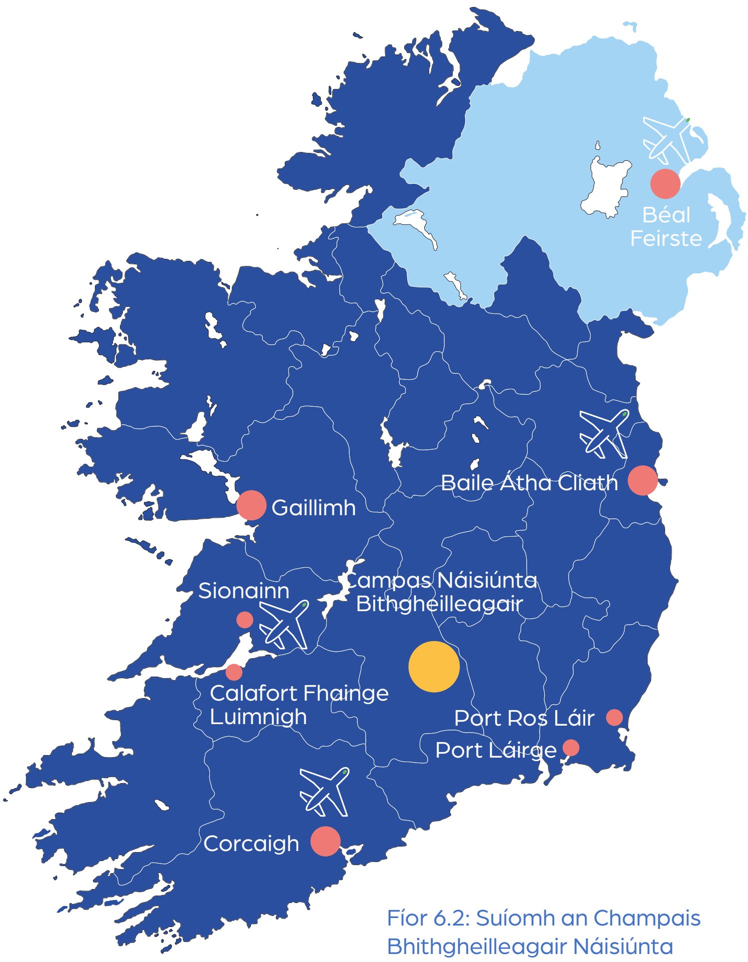

Fíor 6.2: Suíomh an Champais Bhithgheilleagair Náisiúnta

1. Buiríos Léith (572)
2. An Baile Beag (394)
3. Gort na hUamha (286)
4. Teampall Tuaithe (282)
5. Baile an Fhantaigh (152)
6. An Marcach
7. An Mhaighean
8. Caisleán Laighnigh
9. Gleann an Ghuail
10. Ballysloe
11. Baile an Iúir
12. An Ghráinseach

Is é an cineál clúdach talún is mó ná féarach agus portaigh mhóna, arb ionann iad agus thart ar 84% den achar talún. Téann roinnt aibhneacha tríd an DZ lena n-áirítear an Abhainn Dhubh, an Ghabhal, an Bhréagach agus Abhainn na Dríse. I dTiobraid Árann, tá beagnach 11% den lucht saothair fostaithe sa talmhaíocht, san fhoraoiseacht agus san iascaireacht, is dócha go bhfuil sé seo níos airde i gceantar Thiobraid Árann Láir. Tá sé seo níos mó ná dhá oiread an meán náisiúnta agus léiríonn sé an tábhacht a bhaineann leis an earnáil seo don chontae.

Tá oidhreacht shaibhir agus éagsúil sean-dálaíochta ag an gceantar. Tá fothracha Shéipéal Dhoire na bhFlann suite soir ó dheas agus thángthas ar Chailís Dhoire na bhFlann ón 9ú haois AD anseo i 1980. Tá Cnoic Shliabh Ardach suite in oirdheisceart an cheantair, áit a bhfuil radharc iontach ó Shéadchomhartha Wellington. Tá Eastát Chill Chúile, teach tuaithe ón 18ú haois agus Mainistir Chistéirseach, suite díreach siar ó na cnoic.

Tá rochtain ar iarnród náisiúnta Bhaile Átha Cliath – Corcaigh ag stáisiúin iarnróid Dhurlais agus an Teampaill Mhóir, soláthraíonn mótarbhealach an M8 naisc den scoth le Baile Átha Cliath agus Corcaigh, agus tá gréasán fairsing bóithre áitiúla agus réigiúnacha laistigh den cheantar.

Bhí stair thionsclaíoch éagsúil agus shuimiúil ag an gceantar. Ar feadh thart ar 200 bliain bhí gual á mianach i Sliabh Ardach go dtí lár na 1980idí. Tháirg Bord na Móna brícíní móna ina monarchan sa Bhaile Beag suas go dtí 2017. Rinneadh mianach Luaidhe agus Since ar feadh 15 bliana ag Lisín ag fostú 400 duine suas go dtí 2015.

Fíor 6.3: Campas Bithgheilleagair Náisiúnta Ionnaithe ag Iar-Mhianach an Lisín, Durlas

Tá Campas Bithgheilleagair Náisiúnta á fhorbairt ag an FBÉ agus na comhpháirtithe, lena n-áirítear Comhairle Contae Thiobraid Árann agus TUS, ag Lisín, Co. Thiobraid Árann – d'fhonn leas a bhaint as na deise-anna suntasacha a bhí ann chun ceimiceáin ardluacha bith-bhunaithe a tháirgeadh ó iarmhair bhithmhaise ar luach íseal atá ar fáil sa bhaile. Tá an Chomhairle ag obair faoi láthair ar mháistirphlean chun forbairt an Champais Bhithgheilleagair Náisiúnta agus na tosaíochtaí infheistíochta gaolmhara a threorú. Le haghaidh tuilleadh sonraí ar an gCampas Bithgheilleagair Náisiúnta, féach alt 3.3.

Aithnítear i bPlean Forbartha Contae Thio-braid Árann 2022 go 2028 an poitéinseal do thurasóireacht laistigh den cheantar, agus rinne Bord na Móna agus an Chom-hairle machnamh luath ar thurasóireacht sa cheantar lena n-áirítear 'Glasbhealach Chathair Ghríobháin an Bhaile Bhig' agus 'Bushcraft Survival and Activity Park' atá molta. D'fhéadfadh an glasbhealach molta, dá ndéanfaí é a fhorbairt, turasóireacht a thabhairt go dtí an ceantar, agus d'fhéad-fadh an líon daoine a théann ann dul chun sochair an gheilleagair áitiúil. D'fhéadfadh gníomhaíochtaí eachtraíochta agus ái-seanna campála a bheith san áireamh in Bushcraft Survival and Activity Park Thio-braid Árann sa Bhaile Beag. Déanfaidh an mol éiceathurasóireachta seo, má fhor-braítear é, na gnáthóga nádúrtha mórthim-peall a chaomhnú agus a chosaint, trei-seoidh sé an geilleagar áitiúil, agus ardóidh sé feasacht comhshaoil freisin.

Tá baint ag an limistéar le dícharbónú na hearnála leictreachais trí úsáid a bhaint as teicneolaíochtaí fuinnimh in-athnuaite. Tá 30 tuirbín gaoithe ag feidhmiú sa chean-tar agus idirnascaire 110KV ag Lisín. Tá an chuid is mó de na tuirbíní gaoithe reatha comhchruinnithe timpeall ar an gCampas Bithgheilleagair Náisiúnta. Aithnítear fre-isin i Straitéis Fuinnimh In-athnuaite Thio-braid Árann (TCC, 2016), go bhfuil cuid shuntasach den limistéar 'oscailte le bre-ithniú' d'fhorbairt fuinnimh gaoithe', faoi réir cead pleanála. Tá cead pleanála do thrí fheirm gréine sa cheantar freisin. Tá an poitéinseal ag an bhforbairt fuinnimh gréine atá beartaithe don Lisín 122 Meigeavata leictreachais a ghiniúint.

Níl aon bhonneagar luchtaithe feithiclí leictreacha (EV) sa cheantar faoi láthair (an ceann is gaire faoi láthair i gCill Náile). Tá na pointí luchtaithe is gaire suite i nDurlas Éile agus Áth na nUrlainn. Tá sruthanna maoinithe ann, mar shampla JTF an AE, chun tacú le rolladh amach an bhonneagair luchtaithe feithiclí leictreacha.

Tá deis agus gá le feabhas a chur ar an eangach leictreach sa cheantar i gcomhar le hEirgrid, chun tacú le forbairt an leictreachais ghlais agus le rolladh amach an bhonneagair luchtaithe EV chun na laghduithe féideartha astaíochta sa cheantar a uasmhéadú.

Tá DZ Thiobraid Árann Láir ina iomláine suite i limistéar atá incháilithe do mhaoiniú um Aistriú Cóir ón AE (sonraí breise leagtha amach i gCuid 7.3).

6.4.2 Achoimre ar Astaíochtaí Bunlíne

Is é cuspóir FAB forbhreathnú a sholáthar ar astaíochtaí carbóin iomlána limistéar ag pointe ama. Cuireann an FAB a ullmhaíodh do DZ Lár-Thiobraid Árann béim ar na foinsí astaíochtaí laistigh den cheantar agus cabhróidh sé leis an bpobal a bhfoinsí astaíochtaí féin a thuiscint.

Is ionann astaíochtaí carbóin iomlána sa limistéar agus timpeall 229,862 tCO2e (tonaí de dhé-ocsaíd charbóin). Is ionann é sin agus 32.18 tCO2e in aghaidh an duine, bunaithe ar shonraí daonáirimh 2016. In 2018, b'ionann astaíochtaí náisiúnta carbóin na hÉireann agus thart ar 12.6 tCO2e in aghaidh an duine. Cé go bhfuil astaíochtaí carbóin an DZ in aghaidh an duine níos airde ná an choibhéis náisiúnta, tá Éire níos airde ná meán an AE de 8.2 tCO2e per capita.

Is féidir na hastaíochtaí per capita níos airde ná an meán náisiúnta do DZ Thiobraid Árann Láir a chur i leith nádúr tuaithe an DZ, le daonra gann don limistéar talún agus suntas na ngníomhaíochtaí talmhaíochta sa réigiún.

Talmhaíocht

Tá an talmhaíocht, mar chuid thábhachtach den ghníomhaíocht eacnamaíoch agus den fhostaíocht, freagrach as cuid mhór d'astaíochtaí carbóin iomlána limistéar DZ. Tacaíonn an Plean Náisiúnta um Ghníomhú ar son na hAeráide 2023 le héagsúlú úsáid talún d'fheirmeoirí beostoic, amhail díleá anaeróbach, foraoiseacht agus curaíocht chun laghduithe deonacha beostoic a spreagadh.

Tacaíonn an Clár Forbartha Tuaithe (RTBM, 2014) le talmhaíocht, le bainistiú inbhuanaithe acmhainní nádúrtha agus le gníomhú ar son na haeráide, agus le forbairt chothromaithe geilleagair agus pobail tuaithe. Is í an talmhaíocht an earnáil eacnamaíoch is tábhachtaí i limistéar DZ, cuireann sí go mór le gníomh dearfach aeráide agus tarlóidh tacaíocht d'fheirmeoireacht inbhuanaithe sa cheantar trí eagraíochtaí amhail Teagasc, RTBM, PÚÁGA etc.

Úsáid Talún, Athrú ar Úsáid Talún agus Foraoiseacht (ÚTAÚTF)

Is féidir le ÚTAÚTF GCTanna a astú nó a bhaint agus tá tionchar díreach ag bainistíocht na n-éiceachóras talmhaíochta, amhail féarthailte agus tailte móna, ar cibé acu an bhfeidhmíonn nó nach bhfeidhmíonn sé mar ghlan-linn charbóin nó mar ghlan-astaíre astaíochtaí carbóin.

Go suntasach, tá an earnáil seo ina glan-astaíre GCT faoi láthair i limistéar DZ, agus mar sin, is réimse tábhachtach é seo do bhearta maolaithe aeráide. Mar shampla, d'fhéadfadh bearta bainistíochta talún malartacha amhail ardú an mhaoschláir i bhféarach agus tailte móna atá ann cheana féin, cineálacha barra nua, foraoiseacht etc., an earnáil seo a bhaint as GCTanna.

Chomh maith leis sin, d'fhéadfaí réitigh atá bunaithe ar an nádúr a úsáid i mbainistiú talún a mbeadh comhleasa acu don bhithéagsúlacht, do cháilíocht uisce agus do thurasóireacht.

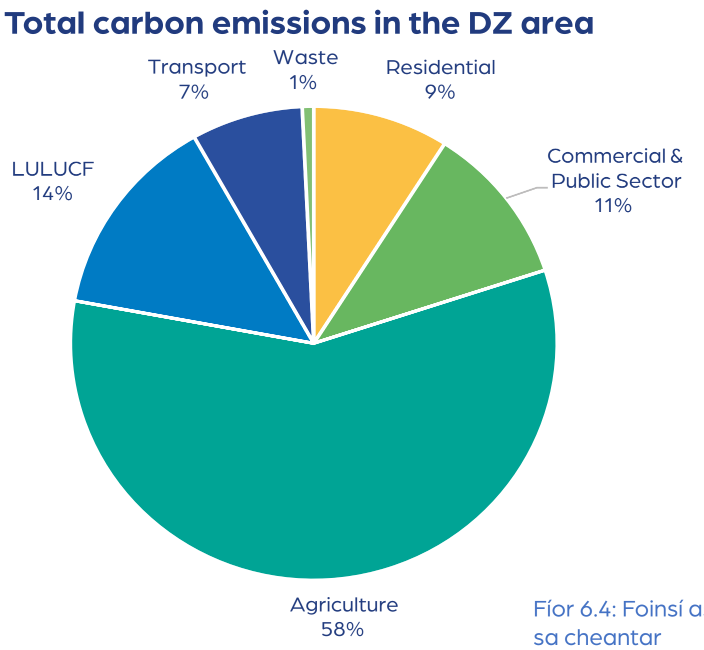

Fíor 6.4: Foinsí astaíochtaí GCT sa cheantar

> *Tá deis ann don Champas Bithgheilleagair Náisiúnta a bheith ina nuálaí sa gheilleagar ciorclach, trí thionscnaimh an gheilleagair chiorclaigh a phíolótú agus a thráchtálú, a laghdóidh astaíochtaí GCT agus a laghdóidh dramhaíl sa cheantar agus níos faide i gcéin má chuirtear i bhfeidhm iad.*

I measc na mbeart tacaíochta, tá cur chun cinn agrafhoraoiseachta agus 'bia comharsanachta' agus 'Scéim Coillearnaí Dúchais' Teagasc. Tá deiseanna sa réimse seo ar féidir iad a iniúchadh go comhoibríoch, mar shampla, éagsúlú tailte móna, e.g. trí fhorbairt a dhéanamh ar thionscnaimh fuinnimh in-athnuaite agus/nó áiseanna a bhaineann le turasóireacht, agus ag an am céanna a chinntiú go gcaomhnaítear a dtábhacht éiceolaíochta, seandálaíochta, cultúrtha agus oideachais de réir na Straitéise Náisiúnta um Thailte Móna (DAHG, 2015).

An Earnáil Tráchtála agus Phoiblí

Is iad teas agus leictreachas an phríomhfhoinse astaíochtaí sna hearnálacha tráchtála agus poiblí. Is féidir laghduithe astaíochtaí a bhaint amach trí iarfheistiú a dhéanamh ar fhoirgnimh atá ann cheana chun iad a dhéanamh níos éifeachtaí agus trí athrú ó bhreosla iontaise go foinsí in-athnuaite.

Féadann réadmhaoin fholamh deiseanna a chruthú le haghaidh athúsáide agus athfhorbartha amhail tithe agus gnólachtaí nua. Spreagann an Chomhairle, trí chomhoibriú agus trí thacaíocht, mar shampla, tríd an 'Scéim Dreasachta Folúis Tráchtála', agus cothabháil agus úsáid ghníomhach a bhaint as foirgnimh lár baile/sráidbhaile. Ina theannta sin, is féidir leis an gComhairle, agus páirtithe leasmhara ar nós an ÚFIÉ, Cuideachtaí Forbartha Thiobraid Árann Thuaidh agus Theas etc. tacú le húinéirí réadmhaoine folmha trí scéimeanna deontais.

Earnáil Chónaithe

Is iad teas agus leictreachas an phríomhfhoinse astaíochtaí i dtithe daoine. Is féidir laghduithe a bhaint amach trí iarfheistiú, athrú go fuinneamh in-athnuaite agus trí bhainistiú fuinnimh. Tá go leor clár maoinithe ar fáil, mar shampla; ÚFIÉ, deontais iarfheistithe agus scéimeanna iarfheistithe faoi stiúir na n-údarás áitiúil ar féidir leo cabhrú le hastaíochtaí ón earnáil seo a laghdú. Ba cheart deiseanna éifeachtúlachta fuinnimh a iniúchadh, lena n-áirítear úsáid a bhaint as teaschaidéil agus foinsí fuinnimh in-athnuaite eile chun tacú le dícharbónú tithe i limistéar DZ agus chun rannchuidiú le spriocanna náisiúnta fuinnimh agus aeráide níos leithne.

Earnáil Iompair

I gceantar DZ, bítear ag brath go mór ar an gcarr príobháideach mar an príomhchineál iompair. Is iad busanna an príomh-mhodh iompair phoiblí i limistéar an staidéir le roinnt oibreoirí poiblí agus príobháideacha. Sonraítear stadanna bus ag 10 n-ionad sa cheantar DZ. Ceantar tuaithe is ea an DZ, le roghanna ísle iompair phoiblí agus taistil ghníomhaigh, ach, nuair is féidir, is féidir leis an gComhairle cabhrú le moladh ar son iompair inbhuanaithe le páirtithe leasmhara ar nós 'Nasc Áitiúil' agus Feithiclí Astaíochtaí Nialasacha Éireann (ZEVI)[1], mar shampla, trí Infheistíocht bonneagair EV, bealaí bus Nasc Áitiúil etc.

Earnáil Dramhaíola

Cruthaíonn táirgeadh agus tomhaltas earraí dramhaíl. Tá deis ann don Champas Bithgheilleagair Náisiúnta a bheith ina nuálaí sa gheilleagar ciorclach, trí thionscnaimh an gheilleagair chiorclaigh a phíolótú agus a thráchtálú, a laghdóidh astaíochtaí GCT agus a laghdóidh dramhaíl sa cheantar agus níos faide i gcéin má chuirtear i bhfeidhm iad.

1 gov.ie – Feithiclí Astaíochta Nialasacha na hÉireann (www.gov.ie)

Tugann Comhairleoirí Contae agus oifigigh cuairt ar an bhFeirm Ghaoithe ag an Lisín, Durlas

6.5 Fís, Deiseanna agus Gníomhartha

Fís

Pobal tuaithe uathúil, faoi bhláth ísealcharbóin i dtírdhreach saibhir bithéagsúlachta. Tógtha ar bhunús bithgheilleagar inbhuanaithe, éagsúlú úsáid talún, talmhaíocht atá tíosach ar fhuinneamh agus bithéagsúlacht, fuinneamh in-athnuaite, éiceathurasóireacht agus pobail nasctha, chomhionann agus bheoga. Áit a mbeidh sé de chumhacht ag pobail agus gnólachtaí dul in oiriúint do thionchair an athraithe aeráide agus glacadh le modhanna agus teicneolaíochtaí chun astaíochtaí Gáis Cheaptha Teasa a laghdú.

6.5.2 Deiseanna agus Gníomhartha

Tá DZ Thiobraid Árann uathúil mar an t-aon DZ tuaithe intíre sa tír, agus, i gcomhar le tacaíochtaí maoinithe agus cláir pháirtithe leasmhara, mar shampla, JTF an AE, an clár LEADER etc. agus, trí dheiseanna agus gníomhartha a sheachadadh go comhoibríoch, deiseanna a thairiscint do phobail áitiúla, d'fheirmeoirí agus do ghnólachtaí. Mar gheall ar dhíriú an DZ uathúil seo ar cheantar tuaithe agus talmhaíochta, tá raon de réimsí dearfacha, éiritheacha agus nuálaíocha le fiosrú, amhail an bithgheilleagar (Campas Náisiúnta Bithgheilleagair), turasóireacht inbhuanaithe, pobail fuinnimh inbhuanaithe, iompar inbhuanaithe agus éagsúlú úsáid talún. Go háirithe, tá raon leathan clár agus tacaíochtaí nua a bhaineann leis an gceantar agus lena ainmniú. Ina measc seo tá deontais agus scéimeanna mar shampla; Creat Feirmeoireachta Carbóin d'Éirinn (RTBM, 2023), Dréacht-Straitéis Bithmheatáin d'Éirinn (RTBM, 2024) agus Plean Gníomhaíochta Bithgheilleagair (RTBM, 2023) etc.

Tá creat leagtha amach ag an PÚÁGA chun an fhís seo a sheachadadh trí DZ Thiobraid Árann Láir a chuimsiú mar limistéar le díriú ar raon de bhearta um mhaolú agus oiriúnú aeráide agus deiseanna bithéagsúlachta.

Áiríonn an PÚÁGA 'Clár Deiseanna' do limistéar DZ. Tá deich réimse deiseanna aitheanta. Tá 'Gníomhartha' réamhghníomhacha dearfacha leagtha amach faoi gach ceann de na deiseanna. Cuimsítear sna gníomhartha punann gníomhaíochtaí, tionscadal, teicneolaíochtaí agus idirghabhálacha chun cabhrú leis an gcuspóir náisiúnta aeráide a bhaint amach ar an leibhéal áitiúil trí fhreagraí a chuimsíonn gníomhaíochtaí maolaithe, oiriúnaithe agus bithéagsúlachta.

Ní bheifear in ann na gníomhartha seo a sheachadadh ach amháin trí chur chuige comhoibríoch, rannpháirtíoch agus tacúil a mbeidh baint ag na pobail áitiúla, líonraí gnó sa cheantar agus páirtithe leasmhara leis agus beidh ról lárnach ag SustainableTipp ina leith seo. Ina theannta sin, tá grúpa oibre DZ inmheánach bunaithe laistigh den Údarás Áitiúil chun tacú le seachadadh gníomhaíochta trí sheirbhísí na Comhairle. Breathnófar freisin ar threoir reatha agus ar threoir atá ag teacht chun cinn ón ORGA maidir le forbairt agus tacaíocht DZ ar fud na tíre.

Dá gcuirfí i gcrích iad, d'fhéadfadh na gníomhartha seo tacú leis an gceantar seo agus lena phobal chun bheith ina bpobal níos feasaí ar aeráid, níos athléimní agus níos eiseamláirí, chun an bealach a threorú don chuid eile den chontae agus den tír.

6.6 Bainistíocht Astaíochtaí

Tá sé mar phríomhchuspóir ag an sonrúchán DZ laghduithe gníomhacha astaíochtaí a chumasú agus tacú leo.

Ríomhadh figiúr Astaíochtaí Bunlíne DZ Lár-Thiobraid Árann mar 229,862 tCO2e (tonaí de dhé-ocsaíd charbóin coibhéiseach). Is ionann é sin agus 32.18 tCO2e in aghaidh an duine, bunaithe ar shonraí daonáirimh 2016. In 2018, b'ionann astaíochtaí náisiúnta carbóin na hÉireann agus thart ar 12.6 tCO2e in aghaidh an duine. Cé go bhfuil astaíochtaí carbóin an DZ in aghaidh an duine níos airde ná a choibhéis náisiúnta, is féidir leis seo a bheith amhlaidh mar gheall ar nádúr tuaithe an DZ, le daonra gann don limistéar talún agus suntas na ngníomhaíochtaí talmhaíochta sa cheantar.

I gcomhréir leis an bPlean Gníomhaíochta Aeráide náisiúnta, ní mór do gach ceann de na hearnálacha seo i gcomhar le chéile an sprioc náisiúnta laghdaithe astaíochtaí a bhaint amach, agus is é cuspóir na ndeiseanna atá leagtha amach sa tuarascáil seo ná tacú go gníomhach leis an gcuspóir náisiúnta laghdaithe astaíochtaí seo.

Tá sé tábhachtach na gnéithe astaíochta a bhaineann le hidirghabhálacha a chainníochtú i gcomhthéacs na bunlíne foriomlán don limistéar chun dul chun cinn i dtreo an dícharbónaithe a bhunú. I ndáil leis sin, de réir mar a fhorbraítear agus a gcuirtear na deiseanna agus na gníomhaíochtaí chun feidhme, beifear ag súil go bhféadfar laghduithe ar astaíochtaí a bhaint amach mar thoradh ar idirghabhálacha, agus nuair is praiticiúil, déanfar iarrachtaí dícharbónú a thomhas agus faireachán a dhéanamh air.

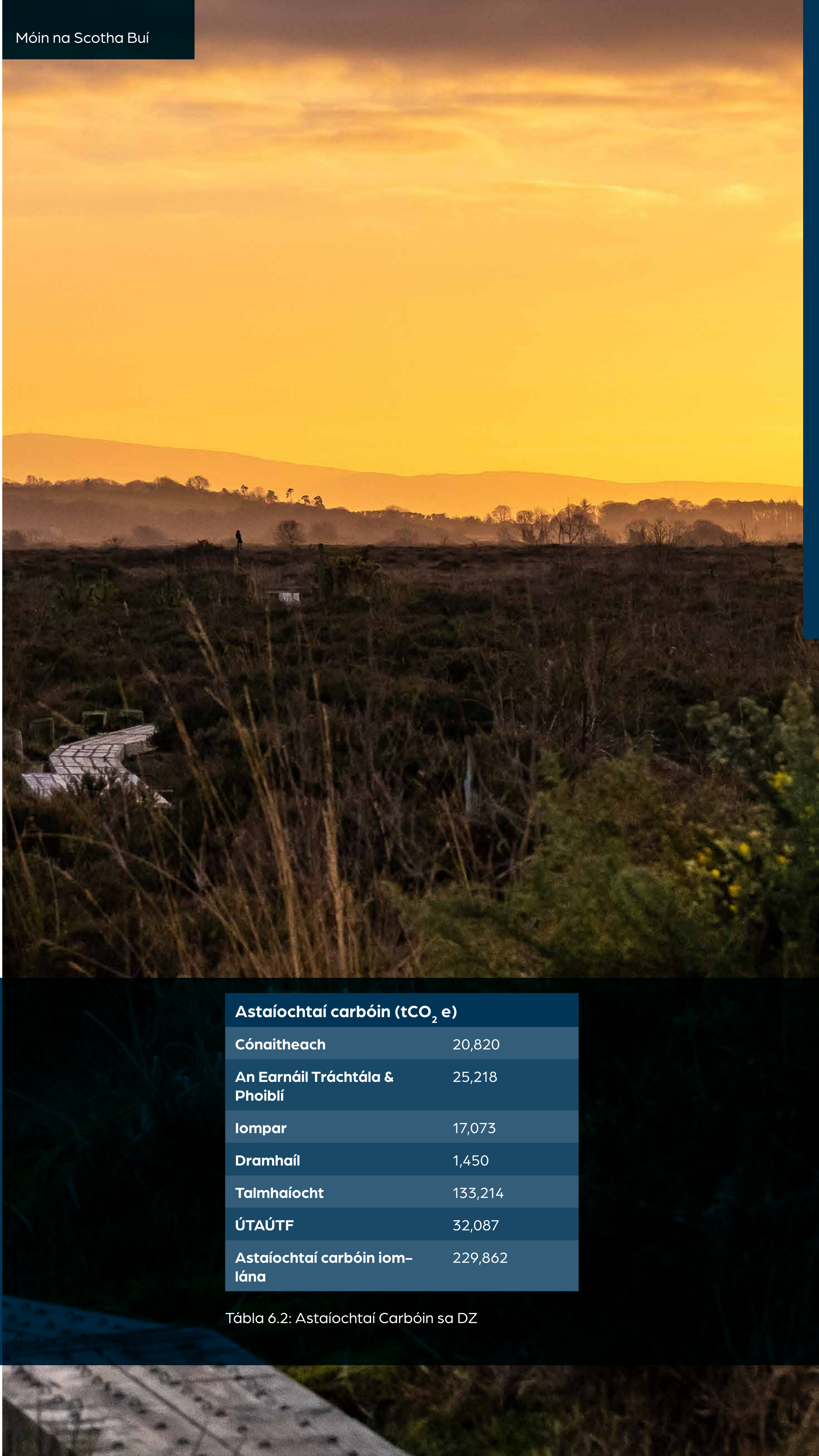

Astaíochtaí carbóin (tCO_2 e)	
Cónaitheach	20,820
An Earnáil Tráchtála & Phoiblí	25,218
Iompar	17,073
Dramhaíl	1,450
Talmhaíocht	133,214
ÚTAÚTF	32,087
Astaíochtaí carbóin iomlána	229,862

Tábla 6.2: Astaíochtaí Carbóin sa DZ

6.7 'Clár Deiseanna' DZ Lár-Thiobraid Árann

Uimh.	Deis	Tréimhse ionchasach	Fócas	Foinsí maoinithe/ tacaíochta féideartha	Stádas
1	Tacaíocht agus cur chun cinn a dhéanamh ar fhorbairt an Champais Bhithgheilleagair Náisiúnta atá lonnaithe ag Lisín, Co. Thiobraid Árann agus ag an am céanna a chinntiú go gcuireann forbairt agus gníomhaíochtaí bithgheilleagar comhleasa chun cinn maidir le gníomhaíocht aeráide agus nach sáraíonn siad na critéir ábhartha um chosaint an chomhshaoil nó nach gcruthaíonn siad éifeachtaí diúltacha suntasacha comhshaoil.	Láithreach agus leanúnach	Forbairt inbhuanaithe agus fostaíocht bunaithe ar fhorbairt an bhithgheilleagair ar bhonn réigiúnach, chun tacú le taighde agus forbairt maidir leis an mbithgheilleagar, an geilleagar ciorclach, bainistíocht dramhaíola agus foinsí fuinnimh inbhuanaithe.	» AE/Teicneolaíochtaí Dáilte » Scéim Tionscnaimh Taispeána » JTF an AE, RTBM, Tionól Réigiúnach an Oirthir agus Lár na Tíre.	Tosaithe
2	Tacú le sráidbhailte an cheantair agus iad a chumasú le bheith rannpháirteach i ngréasán sráidbhailte, chun cabhrú leo teacht ar thacaíochtaí amhail Pobail Fuinnimh Inmharthana an ÚFIÉ (PFlanna), 'Energy Communities Tipperary Co-operative' agus gníomhartha comhoibríocha comhchosúla chun gníomhú ar son na haeráide, athghiniúint sráidbhailte, iarfheistiú, taisteal gníomhach, bithéagsúlacht, forbairt pobail agus eacnamaíoch etc. a éascú.	Láithreach agus leanúnach	Sráidbhailte agus pobail bhríomhara sa cheantar a chumasú agus tacú leo, le caighdeán maith maireachtála agus fócas ar astaíochtaí GCT laghdaithe trí bhearta éagsúla.	» ÚFIÉ » LEADER » JTF an AE » Ciste Pobail um Ghníomhú ar son na hAeráide etc. » Cuideachtaí Forbartha Thiobraid Árann Theas agus Thiobraid Árann Thuaidh » PFlanna an ÚFIÉ » Scéim Tacaíochta Leictreachais In-athnuaite	Tosaithe
3	Maoiniú a lorg go gníomhach trí chlár JTF an AE.	Láithreach agus leanúnach	Na sruthanna cistiúcháin ábhartha de chlár JTF an AE a bhfuil Fócas ar Ghníomhaíocht Aeráide acu.	» JTF an AE	Faoi réir dátaí seolta ar leith faoi shruthanna éagsúla
4	Forbairt, taighde agus forbairt fuinnimh in-athnuaite inbhuanaithe a chumasú sa cheantar ag an scála tráchtála agus pobail araon agus feabhas acmhainne eangaí a mholadh, a fhéadfaidh freastal ar infheistíocht nua i bhforbairt fuinnimh in-athnuaite agus ag an am céanna a chinntiú go gcloíonn a leithéid d'fhorbairt le critéir ábhartha phleanála agus chosanta comhshaoil.	Láithreach agus leanúnach	Forbairt inbhuanaithe fuinnimh in-athnuaite a chumasú go réamhghníomhach sa cheantar de réir fhorálacha Phlean Forbartha Contae Thiobraid Árann 2022 – 2028 agus aon athbhreithniú air.	» Fondúireacht eolaíochta an AE agus Fís 2020 (nasctha le Deis 1) » Sruthanna maoinithe eile de réir mar a thagann siad chun cinn.	Le dul chun cinn thar shaolré an PÚÁGA ag tabhairt faoi deara gur spleáchas ríthábhachtach í infheistíocht in acmhainn na heangaí náisiúnta.
5	Tionscnaimh PÚÁGA a rolladh amach sa cheantar.	Láithreach agus leanúnach	Bearta maolaithe agus oiriúnaithe don athrú aeráide a sheachadtar trí sheirbhísí agus feidhmeanna na comhairle.	» Mar atá leagtha amach sna Gníomhartha PÚÁGA	Mar atá leagtha amach sa PÚÁGA
6	Comhordú a dhéanamh ar chomhoibriú ilghníomhaireachta trí pháirtithe leasmhara (údarás áitiúil agus seachtrach) a shainaithint agus trí ghrúpa páirtithe leasmhara comhoibríoch, spriocdhírithe agus gníomhach a chothabháil.	Go luath in 2024	Díriú ar mhaolú éifeachtach ar an athrú aeráide agus oiriúnú dó trí chomhfhoghlaim agus trí chomhoibriú agus chun tacú le seachadadh Deiseanna agus Gníomhartha.	» Sruthanna maoinithe atá ann cheana agus atá ag teacht chun cinn.	Grúpa páirtithe leasmhara le sainaithint agus le comhordú ag Comhairle Contae Thiobraid Árann

Uimh.	Deis	Tréimhse ionchasach	Fócas	Foinsí maoinithe/ tacaíochta féideartha	Stádas
7	Labhairt ar son taistil inbhua-naithe agus soghluaisteachta sa limistéar, agus nascacht níos fearr an limistéir le gréasáin iompair réigiúnacha agus náisiúnta, agus ag an am céanna a chinntiú go gcuirfidh tionscadail den sórt sin comhleasanna chun cinn maidir le gníomhaíocht ar son na haeráide agus nach sáraíonn siad critéir ábhartha maidir le cosaint an chomhshaoil nó nach gcruthóidh siad éifeachtaí suntasacha diúlta-cha ar an gcomhshaol.	Láithreach agus leanúnach	Taisteal agus Soghluaisteacht Inbhuanaithe	» JTF » ZEVI » An tÚdarás Náisiúnta Iompair » Cuideachtaí Forbartha Thiobraid Árann Theas agus Thiobraid Árann Thuaidh, » Pobail Fuinnimh Inmhart-hana (ÚFIÉ) » Iompar d'Éirinn	Le dul chun cinn thar shaolré an PÚÁGA
8	Cabhrú le tacú le feasacht fhoriomlán (pobal, poiblí agus gnóthais) agus acmhainneacht a chothú maidir le gníomhartha aeráide dearfacha agus éifeach-tacha ar féidir leo tabhairt fúthu sa réimse seo.	Láithreach agus leanúnach	Feasacht agus cumas pobail agus poiblí maidir le gníomh dearfach agus éifeachtach ar son na haeráide agus déan-amh athraithe.	» ÚFIÉ » LEADER » OFÁ » Athnuachan na mBailte agus na Sráidbhailte » CGPA » Cuideachtaí Forbartha Thiobraid Árann Theas agus Thiobraid Árann Thuaidh, » PFlanna an ÚFIÉ, » Bord Oideachais agus Oiliúna Thiobraid Árann	Le dul chun cinn thar shaolré an PÚÁGA
9	Breithniú a dhéanamh ar chur chuige comhoibríoch/nualaíoch a fhorbairt agus a chur i bh-feidhm maidir le réitigh ar úsáid talún atá bunaithe ar nádúr agus bithéagsúlacht sa cheantar, lena n-áirítear deiseanna chun machnamh a dhéanamh ar bhonn abhantrach (nó eile) chun tacú le feabhsú cháilíocht uisce, gabháil carbóin, athchóiriú tailte móna, éagsúlú ar úsáid talún agus bainis-tiú riosca tuilte.	Láithreach agus leanúnach	Réitigh nádúrbhunaithe agus bhithéagsúlachta shaibhir ar bhonn dobharcheantair chun tacú le feabhsú cháilíocht an uisce, gabháil carbóin, éagsúlú úsáid talún agus bainistiú riosca tuilte.	» JTF an AE » RTBM » CUÚÁ » GCC » Teagasc » Sruthanna maoinithe atá ann cheana agus atá ag teacht chun cinn » Bord na Móna	Le dul chun cinn thar shaolré an PÚÁGA
10	Tacú le Turasóireacht Inbhua-naithe sa cheantar ag baint úsáide as sócmhainní nádúrtha, cultúrtha agus stairiúla an cheantair, agus aird chuí á tabhairt ar íogaire-achtaí comhshaoil lena n-áirítear bithéagsúlacht agus láithreáin Eorpacha.	Láithreach agus leanúnach	Fostaíocht agus pobail sa cheantar a chumasú agus tacú leo, le caighdeán maith maireachtála agus fócas ar astaíochtaí laghdaithe GCT.	» An Roinn Turasóireachta, Cultúir, Ealaíon, Gael-tachta, Spóirt agus Meán (RTCEGSM) » JTF an AE » Fáilte Éireann » Bord na Móna	Le dul chun cinn thar shaolré an PÚÁGA

Tábla 6.3 Clár Deiseanna DZ Lár-Thiobraid Árann

6.8 Gníomhartha DZ Lár-Thiobraid Árann

Uimh.	Deis	Gníomh	Ceannasaí Gníomhaíochta an Údaráis Áitiúil
1	Tacú le forbairt an Champais Bhith-gheilleagair Náisiúnta atá lonnaithe ar an Lisín, Co. Thiobraid Árann agus í a chur chun cinn.	1.1. Máistirphlean a fhorbairt chun forbairt an Champais Bhithgheilleagair Náisiúnta agus na tosaíochtaí infhe-istíochta gaolmhara a threorú.	Pleanáil agus Forbairt
		1.2 Roghanna maidir le sineirgíocht idir an Campas Bith-gheilleagair Náisiúnta agus pobail áitiúla a fhiosrú e.g. trí théamh ceantair, giniúint cumhachta, éagsúlú úsáid talún etc. agus ag an am céanna, a chinntiú go dtugann gach forbairt ghaolmhar aird chuí ar an ngá atá le gnéithe íogaire den timpeallacht ghlactha a chosaint, amhail dobharlaigh, bithéagsúlacht, flóra agus fána, láithreáin Eorpacha agus daonra áitiúil.	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe Tacaithe ag Forbairt Eac-namaíochta, Pobail agus Tuaithe
		1.3. Deiseanna maoinithe a uasmhéadú trí JTF an AE agus cláir eile atá ar fáil chun an fhís a bhaint amach agus chun tacú le hinfheistíocht sa Champas Náisiúnta Bith-gheilleagair.	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe Tacaithe ag Forbairt Eac-namaíochta, Pobail agus Tuaithe
		1.4. Feabhas a chur ar roinnt faisnéise maidir leis an gCam-pas Bithgheilleagair Náisiúnta go náisiúnta agus go háitiúil.	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe
2	Tacú le sráidbhailte an cheantair agus iad a chumasú le bheith rann-pháirteach i ngréasán sráidbhailte, chun cabhrú leo teacht ar tha-caíochtaí amhail PFlanna an ÚFIÉ, 'Energy Communities Tipperary Co-operative' agus gníomhar-tha comhoibríocha comhchosúla chun gníomhú ar son na haeráide, athghiniúint sráidbhailte, iarfheistiú, taisteal gníomhach, bithéagsúlacht, forbairt pobail agus eacnamaíoch etc. a éascú.	2.1. Oibriú leis an LRP agus le páirtithe leasmhara eile sa cheantar chun cabhrú le faisnéis a roinnt agus ran-nphháirtíocht i líonraí sráidbhailte, cláir mhaoinithe agus imeachtaí a spreagadh.	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide
		2.2. Ócáid phobail amháin ar a laghad a óstáil in aghaidh na bliana chun na bearta tacaíochta atá ar fáil a thaispeáint agus chun gníomhachtú pobail agus páirtithe leasmhara a éascú.	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide Tacaithe ag Ceantair Bhardasa-cha Dhurlais agus Charraig na Siúire
		2.3. Tacú leis an gcoincheap maidir le digitiú sráidbhailte/ tionscnamh sráidbhailte cliste trí fhoinsí maoinithe, mar shampla LEADER etc., agus ag an am céanna a chinntiú go ndeartar agus go gcuirtear i bhfeidhm na hoibreacha forbartha a bhaineann leo ar bhealach nach n-eascraíonn drochthionchar comhshaoil suntasach.	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe
3	Maoiniú a lorg go gníomhach trí chlár JTF an AE.	3.1. Tacú le seachadadh maoinithe faoi Chlár JTF an AE.	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe Tacaithe ag Comhthionól Réigiúnach an Oirthir-Lár Tíre agus na comhpháirtithe sain-aitheanta atá leagtha amach faoi JTF an AE
		3.2. Grúpa trasearnála a bhunú sa Chomhairle chun sruthanna maoinithe a shainaithint agus tabhairt fúthu faoi Chlár JTF an AE.	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe Tacaithe ag Ceantair Bhardasa-cha Dhurlais agus Charraig na Siúire
		3.3. Deiseanna maoinithe faoi Chlár JTF an AE le huasm-héadú ag an gComhairle agus ag a comhpháirtithe.	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe Tacaithe ag Ceantair Bhardasa-cha Dhurlais agus Charraig na Siúire

Uimh.	Deis	Gníomh	Ceannasaí Gníomhaíochta an Údaráis Áitiúil
4	Forbairt, taighde agus forbairt fuinnimh in-athnuaite inbhuanaithe a chumasú sa cheantar ag an scála tráchtála agus pobail araon.	4.1. Comhairle réamhphleanála a thairiscint maidir le hinf-heistíochtaí fuinnimh in-athnuaite, lena n-áirítear comhairle ar bheartas pleanála, caighdeáin bhainistíochta forbartha ábhartha agus riachtanais chosanta comhshaoil.	Pleanáil agus Forbairt
		4.2. Deiseanna foghlama comhroinnte a fhiosrú mar shampla i réimse an Díleá Anaeróbach (ag an gCampas Bithgheilleagair), próiseáil bithmhaise, áiseanna fuinnimh in-athnuaite d'fhoireann Údaráis Áitiúil, comhairleoirí agus páirtithe leasmhara chun eolas ar an gcineál tionscail seo a fheabhsú.	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe (nasctha le Gníomh 1.4) Tacaithe ag Gníomhú ar son na hAeráide agus na Timpeallachta
		4.3. An Chomhairle agus na comhpháirtithe chun féachaint an bhféadfaí forbairt fuinnimh in-athnuaite a fhorbairt sa cheantar le comhpháirtíocht pobail, agus ag an am céanna ag cinntiú go dtugann aon fhorbairt a bhaineann le fuin-neamh in-athnuaite aird chuí ar na critéir phleanála agus chosanta comhshaoil.	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide
		4.4 Oibriú le Tionól Réigiúnach an Deiscirt ar Thionscad-al Robin an AE – Tionscadal AE ar struchtúir/samhlacha rialachais don Bhithgheilleagar.	Pleanáil agus Forbairt
5	Tionscnaimh ábhartha PÚÁGA a rolladh amach sa cheantar lena n-áirítear cláir reatha a bhaineann le soilsiú poiblí, cláir iarfheistithe tithíochta údaráis áitiúil etc.	5.1 Déan tagairt do na Gníomhartha PÚÁGA.	Féach an Rannóg Ceannais ábhartha mar atá leagtha amach in PÚÁGA
6	Comhordú a dhéanamh ar chom-hoibriú ilghníomhaireachta trí pháirtithe leasmhara (údarás áitiúil agus seachtrach) a shainaithint agus trí ghrúpa páirtithe leasmhara comhoibríoch, spriocdhírithe agus gníomhach a chothabháil.	6.1. Grúpa páirtithe leasmhara ilghníomhaireachta a shain-aithint agus a chomhordú chun cabhrú leis na gníomhartha atá leagtha amach anseo a chur i ngníomh.	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide Tacaithe ag Pleanáil agus For-bairt agus Forbairt Eacnamaíoch-ta, Pobail agus Tuaithe
7	Abhcóideacht a dhéanamh ar son taistil inbhuanaithe agus soghlu-aisteachta sa limistéar, agus nasca-cht níos fearr an limistéir le gréasáin iompair réigiúnacha agus náisiúnta.	7.1. Tacú le 'Nasc Áitiúil' agus le hoibreoirí iompair eile chun a bhflít a dhícharbónú agus tacú le roghanna iompair inbhuanaithe sa cheantar, agus ag an am céanna a chinntiú go dtabharfar aird chuí ar thionchar saolré agus inbhua-naitheacht roghanna breosla malartach.	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe Tacaithe ag Bóithre agus Iompar
		7.2. Le tacaíocht ó 'Chlár na Scoileanna Glasa'[1] (An Taisce) iarracht a dhéanamh athbhreithniú a dhéanamh ar phatrúin taistil scoile.	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe Tacaithe ag Gníomhú ar son na hAeráide agus na Timpeallachta
		7.3. Iniúchadh a dhéanamh ar an bpoitéinseal do nascacht níos fearr idir ceantair le Durlas (Seirbhísí Iarnróid agus Bus).	Ceantar Bardasach Dhurlais Tacaithe ag Gníomhú ar son na hAeráide agus na Timpeallachta
		7.4 Tacú le rolladh amach na bpointí luchtaithe EV sa cheantar ag baint úsáide as maoiniú faoin gclár ZEVI, agus aird chuí á tabhairt ar íogaireachtaí comhshaoil amhail an timpeallacht a fhaigheann uisce, bithéagsúlacht, láithreáin Eorpacha, cáilíocht an aeir áitiúil agus oidhreacht chultúr-tha.	Bóithre agus Iompar

1 Scoileanna-Glasa - Scoileanna-Glasa (greenschoolsireland.org)

Uimh.	Deis	Gníomh	Ceannasaí Gníomhaíochta an Údaráis Áitiúil
8	Cabhrú le tacú le feasacht fhori-omlán (pobal, poiblí agus gnóthais) agus acmhainneacht a chothú maidir le gníomhartha aeráide dearfacha agus éifeachtacha ar féidir leo tabhairt fúthu sa réimse seo.	8.1. Úsáid a bhaint as líonraí pobail atá ann cheana féin chun feasacht ar an athrú aeráide agus cumas chun freagairt go dearfach do dhúshláin a mhéadú.	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe
		8.2. Ealaíontóir cónaithe amháin a mhaoiniú i mbun-scoil sa cheantar chun tacú le scoileanna dul i ngleic go cruthaitheach le gníomhú ar son na haeráide.	Leabharlanna agus Seirbhísí Cultúrtha/Bithéagsúlacht.
		8.3. Tionscadal aeráide cruthaitheach a sheachadadh sa cheantar tríd an Straitéis Cultúir agus Cruthaitheachta[2] (RTCEGSM, 2023)	Leabharlanna agus Seirbhísí Cultúrtha/Bithéagsúlacht.
		8.4. Cláir Oideachais (Gníomhaíocht Aeráide) a reáchtáil-tear tríd an Leabharlann agus an Músaem.	Leabharlanna agus Seirbhísí Cultúrtha/Bithéagsúlacht.
		8.5. Cur le Clár na Scoileanna Glasa agus iarracht a dhéan-amh cur ar chumas gach scoil sa cheantar páirt a ghlacadh sa chlár.	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe
		8.6. Cabhrú le cur ar chumas gach gnólacht sa cheantar leas a bhaint as tacaíochtaí OFÁ a bhaineann le hinfhe-istíocht agus forbairt inbhuanaithe agus ísealcharbóin.	Oifig Fiontair Áitiúil
		8.7. Tacú le scoileanna sa cheantar leas a bhaint as an gclár 'Oidhreacht i Scoileanna' chun saincheisteanna aeráide, oidhreacht nádúrtha, bithéagsúlacht agus inbhua-naitheacht a chur chun cinn.	Leabharlanna agus Seirbhísí Cultúrtha/Bithéagsúlacht
		8.8. Breithniú a dhéanamh ar thionscnaimh thrasteorann le Comhairle Contae Chill Chainnigh, nuair is cuí.	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide
		8.9. Séadchomharthaí stairiúla atá i mbaol laistigh den limistéar a aithint a bhféadfaí tús áite a thabhairt dóibh le haghaidh maoinithe ó 'Chiste na Séadchomharthaí Pobail'.	Leabharlanna agus Seirbhísí Cultúrtha/Bithéagsúlacht.
9	Breithniú a dhéanamh ar chur chuige comhoibríoch/nualaíoch a fhorbairt agus a chur i bhfeidhm maidir le héagsúlú ar úsáid talún atá bunaithe ar nádúr agus réitigh saib-hir i mbithéagsúlacht, ar bhonn dob-harcheantair chun tacú le feabhsú cáilíochta uisce, gabháil carbóin, an bhithgheilleagar agus bainistíocht riosca tuilte.	9.1. I gcomhar le PÚÁGA, déan machnamh ar conas a d'fhéadfaí meicníochtaí dearfacha agus réamhghníom-hacha atá deartha chun tacú le húinéirí talún chun réitigh nádúrbhunaithe a ionchorprú ar bhonn dobharcheantair a chur i bhfeidhm.	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide Le tacaíocht ó PÚÁGA
		9.2 Tacaíocht a thabhairt do mhaoiniú agus do thacaíochtaí chun tacú le héagsúlú úsáid talún gabháil carbóin, athchóiriú tailte móna agus réitigh nádúr-bhunaithe mar mhalairt inmharthana sa réimse seo chun cabhrú le tacú le hioncam inbhuanaithe agus le bainistiú úsáide talún.	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide Le tacaíocht ó PÚÁGA
		9.3 Leas a bhaint as JTF ábhartha an AE agus foinsí mao-inithe eile chun tacú le tionscadail lena n-áirítear athchóiriú tailte móna, gabháil carbóin, an bhithgheilleagar, agus forbairt conairí inbhuanaithe, ag féachaint go cuí d'íogaire-achtaí comhshaoil amhail an timpeallacht a fhaigheann an t-uisce, bithéagsúlacht, láithreáin Eorpacha, cáilíocht an aeir agus oidhreacht chultúrtha.	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe
		9.4 Comhordú le páirtithe leasmhara chun deiseanna a lorg le haghaidh sineirgí idir éagsúlú úsáid talún agus an Campas Bithgheilleagair Náisiúnta, agus ag an am céanna a chinntiú nach n-eascródh iarmhairtí diúltacha comhshaoil neam-hbheartaithe gníomhaíochtaí éagsúlaithe úsáide talún a bhféadfadh an gníomh seo tacú leo.	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe Tacaithe ag Gníomhú ar son na hAeráide agus na Timpeallachta

2 gov.ie – Tá 31 Údarás Áitiúil tiomanta do Straitéisí nua Cultúir agus Cruthaitheachta de chuid Éire Chruthaitheach (www.gov.ie)

Uimh.	Deis	Gníomh	Ceannasaí Gníomhaíochta an Údaráis Áitiúil
10	Tacú le Turasóireacht Inbhuanaithe ag baint úsáide as sócmhainní nádúrtha, cultúrtha agus stairiúla an cheantair.	10.1 Cabhrú le tacú le forbairt taitneamhachtaí turasóire-achta ísealcharbóin agus inbhuanaithe sa cheantar i gcomhar le páirtithe leasmhara, agus aird chuí á tabhairt ar íogaireachtaí comhshaoil lena n-áirítear bithéagsúlacht agus láithreáin Eorpacha.	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe
		10.2 Cabhrú le hacmhainneacht codanna den cheantar a mheas mar chrios 'Spéir Dhorcha' mar chuid den tairiscint turasóireachta atá íseal-charbóin agus inbhuanaithe.	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe
		10.3 Cabhrú le breithniú a dhéanamh ar acmhainneacht an limistéir mar chrios bríomhar don éiceathurasóireacht agus don turasóireacht mhall, agus aird chuí á tabhairt ar íogaireachtaí lena n-áirítear bithéagsúlacht, láithreáin Eor-pacha agus an timpeallacht a fhaigheann uisce.	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe
		10.4 Cabhrú chun tacú leis an gceantar agus é a fhorbairt, agus aird á tabhairt ar a stair uathúil chultúrtha, thions-claíoch agus mhianadóireachta mar eispéireas turasóire-achta, agus aird chuí á tabhairt ar gach íogaireacht chom-hshaoil a bhaineann leis an gceantar, lena n-áirítear gnéithe íogaire oidhreachta.	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe

Tábla 6.4 Gníomhartha DZ Lár-Thiobraid Árann

07

Cur i bhFeidhm, Maoiniú agus Tuairisciú

7.1 Pleanáil le haghaidh Forfheidhmithe

Tá an Grúpa Stiúrtha um Ghníomhú ar son na hAeráide agus an Fhoireann um Ghníomhú ar son na hAeráide, le tacaíocht ón Oifig um Ghníomhú ar son na hAeráide, freagrach as seachadadh agus cur i bhfeidhm an PÚÁGA. Déanfar monatóireacht ar sheachadadh an PÚÁGA trí sheachadadh gníomhaíochta (100 gníomh) agus trí raon riachtanas tuairiscithe eile.

7.2 Comhpháirtíochtaí i nGníomhú ar son na hAeráide

Tá comhpháirtíochtaí dearfacha ríthábhachtach do ghníomhaíocht aeráide réamhghníomhach i dTiobraid Árann chun sineirgí a fhorbairt agus chun a chinntiú go gcuirtear comhshochair ar fáil. Cuireann comhpháirtíochtaí deiseanna ar fáil le haghaidh comhoibrithe ar thionscadail, ar fhoghlaim chomhroinnte, ar thacaíocht theicniúil agus ar ghiaráil mhaoinithe le linn chur chun feidhme na ngníomhaíochtaí sa PÚÁGA. Leanfaidh an Chomhairle ag obair i gcomhar agus i gcomhpháirtíocht le príomhpháirtithe leasmhara lena n-áirítear, ach gan a bheith teoranta do; údaráis áitiúla comharsanachta ORGA an Oirthir agus Lár na Tíre, an GFTÁ, an Grúpa Oiliúna Náisiúnta um Sheirbhísí Údaráis Áitiúil, Comhthionól Réigiúnach an Deiscirt, GBRÁ, an Ghníomhaireacht Bainistíochta Cathrach agus Contae, LRP Thiobraid Árann, Aoisbhá Éireann, SustainableTipp, Comhairle na nÓg, Cuideachtaí Forbartha Thiobraid Árann Theas agus Thiobraid Árann Thuaidh etc. (Gníomh 18).

Toisc gur dúshlán trasteorann é an t-athrú aeráide, tacóidh na húdaráis áitiúla i bhfo-réigiún an oirdheiscirt (Cill Chainnigh, Ceatharlach, Port Láirge agus Loch Garman) le cur chuige réigiúnach trínar féidir leo comhoibriú go dlúth ar chur i bhfeidhm na PÚÁGAanna.

Tá caidreamh oibre fadbhunaithe agus táirgiúil ag an gComhairle leis an GFTÁ, a sholáthraíonn seirbhísí i mbainistíocht fuinnimh, tacaíocht mhaoinithe agus tacaíocht taighde agus forbartha.

Tá an Chomhairle ag obair i gcomhar leis an earnáil phríobháideach cheana féin chun deiseanna eacnamaíocha a aithint, leas a bhaint as sruthanna maoinithe agus spriocanna laghdú GCT agus neodracht aeráide na hÉireann a bhaint amach. Sampla maith de seo is ea comhpháirtíocht na Comhairle leis an gCampas Bithgheilleagair Náisiúnta ag Lisín (Gníomh 100) agus an comhoibriú maidir le hAbhantrach Digiteach an Atlantaigh Fhaiche (Gníomh 89).

Tá buntáistí ann freisin don Chomhairle agus don chontae trí chomhpháirtíochtaí le hinstitiúidí oideachais tríú leibhéal chun cabhrú le seachadadh seirbhíse a fheabhsú agus réitigh nuálacha a chur i bhfeidhm chun astaíochtaí GCT a laghdú agus oiriúnú don athrú aeráide. Tá comhpháirtíocht bhunaithe ag an gComhairle cheana féin le TUS, mar shampla, san Ionad Sármhaitheasa um Fhuinneamh In-athnuaite san Aonach (Gníomh 90) agus i gcláir taighde agus forbartha gníomhaíochta aeráide náisiúnta eile de chuid an AE agus náisiúnta (Gníomh 80).

7.3 Sruthanna Maoinithe do Ghníomhú ar son na hAeráide

Tá rochtain ar mhaoiniú leordhóthanach le haghaidh tionscadal gníomhaíochta aeráide, amhail deontais rialtais, cistí Eorpacha, infheistíocht ón earnáil phríobháideach agus cómhaoiniú pobail ríthábhachtach do ghníomhú ar son na haeráide. Cé go bhféadfadh glaonna maoinithe spriocdhírithe do ghníomhaíocht ar son na haeráide a bheith ar fáil amach anseo, táthar ag súil go dtabharfaidh comhlachtaí maoinithe bunaithe mar shampla an ÚFIÉ, an RCGAP, foinsí maoinithe an AE etc. isteach nó go méadóidh siad leibhéal na sruthanna maoinithe. Mar sin féin, leanfaidh an Chomhairle de bheith gníomhach sa tóir ar dheiseanna maoinithe nua agus reatha ó gach foinse chun gníomhaíocht ar son na haeráide a sheachadadh.

Tá fardal foinsí maoinithe forbartha ag an ORGA ar fud na hearnála poiblí agus príobháidí le húsáid ag údaráis áitiúla agus ag grúpaí pobail[1]. Tá na sruthanna maoinithe rangaithe sna catagóirí seo a leanas:

- Maoiniú Taighde Tionscadail
- Maoiniú Forbartha Tionscadail
- Maoiniú Caipitil Tionscadail
- Sochar Pobail, Foinse Maoinithe Daonchairdiúil agus Corparáideach
- Seirbhísí agus Bunachair Shonraí Maoinithe
- Maoiniú JTF an AE.

Leithdháiltear maoiniú d'oibreacha caipitil údaráis áitiúil, amhail bonneagar siúlóide agus rothaíochta, iarfheistiú tithíochta, forbairt bonneagair ghlas agus ghorm etc. ar an gComhairle go bliantúil ón rialtas láir. Ina theannta sin, bhí an Chomhairle an-réamhghníomhach maidir le maoiniú a fháil faoi shruthanna náisiúnta ar nós an 'Ciste um Athghiniúint agus Forbairt Uirbeach' do thionscadail ar leith, mar shampla, an tIonad Spóirt Réigiúnach, Cluain Meala agus Siúlóid na hÁrann, Baile Thiobraid Árann, ina bhfuil réitigh nádúr-bhunaithe le haghaidh rith chun srutha uisce dromchla. Tá samplaí de shruthanna maoinithe reatha leagtha amach thíos, agus táthar ag súil go mbeidh maoiniú breise ar fáil i scéimeanna nua agus scéimeanna atá ag teacht chun cinn do ghníomhaíocht ar son na haeráide faoi stiúir údaráis áitiúil thar shaolré an PÚÁGA seo.

1 https://www.caro.ie/

7.3.1 'Clár Pathfinder' an ÚFIÉ

Tá ceannaireacht léirithe ag an gComhairle sa réimse seo cheana féin trí ról an údaráis cheannais a ghlacadh san oirdheisceart maidir le 'Clár Pathfinder' an ÚFIÉ (Gníomh 33). Táthar ag súil go gcabhróidh sé seo leis na cúig údarás áitiúla le cumas acmhainní agus tacaíocht mhaoinithe caipitil chun tionscadail chomhaontaithe éifeachtúlachta fuinnimh agus laghdú carbóin san earnáil phoiblí a aithint, a chur chun cinn agus a sheachadadh.

7.3.2 Clár Iarfheistithe do Thithíocht Shóisialta

Ar cheann de phríomhchuspóirí an Chláir don Rialtas tá an sprioc d'iarfheistiú níos mó ná 500,000 teach a bhaint amach faoi 2030, agus táthar ag súil go mbeidh thart ar 36,500 díobh sin ina dtithe faoi úinéireacht údaráis áitiúil. Cuireann an clár 'Aisfheistiú Éifeachtúlachta Fuinnimh' maoiniú bliantúil ar fáil do Chomhairle Contae Thiobraid Árann le haghaidh aisfheistithe tithíochta, agus beidh tithe a dhéantar iarfheistiú orthu faoin gclár seo níos teo, níos fusa le téamh agus níos compordaí, feabhsóidh sé cáilíocht an aeir sa bhaile agus dóibh siúd a úsáideann ola nó gás faoi láthair beidh coigilteas ar fáil dóibh maidir le billí fuinnimh (Gníomh 41 agus 42).

7.3.3 Taisteal Gníomhach – Maoiniú don bhonneagar siúlóide agus rothaíochta

Oibríonn an ÚNI i gcomhar le hÚdaráis Áitiúla ar fud na tíre chun tionscadail Taisteal Ghníomhaigh a sheachadadh. Áirítear leis seo forbairt ar lánaí rothar leithscartha agus cosáin leathnaithe, droichid nua siúil agus rothaíochta, agus trasbhealaí nua do choisithe. Maoiníonn an Roinn Iompair tionscadail trí Chlár Taistil Ghníomhaigh an ÚNI agus déanann na hÚdaráis Áitiúla iad a bhainistiú agus a sheachadadh. Maoineoidh an Clár Infheistíochta i dTaisteal Gníomhach do 2024 thart ar 800 tionscadal nua agus cinn atá ann cheana féin maidir le Taisteal Gníomhach, go leor acu i dTiobraid Árann (Gníomh 36 agus 39).

Fíor 7.2: Ag foghlaim faoin gCiste Pobail um Ghníomhú ar son na hAeráide

7.3.4 Ciste Pobail um Ghníomhú ar son na hAeráide

Ciste de €24 milliún atá ann d'údaráis áitiúla ar fud na tíre, chun tacú le pobail ísealcharbóin agus iad a fhorbairt. Tá an maoiniú seo mar chuid den Chlár Pobail um Gníomhú ar son na hAeráide, a thacaíonn le tionscadail agus tionscnaimh a éascaíonn gníomh pobail ar son na haeráide trí oideachas, trí fhorbairt acmhainní agus trí fhoghlaim trí dhéanamh. In 2024, leithdháileadh €700,000 ar Chomhairle Contae Thiobraid Árann tríd an gciste seo, agus glacadh le hiarratais ar thionscadail phobail a bhí incháilithe do mhaoiniú faoi na cúig théama seo a leanas:

- Baile/fuinneamh
- Taisteal
- Bia agus dramhaíl
- Siopadóireacht agus athchúrsáil
- Gníomhú go áitiúil ar son na haeráide agus an chomhshaoil.

Déanfaidh an Chomhairle bainistiú bliantúil ar chur i bhfeidhm an chiste seo thar ceann RCGAP (Gníomh 67).

7.3.5 Ciste an AE um Aistriú Cóir

Tá cuid mhór de Thiobraid Árann (Ceantar Bardasach Dhurlais agus Ceantar Bardasach Charraig na Siúire) suite i limistéar Chiste um Aistriú Cóir an AE[1] agus is príomh-cholún é seo de phlean an Rialtais don réigiún Lár Tíre, agus tá sé mar aidhm aige tacú leis an aistriú go dtí geilleagar atá neodrach ó thaobh na haeráide de, agus todhchaí agus slite beatha oibrithe agus a bpobail á chinntiú ag an am céanna.

Leagann an Clár amach na tosaíochtaí infheistíochta agus an leithdháileadh pleanáilte infheistíochtaí de luach suas le €169 milliún agus díreoidh sé ar thrí thosaíocht, lena n-áirítear.

- fostaíocht a ghiniúint trí infheistíocht a dhéanamh in éagsúlú an gheilleagair áitiúil
- tacú le hathchóiriú agus athshlánú na dtailte móna díghrádaithe agus le hathghiniúint agus le hathchóiriú sócmhainní oidhreachta tionsclaíochta
- roghanna soghluaisteachta cliste agus inbhuanaithe a sholáthar d'iarphobail mhóna le cur ar a gcumas leas díreach a bhaint as an aistriú glas

Tá an Clár á bhainistiú ag Tionól Réigiúnach an Oirthir agus Lár na Tíre[2]. Leanfaidh an Chomhairle ag lorg maoinithe faoi JTF an AE i dTiobraid Árann (Gníomh 99).

1 gov.ie - Ciste an AE um Aistriú Cóir (www.gov.ie)
2 EUJTF@emra.ie

7.4 4 Dul Chun Cinn a Rianú trí Phríomhtháscairí Feidhmíochta

Tá meicníochtaí ann cheana d'údaráis áitiúla chun monatóireacht a dhéanamh ar ghníomhú aeráide, mar atá leagtha amach thíos:

7.3.1 Tuairisciú Inmheánach

Príomhriachtanas de chuid na dTreoirlínte is ea gníomhartha ar son na haeráide a sheachadadh agus dá bhrí sin, tá gach gníomh sannta do Roinn Ceannais atá freagrach as iad a chur i gcrích. Déanfaidh an Oifig um Ghníomhú ar son na hAeráide agus an Fhoireann um Ghníomhú ar son na hAeráide uainiú na dtréimhsí tuairiscithe cur chun feidhme inmheánaí a ailíniú le ceanglais tuairiscithe dul chun cinn earnála i gcomhréir le tuilleadh treorach ón ORGA maidir le faireachán agus tuairisciú.

7.3.2 Córas Monatóireachta agus Tuairiscithe ÚFIÉ

Rianaítear feidhmíocht na Comhairle féin maidir le héifeachtúlacht fuinnimh agus laghduithe astaíochtaí a bhaineann le bonneagar agus sócmhainní na Comhairle a sheachadadh tríd an gcóras Monatóireachta agus Tuairiscithe bunaithe, arna bhainistiú ag an ÚFIÉ.

7.3.3 Monatóireacht ar PTF Ghníomhaireacht Aeráide an Rialtais Áitiúil

Tuairiscíonn an Chomhairle ar a feidhmíocht ar ghníomhú ar son na haeráide go bliantúil trí Phríomhtháscairí Feidhmíochta (PTFanna) chun eolas a thabhairt d'fheidhmíocht na hearnála rialtais áitiúil ar ghníomhú ar son na haeráide. Tá an gealltanas seo leagtha amach i straitéis foilsithe an Chumainn Bhainistíochta Chontae agus Chathrach thar ceann an rialtais áitiúil dar teideal *Gníomh Éifeachtach ar son na hAeráide 2030 a Sheachadadh (GÉAS, 2021).*

Bailíonn na hORGAanna, in éineacht leis an nGníomhaireacht Bainistíochta Rialtais Áitiúil, sonraí ar bhonn bliantúil a bhaineann le raon téamaí lena n-áirítear:

- Acmhainní um Ghníomhú ar son na hAeráide;
- Oiliúint um Ghníomhú ar son na hAeráide d'fhoireann na n-údarás áitiúil agus do chomhaltaí tofa;
- Gníomhartha seachadta;
- Tacaíocht fiontair i réimse na gníomhaíochta ar son na haeráide;
- Éifeachtúlacht fuinnimh;
- Laghduithe astaíochtaí;
- Bearta um thaisteal gníomhach; agus
- Freagairt Adhaimsire.

Leanfaidh an earnáil le Príomhtháscairí Feidhmíochta a chur leis de réir mar is gá agus cuirfidh an Chomhairle faisnéis ábhartha ar fáil de réir mar is gá, chun cuidiú le haird a tharraingt ar dhul chun cinn earnáil an rialtais áitiúil maidir le gníomhú ar son na haeráide.

7.3.4 Plean Náisiúnta Gníomhaithe ar son na hAeráide agus Plean Náisiúnta Oiriúnaithe

Déanfar tuairisciú ar an leibhéal náisiúnta trí na struchtúir earnála tuairiscithe atá ann faoi láthair don Phlean Náisiúnta Gníomhaithe ar son na hAeráide agus don Phlean Náisiúnta um Oiriúnú Aeráide e.g. nuashonruithe a sholáthar don Roinn Iompair ar dhul chun cinn maidir le bearta taistil ghníomhaigh. Teastaíonn tuairisciú ar leith ón RCGAP maidir le dul chun cinn ar chur i bhfeidhm PÚÁGA. Ó glacadh le Straitéis na nÚdarás Áitiúil um Oiriúnú Aeráide 2019, tá monatóireacht bhliantúil déanta ar aon dul leis seo, mar sin féin, áireoidh socruithe nua monatóireachta, monatóireacht ar Oiriúnú agus Maolú aeráide araon.

7.4 Riachtanais agus Socruithe Tuairiscithe

7.4.1 Gníomhartha PÚÁGA

Déanfar faireachán ar chur chun feidhme an PÚÁGA (monatóireacht ar oiriúnú agus ar mhaolú araon) trí chóras rianaithe intí (tá súil le tuilleadh treorach ó ORGA maidir le faireachán agus tuairisciú a dhéanamh ar sheachadadh gníomhaíochta PÚÁGA) le príomh-ionchur ón bhFoireann Gníomhaíochta ar son na hAeráide maidir le seachadadh gníomhaíochta. Chomh maith leis sin, éascóidh an Chomhairle tuairisciú do chomhaltaí tofa, agus don CPS Comhshaoil agus Gníomhaíochta Aeráide ar bhonn bliantúil. I gcomhréir le Cuid 3(w) de Chairt na nÚdarás Áitiúil um Ghníomhú ar son na hAeráide, tuairiscíonn an Chomhairle don RCGAP ar dhul chun cinn ar ghníomhú ar son na haeráide ag an leibhéal áitiúil mar chuid de sheachadadh an chuspóra náisiúnta aeráide. Déanfar dul chun cinn ar gach gníomh, mar atá leagtha amach sa PÚÁGA seo, a thuairisciú trí uirlis tuairiscithe arna forbairt ag ORGA.

7.4.2 Cúnant Mhéaraí

Mar sínitheoir do Chúnant na Méaraí don Aeráid agus don Fhuinneamh ó 2017 i leith, gheall an Chomhairle do Phlean Gníomhaíochta um Fhuinneamh Inmharthana agus Aeráide a thabhairt chun críche agus faireachán a dhéanamh air. Tagann an PÚÁGA seo in ionad an NIMCA agus tacóidh an mhonatóireacht a dhéanfar maidir leis an PÚÁGA le glao Chúnant na Méaraí ar thuairisceáin fhaireacháin.

Aguisín 01

Gníomhartha Aeráide PÚÁGA

Sprioc Straitéiseach Uimh. 1

Ceannaireacht agus uaillmhian a léiriú maidir le 'An Bealach a Réiteach chun a bheith Glas' trínár sprioc éifeachtúlachta fuinnimh 50% féin a bhaint amach faoi 2030, trí ghníomhaíocht aeráide (maolú agus oiriúnú) agus athrú agus feasacht rialachais ar fud ár seirbhísí a phríomhshruthú, trí iarracht a dhéanamh tionchar a imirt ar bheartas áitiúil agus náisiúnta trí leas a bhaint as an gceannaireacht seo, agus trí nuálaíocht a fhorbairt, a phíolótú agus tacú le tionscadail um dhícharbónú claochlaitheach agus um ghníomhú ar son na haeráide.

Gníomhartha

Uimh.	Gníomh	Oiriúnú / Maolú	Beart Rianaithe	Roinn Ceannais	Comhpháirtithe	Achar ama	Cleithiúnais
1	An Sprioc Straitéiseach seo a chomhordú agus a chur i bhfeidhm go gníomhach trí struchtúr rialachais do ghníomhaíocht aeráide a choinneáil a chuimsíonn Stiúrthóir Seirbhísí Gníomhaithe ar son na hAeráide tiomnaithe, Grúpa Stiúrtha ag leibhéal na Bainistíochta Sinsearaí agus Foireann Gníomhaíochta ar son na hAeráide comhdhéanta d'fhoireann shinsearach ar fud na seirbhísí go léir.	An dá cheann	Líon na gcruinnithe in aghaidh na bliana den: » Grúpa Stiúrtha um Ghníomhú ar son na hAeráide » Foireann Gníomhaithe ar son na hAeráide » Grúpa Gníomhachtaithe Dícharbónaithe	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide	ORGA RCGAP	Bliantúil	Maoiniú le haghaidh foirne agus acmhainní
2	Comhordú agus cur i bhfeidhm gníomhach a dhéanamh ar an sprioc eagraíochtúil straitéiseach seo agus ar ghníomhartha a thacaíonn agus a uasmhéadaíonn comhleasa comhshaoil, trí fhoireann thiomanta um ghníomhú ar son na haeráide agus bainistíochta fuinnimh a chothabháil.	An dá cheann	» An Oifig um Ghníomhú ar son na hAeráide a chothabháil de réir threoir ORGA. » Oifigeach Fuinnimh a cheapadh	Acmhainní Daonna	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide	Foireann iomlán i bhfeidhm faoi dheireadh 2024 agus tuairisciú bliantúil ina dhiaidh sin	Maoiniú agus tacaíocht ón GBRÁ agus ón rialtas láir le haghaidh staideanna agus acmhainní gníomhaíochta aeráide

3	Seicliosta céim deartha tionscadail a ullmhú agus a chur i bhfeidhm chun 'Díonadh Aeráide' a chumasú agus a léiriú ar thionscadail chaipitil faoi stiúir údaráis áitiúil, mar shampla; tionscadail arna maoiniú faoin 'Scéim um Bonneagar Caitheamh Aimsire Allamuigh', 'Scéim Taistil Gníomhaí', 'Ciste Athghiniúna agus Forbartha Uirbigh' etc. Is é an rún a bheidh ann cabhrú le hionchorprú gníomhaíochtaí aeráide a threorú amhail feabhsú na bithéagsúlachta, gabháil carbóin, siúl agus rothaíocht, iompar poiblí, réitigh nádúr-bhunaithe, glasú uirbeach, bailiú báistí, teicneolaíocht fuinnimh in-athnuaite, bonneagar d'fheithiclí astaíochtaí nialasacha etc. ag céim deartha tionscadail etc. Níl tionscadail shuntasacha trasteorann atá faoi réir ag Measúnú ar an Athrú Aeráide cheana féin faoi réir an phróisis seo. Tabharfar aird chuí ar chosaint an chomhshaoil agus ar dheiseanna chun comhshochair gníomhaíochta ar son na haeráide a chur chun cinn amhail cosaint agus feabhsú na bithéagsúlachta; caighdeán feabhsaithe aeir, uisce nó ithreach; nó luach feabhsaithe áineasa, taitneamhachta agus oidhreachta cultúrtha, chun a chinntiú go bhfuil buntáiste ag gach taobh ann.	An dá cheann	» 'Seicliosta um Dhíonadh Aeráide' a fhorbairt » Líon na dtionscadal/forbairtí atá faoi réir díonadh aeráide ag céim forbartha an tionscadail. » 'Seicliosta um Dhíonadh Aeráide' a chur i bhfeidhm ar mheasúnú ar thionscadail údaráis áitiúil faoi réir Chuid 8 agus Alt 177AE (iarratas chuig an mBord Pleanála)	Pleanáil agus Forbairt (Lár an Bhaile ar dTús san áireamh	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide Gach Rannán	Seicliosta le bheith i bhfeidhm faoi R3 2024 Tuairisciú Bliantúil tar éis seo	» Cur i bhfeidhm agus comhlíonadh ag gach rannán » Tionscadal Éireann 2040 » Roghnú tionscadail » Céim mhaoinithe/Anailís Costas Sochair » Pleanáil & dearadh » Soláthar » Comhtháthú le/breithniú ar riachtanais chomhlíonta tionscadail atá ann cheana
4	I gcomhar leis an bhFoireann um Ghníomhú ar son na hAeráide, córas monatóireachta tiomnaithe a chur i bhfeidhm chun rianú, tomhas agus monatóireacht láraithe a éascú ar ghníomhartha/méadracht aitheanta sa PÚÁGA seo.	An dá cheann	» Sonraí digiteacha agus reatha ar fáil i bhfíor-am » Ionchur sonraí ardchaighdeáin ag pearsanra cuí i ngach rannóg » Deiseanna Tuairiscithe a Tháirgeadh » Tuairisciú tríd an bhFoireann um Ghníomhú ar son na hAeráide	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide	Teicneolaíocht Faisnéise	Córas i bhfeidhm faoi R3 2024	Comhoibriú le ORGA, ag tabhairt faoi deara go soláthróidh siad córas monatóireachta agus rianaithe le haghaidh ghníomhaíochtaí PÚÁGA.
5	Leanúint le spreagadh, doimhniú agus uasmhéadú a dhéanamh ar aistriú seirbhísí poiblí chuig córais ar líne, mar shampla, iarratais Mótarchánach, áirithintí imeachtaí etc. ag gearradh siar ar chustaiméirí a thaistealaíonn chuig an agus ón oifig. (tabhair faoi deara Gníomh 68 Aistriú Cóir freisin)	Maolú	» Tuarascáil ar sholáthar seirbhíse inbhuanaithe le táirgeadh go bliantúil chun an gníomh seo a léiriú	Seirbhísí Tacaíochta Corparáideacha Teicneolaíocht Faisnéise	GBRÁ Gach Réimse Seirbhíse de chuid na Comhairle	R1 2025	» Anailísí TF Forbróir Acmhainní riachtanach chun tacú le gníomhaíocht » GBRÁ chun tacú le haistriú chuig seirbhísí ar líne
6	Scrúdú a dhéanamh ar mhéid agus ar fhairsinge na sonraí atá á stóráil chun riachtanais acmhainne do stóráil ar an láthair agus lasmuigh den láthair a laghdú (i gcóip chrua agus i bhformáidí leictreonacha). Féachaint le bearta a chur i bhfeidhm chun sonraí a stóráil ar bhealach níos éifeachtúla.	Maolú	» Anailís déanta » % Laghdú ar chostais phriontála » % laghdú ar an ngá do chustaiméirí freastal ar oifigí na comhairle » % Laghdú ar chostais fuinnimh do stóráil sonraí.	Teicneolaíocht Faisnéise	GBRÁ 'Grúpa Oibre Straitéise Digiteach agus TFC' Gach Réimse Seirbhíse.	Anailís le déanamh faoi R4 2024	Acmhainní, maoiniú agus treoir glactha ag Údaráis Áitiúla eile/GBRÁ/Ranna Rialtais

7	Tabhairt faoi ghníomhú ar son na haeráide i mbainistíocht airgeadais, mar seo a leanas: (a) Breithnigh an bhfuil gá le Buiséad Ioncaim ar leith (nó modheolaíocht inchomparáide éigin eile) chun infheistíocht/caiteachas Gníomhaíochta ar son na hAeráide a ghabháil. (b) Athbhreithniú a dhéanamh ar fhoinsí suntasacha ioncaim chun a fháil amach an féidir scéimeanna dreasachta a chur i bhfeidhm atá deartha chun spreagadh dearfach a thabhairt do ghníomhaíocht ísealcharbóin.	An dá cheann	Athbhreithniú ar Struchtúr Bainistíochta Airgeadais	Airgeadas	GBRÁ	Athbhreithniú ar Struchtúr Bainistíochta Airgeadais le bheith críochnaithe faoi R2 2024 Tuairisciú bliantúil ina dhiaidh sin	Tacaíocht mhaoinithe agus Teicniúil GBRÁ
8	Páirt a ghlacadh sa 'Chlár Taistil Níos Cliste' (ÚNI) chun taisteal inbhuanaithe agus gníomhach ag baill foirne a spreagadh chuig agus ó láithreacha oibre agus le linn a gcuid oibre.	Maolú	» Suirbhé agus tuairisc taistil foirne ar líne » Plean Gníomhaíochta Taistil Inbhuanaithe » Deimhniú Marc Taistil níos Cliste a bhaint amach » Líon na ndúshlán taistil gníomhacha don fhoireann » Seimineár agus líonrú comhpháirtithe	Bóithre agus Iompar	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide ÚNI Seirbhísí Corparáideacha	R1 2024	Rannpháirtíocht i gclár Taisteal Níos Cliste an ÚNI Tacaíocht ÚNI le cur ar fáil
9	A bheith ar son, agus (i gcás inarb iomchuí) athbhreithniú agus nuashonrú ar 'Rátaí Taistil agus Cothabhála Foirne' a chur i bhfeidhm chun úsáid feithiclí ísealcharbóin/carr-roinnte/modhanna iompair a dhreasú chun costais/astuithe iompair don fhoireann a laghdú agus timpeallacht oibre níos fabhraí a sholáthar tríd an ngá atá le taisteal chun na hoibre a laghdú.	Maolú	» Nuashonrú náisiúnta Taistil agus Cothabhála a chur i bhfeidhm nuair atá sé ar fáil	Airgeadas	GBRÁ RTFÁO	De réir mar atá ar fáil	An GBRÁ chun an Córas Taistil agus Cothabhála Foirne a thabhairt cothrom le dáta le rátaí athbhreithnithe arna gcinneadh ag an RTFÁO
10	Leanúint ar aghaidh ag léiriú ceannaireachta agus tacaíochta d'obair chumaisc don fhoireann mar chumasóir riachtanas laghdaithe taisteal chun na hoibre, le coigilteas astaíochtaí GCT, agus bonneagar a sholáthar chun cianobair/físchomhdháil a éascú.	Maolú	» Km/astaíochtaí GCT a shábháil in aghaidh na bliana mar thoradh ar phatrúin oibre cumaisc. » % den fhoireann a bhaineann leas as obair chumaisc. » Ar a laghad 25% de na cruinnithe go léir le bheith ar siúl go cianda	Acmhainní Daonna	Teicneolaíocht Faisnéise GBRÁ Seirbhísí Tacaíochta Corparáideacha	Leanúnach	Tacaíocht IS agus acmhainní do sheirbhísí tacaíochta d'obair chumaisc. Maoiniú agus Acmhainní Ag brath ar léiriú ar sheachadadh éifeachtach seirbhíse

11	Bainistíocht Feabhsaithe Réadmhaoine – 'Measúnú Straitéiseach' a dhéanamh ar gach foirgneamh agus ar shócmhainn talún atá faoi úinéireacht na Comhairle chun a n-acmhainneacht a chinneadh le haghaidh úsáide agus áitíochta níos éifeachtaí, agus chun cabhrú le pleanáil don úsáid is éifeachtaí i.e. athchóiriú, iarfheistiú, diúscairt etc chun cabhrú le laghduithe astaíochtaí agus spriocanna éifeachtúlachta fuinnimh a bhaint amach (féach Gníomhartha gaolmhara 30 agus 32).	Maolú	» Fardal Réadmhaoine / Plean Stoc Foirgníochta de shócmhainní uile na Comhairle » Líon na bpleananna Stoc Foirgníochta atá i bhfeidhm » Ráta áitíochta foirgneamh i ndáil le hachar urláir » Léarscáiliú GIS agus bunachar sonraí digiteach de na sócmhainní go léir » Táirgeadh torthaí suirbhé bliantúil agus scaipeadh ar fud na seirbhísí » % Laghdú folúis.	Seirbhísí Tacaíochta Corparáideacha	GFTÁ Teicneolaíocht Faisnéise Gach rannóg den Chomhairle atá freagrach as sócmhainní tógtha	R4 2025	» Acmhainní agus maoiniú » Bainisteoir Saoráidí a mhaoiniú » Nuashonrú ar na prótacail reatha um bhainistiú saoráidí
12	Bainistíocht Feabhsaithe Saoráidí – Athbhreithniú a dhéanamh ar na feidhmeanna bainistíochta saoráidí ar fud na heagraíochta, agus plean gníomhaíochta a leagan amach chun áiseanna a bhainistiú chun cabhrú le spriocanna laghdaithe astaíochtaí a bhaint amach agus riachtanais maidir le Soláthar Poiblí Glas a chomhlíonadh.	An dá cheann	» Athbhreithniú curtha i gcrích » Luach na nEarraí, na Seirbhísí agus na nOibreacha a úsáidtear i saoráidí na Comhairle a bhfuil critéir maidir le Soláthar Poiblí Glas cuimsithe acu sa chonradh.	Seirbhísí Tacaíochta Corparáideacha	Gach seirbhís a bhfuil saoráidí á rialú acu	R4 2025	» Bainisteoir Saoráidí a mhaoiniú » Nuashonrú ar na prótacail reatha um bhainistiú saoráidí » Bogearraí/córais bhainistíochta saoráidí
13	Iarracht a dhéanamh soláthar leictreachais na Comhairle a fháil ó fhoinsí "glasa/inathnuaite" (le soláthar i bhfeidhm do thacaíocht eile riachtanach)	Maolú	» % den soláthar leictreachais ó fhoinse "glas/inathnuaite".	Seirbhísí Tacaíochta Corparáideacha	Ceantair agus Limistéir Seirbhíse iomchuí	100% leictreachais ginte ó fhoinsí in-athnuaite faoi R4 2025	Soláthraí oiriúnach a aimsiú. Costais leanúnacha athbhreithnithe difreálacha.
14	Tacú le tiomantas marthanach chomhaltaí tofa na Comhairle don PÚÁGA trí fhorbairt leanúnach acmhainní, roinnt eolais, etc.	An dá cheann	» Líon na gceardlann a reáchtáladh le comhaltaí tofa » Líon na n-imeachtaí oiliúna » Tinreamh Comhaltaí Tofa	Seirbhísí Tacaíochta Corparáideacha Acmhainní Daonna	GFTÁ ORGA Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide	Athbhreithniú bliantúil R4 2024-2029	Cúrsaí oiliúna a chuireann ORGA ar fáil

15	Clár Feasachta Foirne 'Éirí níos Glaise a Chuir Chun Cinn' a fhorbairt ar fud na seirbhísí údaráis áitiúil go léir agus a mbeidh baill foirne uile na n-údarás áitiúil dírithe ar 'd'Úsáid a Laghdú' lena n-áirítear bainistiú inbhuanaithe dramhaíola, coigilt fuinnimh agus laghdú ar an ngá le taisteal, agus chun tacú le hathrú iompraíochta na foirne go léir, ag baint úsáide as foghlaim chomhroinnte mar shampla, an Oifig Réigiúnach um Bainistiú Dramhaíola agus údaráis áitiúla tadhlacha (Féach Gníomhartha 8, 31 agus 32).	Maolú	» Clár feasachta » Úsáid áiseanna laghdaithe dramhaíola mar a dearadh » Gá laghdaithe le húsáid cairr phríobháidigh (comaitéireacht agus/nó taisteal chun oibre) » Laghdú i bpriontáil » Méadú ar athchúrsáil dram-haíola » Laghdú i gcostais fuinnimh » Córas ríomhfhoghlama	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide	Gach Réimse Seirbhíse ORGA ÚFIÉ Teicne-olaíocht Faisnéise Oifigeach comh-pháirtíochta	R1 2025 agus ath-bhreithniú bliantúil	Rannpháirtíocht foirne Cláir oiliúna/ríomhfhogh-laim foirne Oifig Réigiúnach Bai-nistíochta Dramhaíola
16	Soláthrófar Oiliúint agus Faisnéis (Prótacal Gníomhaíochta ar son na hAeráide d'fhoireann na Comhairle) d'fhostaithe nua ar bheartais na Comhairle maidir le Gníomhú ar son na hAeráide mar chuid dá gclár ionduchtaithe	An dá cheann	» Pacáiste Faisnéise a fhorbairt d'fhostaithe nua » Líon na mball foirne nua atá spreagtha agus oilte sa phrótacal	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide	Acmhainní Daonna	Clár faisnéise le forbairt faoi R2 2024	Prótacal i bhfeidhm agus monatóireacht á dhéan-amh air.
17	Ceannaireacht a léiriú trínár mbearta agus ár n-éachtaí um ghníomhú ar son na haeráide a fhoilsiú agus a chur ar taispeáint agus trínár líonraí feasachta poiblí, líonraí pobail agus comh-pháirtíochtaí.	An dá cheann	» Líon na bPreaseisiúintí. » Líon na n-Agallamh Raidió » Cás-Staidéir Ar Líne » Líonra na meán sóisialta » Imeachtaí Piarfhoghlama	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide	Teicne-olaíocht Faisnéise Rann-pháirtíocht le déanamh ag gach réimse Seirbhíse	Le tosú i R1 2024 agus athbh-reithniú bliantúil a dhéanamh	Tacaíocht agus acmhainní TF le béim ar na meáin shóisialta
18	Úsáid iomlán a bhaint as líonraí, fóraim, caidrimh, tionchar agus for-rochtain na Comhairle atá ann cheana féin, trína cuid seirbhísí agus feidhmeanna éagsúla chun cabhrú leis an teachtaireacht um Ghníomhú ar son na hAeráide a cheangal le páirtithe leasmhara agus pobail agus na gníomhaíochtaí comhoibríocha amach atá leagtha amach sa PÚÁGA seo a sheachadadh. Chuige sin, beidh ról ceannaireachta ag an gComhairle i gcoiste páirtithe leasmhara a bheidh ag breathnú amach (SustainableTipp) a dhíreoidh ar ghníomhaíochtaí ar son na haeráide a chur i gcrích.	An dá cheann	» Líon imeachtaí údaráis áitiúil/ » foilseachán a chuimsigh an teachtaireacht um Ghníomhú ar son na hAeráide » Líon na bhfóram páirtithe leasmhara a ndeachthas i gcomhairle leo, i.e. Fóram Eac-namaíoch an Chontae. » Cruinnithe SustainableTipp	Gach Stiúrthóire-acht (tríd an bhFoireann Gníomhaithe ar son na hAeráide)	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide	Le tosú i R1 2024 agus athbh-reithniú bliantúil a dhéanamh	Rannpháirtíocht gach rannán
19	Scrúdú a dhéanamh ar chóras chun ríomhshínithe a úsáid in ionad sínithe scríofa do riachtanais sínithe ábhartha	Maolú	» Córas le cur i bhfeidhm mar chuid de phróisis de réir ri-achtanais na rannóige	Teicneolaíocht Faisnéise	Seirbhísí Tacaíochta Corparáide-acha	Anailís a chríochnú faoi R4 2024	Acmhainn Forbróir Anailísí IS. Rannpháirtíocht gach rannán

20	Comhoibriú le páirtithe leasmhara i dTiobraid Árann trí na Coistí um Beartais Straitéiseacha (CBS) chun cabhrú le for-rochtain chun cleachtais um ghníomhú ar son na haeráide a neadú.	An dá cheann	» Líon na gcruinnithe a áiríonn fócas ar ghníomhú ar son na haeráide. » Bearta sonracha arna sain-aithint ag CBSanna	Gach Stiúrthóireacht (atá freagrach as CBS)	Baill CBS	Leanúnach	Oiliúint do chomhaltaí agus do pháirtithe leasmha-ra i nGníomhú ar son na hAeráide Am agus Acmhainní Maoiniú

Sprioc Straitéiseach Uimh. 2

Ár sócmhainní agus ár mbonneagar ríthábhachtach a chosaint ar theagmhais adhaimsire, agus chun freagairt éigeandála comhordaithe agus acmhainní a chinntiú ó gach éigeandáil agus imeacht a bhaineann leis an aeráid, lena n-áirítear tuilte.

Gníomhartha

Uimh.	Gníomh	Oiriúnú / Maolú	Beart Rianaithe	Ceannréimse Seirbhíse[1]	Comhpháirtithe	Achar ama	Cleithiúnais
21	Measúnú féidearthachta a dhéanamh chun a fháil amach an féidir dobharlaigh a aithint atá an-leochaileach i leith ime-achtaí adhaimsire a bhaineann le hathrú aeráide, agus atá i mbaol nach gcomhlíonann siad ceanglais Chreat-Treoir Uisce an AE.	Oiriúnú	Measúnú féidearth-achta a thabhairt chun críche.	Timpeallacht agus Gníom-hú ar son na hAeráide	An Fóram Uisce RTFÁO GCC CUÚÁ Uisce Éireann SGÉ OOP	Críochnú i R2 2025	Tacaíocht RTFÁO
22	Measúnú Riosca Aeráide a dhéanamh ar shócmhainní oidhreachta faoi úinéireacht údaráis áitiúil (nádúrtha agus tógtha) de réir Treorach atá le foilsiú in 2023 ag an Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreachta.	Oiriúnú	Measúnú riosca ar an aeráid curtha i gcrích	Leabharlanna agus Seirbhísí Cultúrtha/ Bithéagsúlacht	Gach rannóg freagrach as sócmhainní a fhorbairt	Tosú laistigh de 12 mhí ó eisiúint na treorach	Treoir le heisiúint ón RTRÁO

1 Tugtar faoi deara go bhféadfadh na stiúrthóireachtaí athrú thar shaolré an PÚÁGA, ach beidh feidhm fós ag an ngníomh tiomnaithe dá réimse seirbhíse.

23	'Iniúchadh Éiceolaíochta/Gnáthóige agus Suirbhé ar Chlúdach Crann' a dhéanamh ar thalamh faoi úinéireacht an údaráis áitiúil, de réir modheolaíochta comhaontaithe, chun limistéir atá oiriúnach le haghaidh athchóirithe agus stórála feabhsaithe carbóin a aithint trí bhearta bithéagsúlachta agus plandála crann, agus ag féachaint don ghá atá le speicis chosanta, bithéagsúlacht agus láithreáin Eorpacha ar thailte údaráis áitiúil nó atá nasctha leo a chaomhnú agus a fheabhsú. Aithneoidh an staidéar, go háirithe, láithreáin chun coillearnach dúchasach agus measctha a chur agus leagfaidh sé síos sprioc-canna maidir le crainn dhúchasacha a chur agus a chothabháil i gceantair uirbeacha agus thuaithe, chun stóráil carbóin, bithéagsúlacht agus tírdhreach, cáilíocht an aeir, agus maolú oileán teasa uirbeach a fheabhsú.	An dá cheann	» Iniúchadh críochnaithe	Leabharlanna agus Seirbhísí Cultúrtha/ Bithéagsúlacht	Ceantair Bhardasacha Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide Plean Uile-Éireann um Pailneoirí	Iniúchadh le bheith críochnaithe faoi R4 2024.	» Iniúchadh beartaithe a mhaoiniú
24	'Beartas um Ghnáthóg, Éiceolaíocht agus Clúdach Crainn' a ullmhú ar thailte atá á mbainistiú ag an údarás áitiúil mar atá curtha in iúl ag Gníomh 23.	An dá cheann	» Beartas glactha » Tionscadail athchóirithe agus stórála carbóin – ar a laghad ceann amháin i ngach CB in aghaidh na bliana. » Líon na gcrann a chuirtear ag leibhéal CB gach bliain » Suirbhé ar ghabháil charbóin mar thoradh ar chrainn a chur go bliantúil » Córas digiteach taifeadta agus monatóireachta i bhfeidhm	Leabharlanna agus Seirbhísí Cultúrtha/ Bithéagsúlacht	Ceantair Bhardasacha Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide	Polasaí le bheith críochnaithe faoi R2 2025. Tionscadail le tosú laistigh de 6 mhí ó chríochnú an iniúchta	» Maoiniú do shuirbhé agus do bheartas molta » Maoiniú chun crainn a chur » Oifigeach bithéagsúlachta a cheapadh Maoiniú do thionscadail athchóirithe agus stórála carbóin feabhsaithe » Oifigeach bithéagsúlachta a cheapadh

25	Córas feabhsaithe monatóireachta bliantúil a chur i bhfeidhm ar imeachtaí adhaimsire, lena n-áirítear na costais ghaolm-hara a bhaineann le bainistiú/freagra ar na teagmhais sin a chruthaigh gá le freagairt éigeandála. Taifead a choinneáil ar na costais a bhaineann le bainistiú agus freagairt ar imeachtaí adhaimsire.	Oiriúnú	» Córas i bhfeidhm » Tuairisciú bliantúil ar imeachtaí » Líon na bpleanan-na/oiliúna ar leith le haghaidh práinnfhreagar-tha de réir an Mheasúnaithe Riosca » Líon na n-ime-achtaí oiliúna i Hiodrasvuít For-bartha Ceanna-saíochta de chuid Sheirbhís Dóiteáin Thiobraid Árann, Cluain Meala.	Seirbhísí Dóiteáin agus Éigeandála/ Pleanáil Éige-andála	GCC OOP	R4 2025	» Tacaíocht theicniúil ó ea-graíochtaí cuí » Oiliúint foirne » Tacaíocht ón bhfoireann
26	Athbhreithniú bliantúil a dhéanamh ar 'Phrótacal Freagartha Éigeandála' na Comhairle le haghaidh imeachtaí adhaimsire agus 'Clár Riosca' chun tionchar an athraithe aeráide a mheas, chomh maith leis na costais a bhaineann le práinnfhreagairt agus oibreacha leasúcháin/seirbhísí leasúcháin ar imeachtaí den sórt sin, rioscaí aeráide ar sholáthar seirbhísí práinn-fhreagartha agus nósanna imeachta freagartha fuinnimh ar imeachtaí adhaimsire.	Oiriúnú	» Athbhreithniú bliantúil » Líon na n-ime-achtaí oiliúna i Hiodrasvuít For-bartha Ceanna-saíochta de chuid Sheirbhís Dóiteáin Thiobraid Árann, Cluain Meala.	Bóithre agus Iompar (Foire-ann Freagartha Éigeandála)	Ceantair Bhardasacha	Leanúnach le Mon-atóireacht Bhliantúil	Córais taifeadta atá cruinn agus tráthúil trasna seirbhísí
27	Mar chuid de ghrúpa Stiúrtha na Láithreán Ríoga ar Liosta Sealadach Oidhreachta Domhanda EOECNA d'Éirinn, a chinn-tiú go ndéanfar bearta oiriúnaithe aeráide agus maolaithe, atá deartha ar bhealach nach mbeidh drochthionchar neamh-bheartaithe acu ar shócmhainní oidhreachta, a mheas mar chuid den phróiseas ainmniúchán agus nuair is féidir, tacaíocht a thabhairt do staidéir/measúnuithe a bhaineann leis an aeráid ag na láithreáin.	An dá che-ann	» Bearta oiriúnaithe aeráide agus maolaithe a chur san áireamh sa phróiseas ain-mniúcháin » Líon na staidéar/ measúnuithe ar tacaíodh leo sa phróiseas ain-mniúcháin	Leabharlanna agus Seirbhísí Cultúrtha/ Bithéagsúlacht.	Comhpháirtithe grúpa stiúr-tha na Láithreán Ríoga Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta OOP	Ag teacht le fráma ama ainmniúcháin EOECNA	Faoi réir línte ama EOECNA

28	Saincheisteanna tuilte áitiúla a réiteach trí úsáid a bhaint as maoiniú an OOP agus na Roinne Iompair (Clár Draenála, Oibreacha um Oiriúnú Aeráide agus Athléimneachta, Scéim Mionoibreacha OOP agus Réitigh Dúlra.	Maolú	» Caiteachas bliantúil a uasmhéadú » Líon na dtionscadal agus na tionscadail gach bliain » Tionscadail a chomhtháthaíonn réitigh atá bunaithe ar an dúlra i mbainistíocht riosca tuilte	Bóithre agus Iompar	OOP RI Iascaigh Intíre Ceantair Bhardasacha CUÚÁ	Leanúnach	» Maoiniú » Toiliú an úinéara talún
29	Tús a chur le 'Clár Cigireachta um Struchtúir Droichid' chun éifeachtaí an athraithe aeráide agus an baol méadaithe go gcuirfí struchtúir droichid i gcontúirt (sreabhadh méadaithe, níos mó smionagair in uiscí tuile, leibhéil mhéadaithe tuilte etc.) a chinneadh agus chun freagairt dóibh.	Oiriúnú	Líon na gcigireachtaí a dhéantar in aghaidh na bliana	Bóithre agus Iompar	RI BIÉ Iascaigh Intíre An Bord Pleanála OOP Ceantair Bhardasacha	Leanúnach	» Maoiniú le haghaidh clár cigireachta » Baill foirne oilte

Sprioc Straitéiseach Uimh. 3

Ár sprioc laghduithe 51% ar astaíochtaí gás ceaptha teasa (GCT) féin a bhaint amach faoi 2030 trí mhéadú ar úsáid foinsí in-athnuaite fuinnimh agus éifeachtúlacht fuinnimh méadaithe ar fud ár bhflít tithíochta, oifigí, bonneagair agus iompair de réir spriocanna náisiúnta 2030 agus 2050.

Gníomhartha

Uimh.	Gníomh	Oiriúnú / Maolú	Beart Rianaithe	Roinn Ceannais	Comhpháirtithe	Achar ama	Cleithiúnais
30	Sraith tionscadal agus tionscnamh a ullmhú agus a chur i bhfeidhm d'**Fhoirgnimh/Saoráidí** Údaráis Áitiúil chun cabhrú le laghdú 51% a bhaint amach ar astaíochtaí neamhleictreacha foirgnimh (teirmeach) faoi 2030. Clár lena n-áirítear (ar a laghad) na nithe seo a leanas: » Pleananna Stoc Foirgníochta » Foirgnimh a ullmhú do 2050 a mhéid is indéanta (Astaíochtaí Glan-Nialasacha) » Tionscadail um Éifeachtúlacht Fuinnimh » Tionscnaimh 'Laghdaigh d'Úsáid' (féach Gníomh 15) » Teicneolaíochtaí Fuinnimh In-athnuaite » Anailís saolré/Soláthar Glas Poiblí » Breithniú ar shainriachtanais tógála i.e. HVAC sa Mhúsaem, seirbhísí oiliúna dóiteáin etc. » Breithniú ar theicneolaíochtaí agus ábhair atá ag teacht chun cinn a úsáid Tabhair faoi deara: Féach Gníomh gaolmhar 58 Réitigh nádúrbhunaithe agus prótacal comhtháite bainistíochta uisce báistí.	Maolú	» Plean Bliantúil um Chur i nGníomh an Díchar-bónaithe » Pleananna Stoc Foirgníochta » Athbhreithniú bliantúil ar laghduithe as-taíochtaí mar chuid de 'Monatóireacht agus Tuairisciú' » Rannpháirtíocht i gcláir mhaoinithe réigiúnacha » Méid an mhaoinithe a fuarthas » % Laghdú ar bhunlíne i GCTanna	Seirbhísí Ta-caíochta Cor-paráideacha Timpeallacht agus Gníom-hú ar son na hAeráide	ORGA GFTÁ ÚFIÉ Gach rannóg atá freagrach as foirgnimh saoráidí Airgeadas	DIP le bheith i bhfeidhm faoi R1 2024. Tuairisciú bliantúil	Acmhainní agus maoiniú Infhaighteacht acm-hainní agus saineolais theicniúil

31	Sraith tionscadal agus tionscnamh a ullmhú agus a chur i bhfeidhm le haghaidh oibríochtaí **Bainistíochta Fhlít agus Iompair** na Comhairle chun cabhrú le laghdú 51% a bhaint amach ar astaíochtaí gás ceaptha teasa ó iompar neamhleictreach faoi 2030. Clár beart lena n-áirítear (ar a laghad) na nithe seo a leanas: » 'Treochlár um Dhícharbónú Flít' a ullmhú » Athbhreithniú ar iompar tiománaithe » Clár oideachais agus oiliúna do Thiománaithe Feithicle Flít » Athbhreithniú ar nósanna imeachta soláthair breosla » Aistriú chuig feithiclí eile, lena n-áirítear EV, agus cineálacha eile breosla lena n-áirítear HVO. » Clár oibreacha bóthair a bharrfheabhsú » Leanúint leis an iniúchadh maidir le feithiclí móra atá níos tíosaí ar charbón a fháil » Breithniú ar theicneolaíochtaí agus ábhair atá ag teacht chun cinn a úsáid » A chinntiú go bhfuil foinsí breosla malartacha á bhfoinsiú go hinbhuanaithe agus go bhfuil cleachtais bhainistíochta cuí ag deireadh ré i bhfeidhm d'Fheithiclí Leictreacha.	Maolú	» Athbhreithniú bliantúil ar laghduithe astaíochtaí mar chuid den chóras Monatóireachta agus Tuairiscithe » Treochlár um Dhícharbónú Flít' a ullmhú » Rannpháirtíocht i gcláir mhaoinithe réigiúnacha » Méid an mhaoinithe a fuarthas » % Laghdú ar bhunlíne i GCTanna » % den fhlít a d'athraigh go breosla neamhiontaise » % den fhoireann oilte i dteicnící tiomána inbhuanaithe » 1 triail feithicle mór éifeachtach ó thaobh carbóin de gach 2 bhliain	Bóithre agus Iompar	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide ORGA GFTÁ An Roinn Iompair Acmhainní Daonna Airgeadas	Plean Dícharbónaithe Flít i bhfeidhm faoi R1 2024. Tuairisciú Bliantúil	» Teicneolaíocht feithicle/breosla » Buiséid bhliantúla » Breithniú ar an tionchar ar chlár oibreacha bóthair » Maoiniú » Teicneolaíocht EV chun raon a fheabhsú
32	Réimse beart a ullmhú agus a chur i bhfeidhm chun **Laghduithe Foriomlána Astaíochtaí** na Comhairle de 51% faoi 2030 (bunlíne 2016-2018) a bhaint amach, méadrach **Éifeachtúlacht Fuinnimh** 50% (bunlíne 2006-2008) a bhaint amach agus **Oiriúnú** do riosca athraithe aeráide a chumasú. Éileoidh sé seo cur i bhfeidhm na ngníomhartha atá leagtha amach i míreanna 30 agus 31, chomh maith le fócas ar laghduithe astaíochtaí eile a áiríonn leictreachas, mar shampla: » Soilsiú Poiblí atá tíosach ar fhuinneamh » Soilsiú Foirgnimh atá Tíosach ar Fhuinneamh agus bearta oiriúnaithe aeráide le haghaidh saoráidí agus flít. Tabhair faoi deara: Cinntiú go gcoimeádann/rialaíonn nó go laghdaíonn gníomhartha féideartha na leibhéil lúmain agus an raon speictreach atá ann cheana féin chun éifeachtaí ar an mbithéagsúlacht a sheachaint.	An dá cheann	» Sceideal Bearta a ullmhú le haghaidh laghduithe foriomlána ar astaíochtaí » An 'Tionscadal um Éifeachtúlacht Fuinnimh Soilsithe Poiblí i dTiobraid Árann' a sheachadadh. » Athrú ar iompar foirne de réir Gníomh 1.15 » 13,000 soilse poiblí le huasghrádú go LED faoi dheireadh 2025. » Clár uasghrádaithe leanúnach ina dhiaidh sin le sprioc nua do dheireadh 2029. » Bearta Oiriúnaithe » Measúnú Riosca Aeráide ar shócmhainní/ seirbhísí de réir mar is gá	Gach Stiúrthóireacht (le freagracht as laghduithe astaíochtaí agus oiriúnú aeráide)	Oifig Comhshaoil agus Gníomhaithe ar son na hAeráide GFTÁ RMO Comhairle Chontae Chill Chainnigh Conradh Líonraí BSL	Bliantúil	Acmhainní conarthacha Líonraí BSL

33	Páirt a ghlacadh/i gceannas ar chláir chistiúcháin náisiúnta/réigiúnacha d'údaráis áitiúla, mar shampla, clár maoinithe Aisfheistithe Fuinnimh 'Pathfinder' de chuid an ÚFIÉ etc, chun tacú le maoiniú le haghaidh laghduithe astaíochtaí agus bearta gníomhaíochta aeráide, ag cinntiú go dtabharfar aird chuí ar íogaireachtaí comhshaoil amhail suímh Eorpacha agus bithéagsúlacht i ngach obair iarfheistithe.	An dá cheann	» Maoiniú faighte go bliantúil » Maoiniú meaitseála atá curtha ar fáil ag an gComhairle	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide	GFTÁ Gach Rannóg le freagracht as laghduithe astaíochtaí ORGA ÚFIÉ	Rannpháirtíocht fhoirmiúil faoi R4 2023 rannpháirtíocht leanúnach ina dhiaidh sin	Cláir mhaoinithe ar fáil
34	'Straitéis le haghaidh Feithiclí Astaíochtaí Nialasacha' a fhorbairt do Thiobraid Árann agus tús a chur le cur i bhfeidhm na ngníomhartha/moltaí/spriocanna mar a aithníodh agus aird chuí á tabhairt ar íogaireachtaí comhshaoil amhail an timpeallacht a fhaigheann an t-uisce, bithéagsúlacht, láithreáin Eorpacha, cáilíocht an aeir áitiúil agus oidhreacht chultúrtha.	Maolú	An straitéis a chríochnú in 2025	Bóithre agus Iompar	ZEVI Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide Contaetha ábhartha in aice láimhe	R4 2025	» Treoir ó ZEVI » Maoiniú ó ZEVI » Ciste um Aistriú Cóir » Maoiniú a mheaitseáil » Acmhainní foirne » Cur chuige réigiúnach
35	Pointí luchtaithe Feithiclí Leictreacha poiblí a rolladh amach i gcomhréir leis na spriocanna atá leagtha amach i nGníomh 34 agus aird chuí á tabhairt ar íogaireachtaí comhshaoil amhail an timpeallacht uisce glactha, bithéagsúlacht, láithreáin Eorpacha, cáilíocht an aeir áitiúil agus oidhreacht chultúrtha.	An dá cheann	Méadú ar líon na bpointí luchtaithe bliain ar bhliain ón mbunlíne in 2022, lena n-áirítear Oifigí Cathartha	Bóithre agus Iompar	Líonraí BSL ZEVI Soláthraithe tráchtála Ceantair Bhardasacha	R1 2024 – R1 2029	» Treoir ó ZEVI » Maoiniú ó ZEVI/ Ciste um Aistriú Cóir » Líonraí BSL » Acmhainní foirne
36	Leanúint ar aghaidh le 'Clár Taistil Ghníomhach' na Comhairle a rolladh amach, ag uasmhéadú maoinithe atá ar fáil ón ÚNI.	An dá cheann	» Caiteachas 100% den leithdháileadh bliantúil a bhaint amach ón ÚNI » Km de bhonneagar taistil ghníomhaigh suiteáilte	Bóithre agus Iompar	ÚNI Pleanáil agus Forbairt (Lár an Bhaile ar dTús san áireamh)	Go bliantúil	» Maoiniú leanúnach ÚNI » Formheasanna reachtúla lena n-áirítear Cuid 8 » Acmhainní foirne
37	Measúnú a dhéanamh le haghaidh 'criosanna srianta do charranna' a sheachadadh agus spás a athdháileadh, i limistéir oiriúnacha áirithe i.e. lár na mbailte, scoileanna etc. inar cheart an fócas a bheith ar thaisteal gníomhach, gnó agus taitneamhacht, de réir mar is cuí, ag tabhairt aird chuí ar íogaireachtaí comhshaoil amhail an timpeallacht uisce glactha, bithéagsúlacht, láithreáin Eorpacha, cáilíocht an aeir áitiúil agus oidhreacht chultúrtha.	An dá cheann	» Limistéir oiriúnacha sa chontae a shainaithint » Líon na gcriosanna srianta do charranna seachadta in aghaidh na bliana.	Bóithre agus Iompar	Pleanáil agus Forbairt (Lár an Bhaile ar dTús san áireamh) ÚNI	Modheolaíocht faoi R4 2024 Measúnú féidearthachta déanta laistigh de 6 mhí	» Tacaíocht agus comhairle ÚNI » Maoiniú le haghaidh measúnaithe féidearthachta

38	Bonneagar Glasbhealaí nua a sheachadadh ar aon dul le forálacha an Ghréasáin Rothaíochta Náisiúnta agus aird chuí á tabhairt ar íogaireachtaí comhshaoil mar an timpeallacht uisce glactha, cáilíocht an aeir áitiúil, bithéagsúlacht, láithreáin Eorpacha agus oidhreacht chultúrtha.	An dá cheann	Tuairisciú ar thionscadail Ghlasbhealaí ag gach céim den Phróiseas Faofa BIÉ (Bealaí 1-5)	Bóithre agus Iompar	BIÉ BIÉ ODR Pleanáil agus Forbairt (Lár an Bhaile ar dTús san áireamh) An Bord Pleanála	R1 2029	» Maoiniú ó BIÉ » Ceaduithe reachtúla » Toiliú an úinéara talún » Acmhainní foirne
39	Clár Pathfinder Chluain Meala (1 as 35 tionscadal iompair eiseamláireach) a sheachadadh faoi 2025, faoi réir maoinithe agus ag féachaint go cuí d'íogaireachtaí comhshaoil áitiúla amhail cáilíocht uisce, láithreáin Eorpacha, bithéagsúlacht agus luach taitneamhachta, agus an gá atá le foirgnimh agus struchtúir a bhfuil luach ailtireachta nó oidhreachta cultúrtha ag baint leo a chosaint agus a chaomhnú.	Maolú	Tionscadal seachadta faoi 2025	Bóithre agus Iompar (Ceantar Buirge Chluain Meala)	Bóithre agus Iompar & Taisteal Gníomhach & ÚNI	R4 2025	Maoiniú Ceaduithe reachtúla
40	Íosriachtanas a bhaint amach de réir mar a éilíonn an Coimisiún Náisiúnta Maoirseachta agus Iniúchóireachta (CNMI) agus más féidir, an leibhéal Maoirseachta, Iniúchtaí agus Forfheidhmithe ar Chuid L de na Rialacháin Foirgníochta a mhéadú	An dá cheann	» Méadú ar líon na gcigireachtaí » Méadú ar an maoirseacht ar chomhlíonadh na Rialachán Foirgníochta Cuid L » Tacaíochtaí oiliúna do ghníomhairí pleanála	Seirbhísí Dóiteáin agus Éigeandála/ Pleanáil Éigeandála	Pleanáil agus Forbairt (Lár an Bhaile ar dTús san áireamh)	R4 2024 agus athbhreithniú bliantúil tar éis seo	Beidh méadú ar chigireachtaí ag brath ar Mhaoiniú agus Acmhainní
41	Clár bliantúil iarfheistithe tithíochta a chur i bhfeidhm do stoc tithíochta na n-údarás áitiúil de réir clár maoinithe amhail an Plean Náisiúnta Iarfheistithe (RCGAP) agus cláir ábhartha eile.	Maolú	Líon na dTithe a hiarfheistítear in aghaidh na bliana	Tithíocht	RCGAP	R1 2024 Clár Ilbhliantúil agus leanúnach	» Maoiniú agus acmhainní » Infhaighteacht sainfhoireann agus sainchomhairleoirí/conraitheoirí seachtracha
42	Píblíne de thionscadail iarfheistithe tithíochta atá le seachadadh go bliantúil a shainaithint.	Maolú	Clár rollach ilbhliantúil 5 bliana a fhorbairt	Tithíocht	RCGAP	R2 2024	Faoi réir maoiniú a fháil
43	Gach Teach nua agus Síneadh a thógfaidh an tÚdarás Áitiúil le bheith de réir chaighdeán NZEB de réir Chuid L de na Rialacháin Foirgníochta.	Maolú	Líon na dtithe NZEB seachadta in aghaidh na bliana	Tithíocht	RCGAP	Clár bliantúil	Faoi réir maoiniú a fháil
44	Féachfaidh an Chomhairle le ceannaireacht a léiriú trí Thithe Neodracha a dhearadh agus a thógáil mar chuid dá cláir tógála, agus aird chuí á tabhairt ar íogaireachtaí comhshaoil amhail taitneamhacht agus cáilíocht amhairc, gabhdóirí daonna áitiúla, Bithéagsúlacht, láithreáin Eorpacha, cáilíocht uisce agus hidreolaíocht, agus luach taitneamhachta.	Maolú	» Seachadadh 10 dTeach Neodrach in aghaidh na bliana. » Feachtas ar na meáin shóisialta maidir le seachadadh Tithe Neodracha	Tithíocht	RCGAP	Clár Dearaidh le tosú i R1 2024	Ag brath ar mhaoiniú a fháil ón Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreachta

45	Cláir náisiúnta um athchóiriú foirgneamh agus folús do thithíocht na hearnála príobháidí a chur i bhfeidhm agus a chur chun cinn ar fud líonraí na Comhairle, mar shampla scéim Croí Cónaithe. Cinnteoidh tionscadail den sórt sin nach spreagfaidh siad go gníomhach aistriú módúil i dtreo úsáid ghluaisteáin phríobháideacha, agus tabharfaidh siad aird ar an ngá atá le struchtúir chosanta a chosaint agus a chaomhnú go hiomchuí i gcomhréir leis na rialacháin ábhartha um struchtúir chosanta, agus an gá nach gcuirfí isteach go diúltach ar aon speiceas faoi chosaint agus láithreáin Eorpacha.	Maolú	» Líon na struchtúr tréigthe áitithe áit a raibh ról tacaíochta nó díreach ag an Údarás Áitiúil. » Líon na ndeontas a leithroinneadh in aghaidh na bliana » Laghdú i bhfolús	Tithíocht	Pleanáil agus Forbairt (Lár an Bhaile ar dTús san áireamh) Ceantair Bhardasacha RCGAP	Leanúnach agus faoi réir monatóireachta bliantúla	Faoi réir maoiniú a fháil
46	Staidéar féidearthachta a dhéanamh chun clár oiriúnach um Théamh Dúiche atá faoi stiúir an Údaráis Áitiúil a shainaithint. Más indéanta, tionscadal um Théamh Dúiche atá faoi stiúir an údaráis áitiúil a fhorbairt i bPríomhbhaile (Cluain Meala, an tAonach nó Durlas), ag féachaint go cuí don ghá atá le gnéithe íogaire den timpeallacht ghlactha a chosaint ó éifeachtaí diúltacha féideartha na forbartha, amhail dobharlaigh, bithéagsúlacht, flóra agus fána, Láithreáin Eorpacha agus daonra áitiúil.	Maolú	» Tionscadal oiriúnach a shainaithint laistigh de 24 mí agus costáil a dhéanamh air. » Maoiniú agus Cead Pleanála le fáil laistigh de 24 mí d'fhonn an tionscadal a sheachadadh laistigh de 2.5 bliana (faoi réir indéantachta)	Seirbhísí Tacaíochta Corparáideacha	GFTÁ Ceantair Bhardasacha	Cuirtear tús leis an staidéar féidearthachta i R1 2024	Tacaíocht theicniúil Maoiniú agus acmhainní

Sprioc Straitéiseach Uimh. 4

Tacú le Croí-Straitéis Phlean Forbartha Contae Thiobraid Árann (agus aon athbhreithniú air) trínár bpolasaí agus cuspóirí pleanála spásúlachta, agus aird á tabhairt ar na príomhchuspóirí toisc go mbaineann siad le forbairt inbhuanaithe agus Aistriú Cóir, lena n-áirítear gnéithe ar nós Lár an Bhaile ar dTús, Taisteal Gníomhach, Fuinneamh Inbhuanaithe agus Forbairt Dlúth etc

Gníomhartha

Uimh.	Gníomh	Oiriúnú / Maolú	Beart Rianaithe	Roinn Cean-nais	Comhpháir-tithe	Achar ama	Cleithiúnais
47	Ag féachaint do thoradh measúnaithe féidearthachta (Gníomh 21), breithneoidh an Chomhairle conas a d'fhéadfadh tionchar a bheith ag forbairtí nua i limistéir a bhfuil srian ar sholáthar uisce agus ar cháilíocht uisce iontu (i.e. triomach a bhaineann leis an aeráid, teagmhais bháisteach mhór) ar cháilíocht an uisce.	An dá cheann	» Réimsí atá i mbaol a shainaithint » Modheolaíocht/ prótacal a ullmhú » Treoir a ullmhú d'fhorbairtí molta i gcean-tair ina bhfuil srian le soláthar/cáilíocht uisce. » Pleanálaithe agus gníomhairí pleanála a oiliúint » Measúnú srianta mar chuid de phróisis MSC/MTT mar is cuí.	Pleanáil agus Forbairt (Lár an Bhaile ar dTús san áireamh)	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide Uisce Éireann GCC CUÚÁ	Ag brath ar sheacha-dadh Gh-níomh 2.1	Tacaíocht ó Uisce Éireann agus an GCC
48	Ag teacht leis an gclár Lár an Bhaile ar dTús, folús agus foirgnimh thréigthe a laghdú trí chomhoibriú le húinéirí chun bealaí a aimsiú inar féidir na struchtúir seo a thabhairt ar ais in úsáid, ag féachaint go cuí don ghá le struchtúir chosanta a chosaint agus a chaomhnú de réir rialacháin ábhartha maidir le struchtúir chosanta, agus an gá nach gcuirfí isteach go diúltach ar aon speiceas cosanta.	An dá cheann	» Suirbhé Bliantúil le déanamh » % laghdú folúis » Líon na n-úinéirí a comhoibríoch leo agus a raibh toradh rathúil acu » Prótacal Gníomhachtaithe Talún i bh-feidhm.	Pleanáil agus Forbairt (Lár an Bhaile ar dTús san áireamh)	RTFÁO RFTP ÚFIÉ Ceantair Bhardasacha Tithíocht	Leanúnach	Maoiniú agus acmhainní

49	Chun tacú le clár Taisteal Gníomhach a sheachadadh, tacú le hull-mhú 'Pleananna Iompair Áitiúil' do Príomhbhailte agus Pleananna Taistil Inbhuanaithe do 'Bhailte Dúiche', agus ag an am céanna, a chinntiú go bhfuil na pleananna seo mar seo a leanas: » – Tá siad deartha chun tionchar féideartha comhshaoil a bhaine-ann le bonneagar taistil ghníomhach tacaithe a mhaolú. » – Tacú le feabhsú comhshaoil/bithéagsúlachta le linn an phróisis forbartha taistil ghníomhaigh.	An dá cheann	Pleananna Iompair Áitiúil agus Pleananna Taistil Inbhuanaithe le seachadadh mar chuid de Phleananna Ceantair Áitiúil	Taisteal Gníomhach	ÚNI	Ar aon dul le sceideal déanta pleanála	Comhoibriú agus Tacaíocht Acmhainní foirne Amlínte Ran-npháirtíochta poiblí Maoiniú le haghaidh cur i bhfeidhm
50	Tacú le soláthar 'Mol Iompair Chomhtháite' i bPríomhbhailte Chluain Meala, an Aonaigh agus Dhurlais chun seirbhísí ilmhódacha agus naisc taistil ghníomhaigh le ceantair lár an bhaile/seirbhísí réigiúnacha a ionchorprú agus a thacú, ag tabhairt aird chuí ar íogaireachtaí comhshaoil amhail an timpeallacht a fhaigheann an t-uisce, bithéagsúlacht, láithreáin Eorpacha, cáilíocht an aeir áitiúil, agus oidhreacht chultúrtha.	Maolú	» Maoiniú Bliantúil faighte » Máistirphlean a fhorbairt do gach Mol Iompair » Líon na bpaisinéirí a úsáideann na moil iompair	Taisteal Gníomhach	Pleanáil agus Forbairt (Lár an Bhaile ar dTús san áireamh) ÚNI Oibreoirí Náisiúnta Iompair	Máistir-phleananna le bheith i bhfeidhm faoi R4 2025	Maoiniú agus Acmhainní Infheistíocht ó oibreoirí náisiún-ta iompair.
51	Tacú le beartas pleanála náisiúnta réamhghníomhach agus le bonneagar eangaí náisiúnta atá oiriúnach don fheidhm i dTiobraid Árann a thacóidh leis an aistriú go fuinneamh in-athnuaite agus lena chinntiú go bhfuil beartas pleanála na n-údarás áitiúil ailínithe le hathrú agus nuashonruithe beartais náisiúnta mar a bhaineann siad le spriocanna, treoir agus scéimeanna tacaíochta náisiúnta agus réigiúnacha fuinnimh in-athnuaite/leictreachais.	Maolú	» Athbhreithniú le bheith críochnaithe lais-tigh de 2 mhí ó uasdátú/athrú polasaí. » Nuair is gá, cuirfear tús le haon athrú/ nuashonrú ar nósanna imeachta polasaí pleanála laistigh de 6 mhí ón athbh-reithniú.	Pleanáil agus Forbairt (Lár an Bhaile ar dTús san áireamh)	Tionól Réigiúnach an Deiscirt, RCGAP, Eirgrid	R4 2024	Straitéis réigiúnach a fhoilsiú ag Tionól Réigiúnach an Deiscirt. Tre-oirlínte náisiúnta a fhoilsiú mar shampla Fuinn-eamh Gaoithe, Bithmhais etc.
52	Foireann phearsanra tras-earnála a thiomnú agus a oiliúint chun tacú le measúnú pleanála ar thionscadail mhórscála fuinnimh in-athnuaite/tionscadail bhithfhuinnimh agus ar theicneolaíochtaí nua agus teicneolaíochtaí atá ag teacht chun cinn.	An dá cheann	» Príomhbhaill foirne/tacair scileanna a shainaithint agus a oiliúint » Clár Oiliúna agus Scileanna	Pleanáil agus Forbairt (Lár an Bhaile ar dTús san áireamh)	Le tacaíocht ó ORGA agus na rannóga inmheánacha ábhartha	R4 2024	Acmhainní agus foireann, rannpháirtíocht trasearnála. Comhoibriú fo-réigiúnach le húdaráis áitiúla tadhlacha
53	Tacú go gníomhach le gníomhairí pleanála agus iad a oiliúint chun tacú leis an aistriú gníomhaíochta ar son na haeráide.	An dá cheann	» Prótacal a fhorbairt maidir le comhfhrea-gras le gníomhairí pleanála. » Seisiún oiliúna/faisnéise tiomnaithe a óstáil gach bliain le haoichainteoirí.	Pleanáil agus Forbairt (Lár an Bhaile ar dTús san áireamh)	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide	Leanúnach	Acmhainní agus líon foirne

54	Athbhreithniú a dhéanamh ar 'Scéim Ranníocaíochta Forbartha' na Comhairle chun a chinneadh an bhfuil sé indéanta 'Forbairt Ísealcharbóin' agus 'Forbairt Phobail faoi Threoir' a dhreasú go dearfach	An dá cheann	» Athbhreithniú a dhéanamh ar an scéim ranníocaíochta forbartha de réir frámaí ama reachtúla.	Pleanáil agus Forbairt (Lár an Bhaile ar dTús san áireamh)	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide ORGA	De réir frámaí ama reachtúla	Maoiniú agus cumas na Scéime Ranníocaíochta Forbartha chun a cuspóir a bhaint amach.
55	Máistirphlean a ullmhú don Champas Bithgheilleagair Náisiúnta atá suite ag Lisín, Co. Thiobraid Árann ag teacht le cuspóir an Phlean Forbartha Contae 2022 – 2028 (agus mar a athbhreithníodh).	An dá cheann	» An Máistirphlean a chur i gcrích » Spriocanna an Mháistirphlean a chur i bhfeidhm	Pleanáil agus Forbairt (Lár an Bhaile ar dTús san áireamh)	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe (lena n-áirítear Aistriú Cóir)	R2 2024	Cur chuige a chomhoibriú le príomhpháirtithe leasmhara

Sprioc Straitéiseach Uimh. 5

Ár gcomhshaol, agus a bhithéagsúlacht agus abhantrach uisce a chur chun cinn agus a chosaint mar phríomh-chumasóirí d'oiriúnú agus maolú aeráide ar fud an chontae trí sholáthar seirbhísí inbhuanaithe, lena n-áirítear iad siúd a bhfuil fócas acu ar réitigh atá bunaithe ar nádúr, i gcomhar le hearnálacha agus pobail.

Gníomhartha

Uimh.	Gníomh	Oiriúnú / Maolú	Beart Rianaithe	Roinn Ceannais	Comhpháirtithe	Achar ama	Cleithiúnais
56	Féachfaidh an Chomhairle le tosaíocht a thabhairt do sholáthar scéimeanna tuilte aitheanta an Chláir um Measúnú agus Bainistiú Riosca Tuile Abhantrach (MBRTA) i dTiobraid Árann, i.e. ag féachaint go cuí don ghá atá le réitigh nádúrbhunaithe agus Córais Inbhuanaithe Draenála, agus íogaireachtaí comhshaoil a chur chun cinn ag na láithreacha sin, lena n-áirítear cáilíocht uisce, bithéagsúlacht, láithreáin Eorpacha, conairí bruachánacha agus éiceolaíocht uisceach, taitneamhacht amhairc agus luach áineasa agus taitneamhachta.	Maolú	Líon na dtionscadal seachadta ar aon dul le maoiniú agus faomhadh reachtúil	Bóithre agus Iompar	OOP Iascaigh Intíre An Rannóg Pleanála An Bord Pleanála	R1 2029	» Maoiniú » Ceaduithe reachtúla » Toiliú an úinéara talún » Acmhainní foirne
57	Déanfaidh an Chomhairle athbhreithniú ar an eilimint den 'Réamh-Mheasúnú Riosca Tuile' don bhonneagar a bhfuil sí freagrach astu, amhail taiscumair soláthair uisce, ionaid chóireála fuíolluisce, córais draenála séarachais nó uisce stoirme uirbeacha agus tuairisceoidh siad torthaí an athbhreithnithe seo don OOP.	Maolú	Athbhreithniú le déanamh de réir spriocdháta reachtúil	Bóithre agus Iompar	OOP	R4 2024	Acmhainní foirne

58	Prótacal um Réitigh Nádúrbhunaithe agus Comhtháite um Bainistiú Uisce Báistí a fhorbairt agus a chur i bhfeidhm do thionscadail na Comhairle agus na hearnála príobháidí araon, agus tosaíocht a thabhairt do RNB de réir paraiméadair treorach náisiúnta. Tabharfaidh an prótacal aghaidh ar na nithe seo a leanas: » Iarratais phleanála Cuid 8 agus Alt 177AE do thaisteal gníomhach, bóithre, tionscadail fearainn phoiblí, tithíocht phoiblí, uasghráduithe cosáin, carrchlóis phoiblí agus chomhairle, pleanáil glasbhealaí/gormbhealaí etc. le spriocanna do chách. » 'Ag Glacadh le freagrachtaí' – athbhreithniú ar phróisis a bhaineann le glacadh le freagrachtaí. » Plean agus cothabháil acmhainní. » Oideachas agus feasacht don phobal agus do chomhaltaí tofa. » Coincheapa deartha uirbigh íogair ó thaobh uisce a ionchorprú, lena n-áirítear bailiú uisce báistí, ag céim luath » Comhtháthú treoir Iascach Intíre Éireann do shruthchúrsaí.	Oiriúnú	» Prótacal a fhorbairt chun RNB a chur i bhfeidhm ar thionscadail na Comhairle » Oiliúint/tacaíochtaí don fhoireann agus do ghníomhairí pleanála ar roghanna eile an RNB » Gné réitigh nádúr-bhunaithe a bheith ag gach tionscadal, nuair is féidir. » Sampla amháin ar a laghad (in aghaidh na bliana) de dhea-chleachtas san RNB chun rith chun srutha uisce dromchla a bhainistiú i spásanna uirbeacha » % laghdú ar an uisce cóireáilte a úsáideadh	Pleanáil agus Forbairt (Lár an Bhaile ar dTús san áireamh)	Údaráis mhaoiniúcháin Ceantair Bhardasacha CUÚÁ ORGA	Prótacal faoi R4 2024 (chun tacú le Gníomh 1.3) Seachadadh prótacail ar siúl ina dhiaidh sin	» Acmhainní foirne agus oiliúint foirne » Gníomhairí pleanála a oiliúint » Rannpháirtíocht pháirtithe leasmhara seachtracha
59	Athbhreithniú a dhéanamh ar Alt 4 Ceadúnais um Sceitheadh san Uisce le fáil amach an bhfuil siad in ann rioscaí a bhaineann le hathrú aeráide réamh-mheasta a chomhlíonadh amhail athruithe hidreolaíocha agus arduithe ar theocht an uisce.	An dá cheann	» Líon na gCeadúnas a athbhreithníodh.	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide	GCC	R4 2024	Maoiniú agus acmhainní
60	Beartas a thabhairt isteach agus a chur i bhfeidhm maidir leis an gcaoi a ndéantar spásanna faoi úinéireacht na Comhairle a bhainistiú chun leibhéil bhithéagsúlachta a fheabhsú de réir 'Plean Uile-Éireann um Pailneoirí', agus mar chuid de sin 'Prótacal um Laghdú Lotnaidicídí' a fhorbairt agus a chur i bhfeidhm do thailte agus limistéir arna mbainistiú ag an gComhairle, ag cinntiú nach n-úsáidtear na substaintí seo ach go pointe nach mbíonn tionchar suntasach aige ar an timpeallacht glactha, amhail an timpeallacht uisce glactha, bithéagsúlacht nó láithreáin Eorpacha. (féach Gníomh gaolmhar 24).	An dá cheann	» Prótacal críochnaithe agus glacadh leis » CBanna chun conas a laghdaigh siad úsáid luibhicídí/lotnaidicídí ceimiceacha a aithint (seachas a n-úsáid do speicis ionracha).	Leabharlanna agus Seirbhísí Cultúrtha/Bithéagsúlacht	Ceantair Bhardasacha Plean Náisiúnta um Pailneoirí	R4 2025	Oifigeach bithéagsúlachta a cheapadh Maoiniú chun prótacal agus treoir a fhorbairt.
61	Doiciméad treorach agus oiliúint a ullmhú ar an tábhacht a bhaineann le rátáil cháilíochta agus bainistiú inbhuanaithe fhálta sceach Thiobraid Árann, d'fhoireann na Comhairle agus do pháirtithe leasmhara seachtracha lena n-áirítear feirmeoirí/úinéirí talún.	An dá cheann	» Polasaí críochnaithe agus glactha » Líon na mball foirne oilte » Imeacht oiliúna (bliantúil) do pháirtithe leasmhara (d'fhéadfaí é a sheachadadh i gcomhar le himeachtaí oiliúna eile)	Leabharlanna agus Seirbhísí Cultúrtha/Bithéagsúlacht	Ceantair Bhardasacha Bóithre agus Iompar Pleanáil agus Forbairt (Lár an Bhaile ar dTús san áireamh),	R4 2025	Oifigeach bithéagsúlachta a cheapadh Maoiniú chun prótacal agus treoir a fhorbairt. Comhsheasmhacht leis an Straitéis um Shábháilteacht ar Bhóithre

62	Tacú le tionscnaimh eolaíochta saoránach atá ann cheana féin lena n-áirítear taifeadadh bithéagsúlachta an Ionaid Náisiúnta um Shonraí Bithéagsúlachta trí oiliúint a chur ar an bpobal/páirtithe leasmhara agus trí scéimeanna agus acmhainní a phoibliú.	An dá cheann	Líon na gceardlann a reáchtáladh/na dtaifead a cuireadh isteach don chontae	Leabharlanna agus Seirbhísí Cultúrtha/ Bithéagsúlacht	Ceantair Bhar-dasacha CUÚÁ Comhlacht For-bartha Thiobraid Árann Theas Comhlacht For-bartha Thiobraid Árann Thuaidh	Le tosú i R2 2024 agus leanúnach tar éis sin	Oifigeach bithéagsúlach-ta a cheapadh Maoiniú
63	Ag cur leis an obair a rinneadh do 'Suirbhé Bogach Chontae Thiobraid Árann', 'Plean Athchóirithe Bogaigh' a fhorbairt, sain-aithneoidh sé seo réimsí tosaíochta d'athchóiriú gnáthóg, gabháil charbóin agus tairbhí bithéagsúlachta, mar aon le céimniú don athchóiriú agus aird chuí a thabhairt ar an ngá atá le gnáthóga agus speicis thábhachtacha agus láithreáin Eorpacha a chosaint, a chaomhnú agus a fheabhsú go cuí, agus tacú le cothabháil agus feabhsú cháilíocht an uisce de réir aidhmeanna na Creat-Treorach Uisce.	Maolú	» An Suirbhé Bogaigh a chríochnú. » An Plean um Athchóiriú Bogaigh a chríochnú. » Réimsí tosaíochta le haghaidh athchóirithe aitheanta. » Heicteáir bhogaigh ath-chóirithe	Leabharlanna agus Seirbhísí Cultúrtha/ Bithéagsúlacht	Ceantair Bharda-sacha CUÚÁ Páirtithe leasm-hara seachtracha	Plean le bheith seachad-ta faoi R4 2025 agus leanúnach ina dhiaidh sin	Oifigeach bithéagsúlach-ta a cheapadh Maoiniú

Sprioc Straitéiseach Uimh. 6

Cumas agus ullmhacht a fhorbairt le pobail agus le comhpháirtithe straitéiseacha eile do ghníomhaíocht bhunathraithe ar son na haeráide agus 'Aistriú Cóir', ag baint úsáide as cláir forbartha acmhainne, ionstraimí beartais/airgeadais agus cláir forbartha áitiúla agus folláine, agus gníomhú ar son na haeráide agus scileanna glasa a chur chun cinn san oiliúint agus oideachas i gcomhpháirtíocht le Boird Oideachais agus Oiliúna (BOOanna) agus Oifigí Fiontair Áitiúla (OFÁanna).

Gníomhartha

Uimh.	Gníomh	Oiriúnú / Maolú	Beart Rianaithe	Roinn Ceannais	Comhpháirtithe	Achar ama	Cleithiúnais
64	Scóráil 'Inbhuanaitheacht agus Gníomhú ar son na hAeráide' a chur san áireamh ar mheasúnuithe gníomhaíochta maoinithe ag deontais chun tacú le grúpaí pobail/páirtithe leasmhara chun Maolú Aeráide agus Oiriúnú Aeráide a mheas agus a ionchorprú i ngníomhaíochtaí maoinithe ag deontas.	An dá cheann	» Foirmeacha iarratais nuashonraithe chun an cuspóir seo a chomhlíonadh	Gach Stiúrthóireacht (freagrach as riaradh deontas agus scóráil)	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide ORGA LRP Ionad Oibrithe Deonacha CFTÁT agus CFTÁT	Foirmeacha iarratais ar dheontas le nuashonrú faoi R2 2024	» Fáil ar mhaoiniú. » Ábharthacht na scéime deontas » Oiliúint do ghrúpaí pobail agus do pháirtithe leasmhara ar ghníomhú ar son na haeráide
65	Oiliúint um fhorbairt acmhainne a eagrú ar ghníomhú ar son na haeráide agus bithéagsúlacht do ghrúpaí pobail agus páirtithe leasmhara etc., lena n-áirítear eispéiris a roinnt agus úsáid a bhaint as tionscadail eiseamláireacha agus láithreáin taispeána.	An dá cheann	» Acmhainní faisnéise ar líne ar ghréasáin na Comhairle » Cúrsaí/seimineáir ghréasáin oiliúna a seachadadh » Nóta treorach a ullmhú d'eagraithe le scaipeadh leis na foirmeacha iarratais ar dheontas	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe	Ceantair Bhardasacha Oifigigh Feasachta PÚÁGA LRP An Chomhairle Ealaíon	Le tosú i R1 2024 agus leanúnach	» Teicniúil GBRÁ » Acmhainní agus cláir BOO » Rannpháirtíocht grúpaí pobail agus páirtithe leasmhara » Infhaighteacht acmhainní lena n-áirítear pearsanra cáilithe

66	Bealaí chun tacú le riarthóirí deontas/clár ina ról mar lucht tionchair ar ghníomhaíocht ar son na haeráide, aistriú cóir agus inbhuanaitheacht a aithint trí dheontais agus cláir a riar ar fud sheirbhísí na comhairle.	An dá cheann	» Tacaíocht mhaoinithe curtha ar fáil » Tacaíocht oiliúna curtha ar fáil » Clár ríomhoiliúna a fhorbairt le haghaidh riarthóirí deontas	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe	OFÁ ÚFIÉ RCGAP		Tacaíocht ón RCGAP Maoiniú agus tacaíocht/tiomantas ón ÚFIÉ chun clár ríomhoiliúna a rolladh amach le haghaidh riarthóirí deontas
67	Tríd an 'Ciste Pobail um Ghníomhú ar son na hAeráide', tacú le grúpaí pobail a sócmhainní agus a gcláir tógála a dhícharbónú.	An dá cheann	» Líon na dtionscadal a leithdháiltear go bliantúil faoin CPGA	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide	LRP	Scéim deontais bhliantúil	Maoiniú ón RCGAP
68	Agus an t-aistriú i dtreo seirbhísí ar líne agus gan pháipéar ar siúl ar mhaithe le 'Aistriú Cóir', an cumas a choinneáil chun tacú leo siúd nach bhfuil in ann áiseanna ar líne a úsáid agus monatóireacht a dhéanamh ar éileamh.	Maolú	» % d'iarratais ar líne as an líon iomlán » Líon na n-iarratas ar sheirbhísí neamhdhigiteacha in aghaidh na bliana	Gach Stiúrthóireacht (a chuireann seirbhísí ar líne ar fáil)	Seirbhísí Tacaíochta Corparáideacha Gach rannóg agus Ceantar Bardasach iomchuí	Leanúnach	Maoiniú agus acmhainní, ag tabhairt faoi deara go mbeidh gá le cothabháil seirbhísí cuntair agus gutháin
69	Feasacht a mhéadú ar thionscnaimh um laghdú astaíochtaí agus ar dheontais atá tíosach ar fhuinneamh d'fhiontair bheaga agus mheánmhéide. Beidh sé seo i bhformáid mhargaíochta agus chur chun cinn trí fhógraíocht sna meáin, ardáin na meán sóisialta, preaseisiúintí agus a bheith ag freastal ar cheardlanna agus ar sheimineáir.	An dá cheann	» Amais ar na Meáin Shóisialta » Líon na bhfiosrúchán » Líon na dTiontuithe » 1 léiriú spriocdhírithe ar thacaíochtaí OFÁ i gceantar sainithe Ceantar Bardasach in aghaidh na ráithe	Oifig Fiontair Áitiúil	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe Dírithe ar eagraíochtaí pobail agus gnó go sonrach	Leanúnach	Acmhainní foirne Córais Faisnéise/Tacaíocht Teicneolaíochta
70	Tacú le hinfheistíocht i dteicneolaíochtaí agus i dtrealamh d'fhiontair tríd an 'Deontas um Éifeachtúlacht Fuinnimh', tar éis d'fhiontair Tuarascáil 'Green for Micro' a tháirgeadh.	Maolú	Tacófar le 5 fiontar beag agus meánmhéide in aghaidh na bliana	Oifig Fiontair Áitiúil	Eagraíochtaí Gnó LRP	Le tosú i R1 2024 agus leanúnach	Maoiniú Infhaighteacht Comhairleoirí
71	Líonra gnó a chothabháil chun tacaíocht a thairiscint do ghnólachtaí beaga agus meánmhéide áitiúla agus a thairgeann ardán le haghaidh oiliúna agus tacaíochta le haghaidh gníomhaithe ar son na haeráide.	An dá cheann	Clár gníomhaíochta a chur i bhfeidhm lena n-áirítear feasacht agus tacaíocht do laghdú gníomhaíochta aeráide do gach líonra mar a chuirtear isteach ar bhonn bliantúil	Oifig Fiontair Áitiúil	Líonraí ábhartha Gnó Thiobraid Árann LRP	Leanúnach	Tacaíocht airgeadais leanúnach do Líonraí

72	Leanaí agus daoine óga a chumasú le bheith níos feasaí ar an aeráid trí sheirbhísí agus fheidhmeanna na Comhairle a sheachadadh, mar shampla, an clár 'Scoileanna Glasa'.	An dá cheann	» % de na scoileanna i gClár na Scoileanna Glasa » Thacaigh an Chomhairle le himeachtaí Chomhairle na nÓg	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe (lena n-áirítear Aistriú Cóir)	Gach rannán LRP	Leanúnach	Comhoibriú le Clár na Scoileanna Glasa
73	Freagairt pobail a spreagadh chun bithéagsúlacht a chumasú sa phobal, i gcomhar le grúpaí ar nós na 'Bailte Slachtmhara,' trí bhearta nuálacha ar nós comórtais, imeachtaí agus oiliúint.	An dá cheann	Fás céatadánach bliantúil bliain i ndiaidh bliana ar rannpháirtíocht i mbearta tacaíochta	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe (lena n-áirítear Aistriú Cóir)	Ceantair Bhardasacha Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe (lena n-áirítear Aistriú Cóir). Plean Uile-Éireann um Pailneoirí LRP	Leanúnach	Maoiniú agus acmhainní Oifigeach bithéagsúlachta a cheapadh
74	Chun tacú le agus eolas a chur ar fáil do chlár um chosaint na haeráide d'acmhainní nádúrtha uisce, agus chun tuilte a bhainistiú ar bhealach níos fearr ag leibhéal na habhantraí, sainaithneoidh an Chomhairle fo-abhantrach nach bhfuil cuspóirí cáilíochta uisce á gcomhlíonadh, agus ina bhfuil baol bunaithe tuilte. Déanfar staidéar a choimisiúnú don fho-abhantrach seo chun: » Na fáthanna nach bhfuil cuspóirí cáilíochta uisce na Creat-Treorach Uisce á gcomhlíonadh a aithint, » Caighdeáin cháilíochta uisce bunlíne a leagan amach chun monatóireacht a chumasú, » Réitigh a shainaithint (lena n-áirítear réitigh atá bunaithe ar nádúr) chun riosca tuilte a laghdú ag leibhéal na habhantraí, agus, » Meicníochtaí inmharthana, dearfacha agus comhoibríocha a leagan amach ag leibhéal an phobail le conas is féidir iad a sheachadadh. » Tabharfar aird chuí sa chlár ar chosaint na bithéagsúlachta agus ar shuímh Eorpacha, agus ar ilroinnt gnáthóg a sheachaint.	An dá cheann	» An staidéar a sheachadadh » Clár tacaíochta a rolladh amach chun na moltaí a bhaint amach, mar atá leagtha amach sa staidéar » Líon na ndaoine aonair príobháideacha agus na ngrúpaí pobail a ghlacann páirt sa chlár	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide	CUÚÁ GCC ORGA	Staidéar le seachadadh faoi R1 2025 Seachadadh clár beart le tosú laistigh de 6 mhí ó fhoilsiú an staidéir.	» Ag brath ar mhaoiniú a fháil don staidéar agus ar na meicníochtaí atá beartaithe » Tacaíocht ó pháirtithe leasmhara » Rannpháirtíocht an phobail » Comhoibriú Tras-earnála

75	Páirt a ghlacadh i 'Clár na gClubanna Glas' de chuid an CLG i chun tacú le tionscadail ó chlubanna rannpháirteacha agus iad a chur chun cinn, chun cuspóirí an chláir a bhaint amach.	An dá cheann	» Ceannaire na Comhairle i bhfeidhm » Samplaí cás-staidéir a bhailiú de thionscadail a fhaigheann tacaíocht ón gComhairle (Bailiúchán bliantúil)	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe (lena n-áirítear Aistriú Cóir)	ORGA CLG LRP	Leanúnach go dtí 2029	Líon na gclubanna rannpháirteacha sa Chlár Meabhrán Tuisceana sínithe idir CLG agus CBCC, maidir le hoibriú le chéile ar inbhuanaitheacht agus ar ghníomhaíocht aeráide.
76	Imeachtaí le téama na haeráide a mhéadú le haghaidh imeachtaí náisiúnta ar nós Seachtain na hOidhreachta Náisiúnta, Seachtain Náisiúnta Bithéagsúlachta, Cruinniú na nÓg etc	An dá cheann	Líon na n-imeachtaí le téama na haeráide in aghaidh na bliana	Leabharlanna agus Seirbhísí Cultúrtha/ Bithéagsúlacht	LRP	Tuairisciú go bliantúil	Imeachtaí bliantúla a bhíonn ar siúl
77	Tacú leis an gcruthaitheacht agus leis na healaíona chun teachtaireacht na gníomhaíochta aeráide a sheachadadh, lena n-áirítear cur i bhfeidhm an chuspóra 'Straitéisí Cultúir agus Cruthaitheachta' maidir le rannpháirtíocht chruthaitheach do ghníomhú ar son na haeráide.	An dá cheann	» Líon na dtionscadal seachadta » Méadú ar bhearta glasaithe i gcleachtas ealaíontóirí	Leabharlanna agus Seirbhísí Cultúrtha/ Bithéagsúlacht	Comhpháirtithe Oiliúna Músaem e.g. Visual Artists Ireland, LRP etc	Tuairisciú go bliantúil	Maoiniú le haghaidh rannpháirtíochta cruthaithí do ghníomhú ar son na haeráide
78	Ceardlanna a eagrú ar lorg carbóin teaghlaigh a laghdú trí eolas ar oidhreacht chultúrtha.	Maolú	» Líon ceardlann ar Oidhreacht Chultúrtha le haghaidh todhchaí ísealcharbóin deartha agus seachadta. » Líon na ndaoine a bhí i láthair	Leabharlanna agus Seirbhísí Cultúrtha/ Bithéagsúlacht	Líon na ndaoine a bhí i láthair ag an Músaem, an líonra ceardaíochta, ionadaithe pobail LRP	Tuairisciú go bliantúil	Rannpháirtíocht i gceardlanna
79	Leanúint ar aghaidh ag eagrú oiliúna/seimineáir chun athúsáid oiriúnaitheach de struchtúir stairiúla agus cosanta a chur chun cinn, ag féachaint go cuí don ghá atá le struchtúir chosanta a chosaint agus a chaomhnú de réir na rialachán ábhartha maidir le struchtúir chosanta, agus an gá nach gcuirfí isteach go diúltach ar aon speiceas faoi chosaint agus láithreáin Eorpacha.	Maolú	» Líon na n-imeachtaí a reáchtáladh agus an líon daoine a bhí i láthair	Leabharlanna agus Seirbhísí Cultúrtha/ Bithéagsúlacht	Pleanáil agus Forbairt (Lár an Bhaile ar dTús san áireamh), Leabharlanna agus Seirbhísí Cultúrtha/ Bithéagsúlacht Seirbhísí Dóiteáin agus Éigeandála/ Pleanáil Éigeandála LRP	Leanúnach	Rannpháirtíocht

80	Oideachas tríú leibhéal agus taighde agus forbairt i réimse na gníomhaíochta aeráide agus teicneolaíochtaí ísealcharbóin a spreagadh, a thacú agus a bheith rannpháirteach iontu i gcomhar le hinstitiúidí tríú leibhéal, tionscadail AE agus an tionól réigiúnach.	An dá cheann	» Rannpháirtíocht i dtionscadail taighde agus foghlama comhroinnte an AE. » Imeachtaí/oiliúint chomhoibríoch le hinstitiúidí tríú leibhéal.	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide	Gach rannán TUS Institiúidí 3ú Leibhéal Eile	Leanúnach	Am agus Acmhainní
81	Measúnú féidearthachta a dhéanamh ar shócmhainní talún atá faoi úinéireacht na Comhairle chun a fháil amach an bhféadfaí suíomh(anna) a aithint le haghaidh forbairt Fuinnimh In-athnuaite atá 100% faoi úinéireacht an phobail. Má mheastar go bhfuil sé indéanta, an tionscadal a chur ar aghaidh chuig seachadadh, ag cinntiú go bhfuil aird chuí ag an staidéar ar chúrsaí pleanála agus comhshaoil atá faoi chosaint. Má mheastar go bhfuil sé indéanta, an tionscadal a chur ar aghaidh chuig seachadadh, ag féachaint go cuí do na critéir ábhartha phleanála agus chosanta comhshaoil.	An dá cheann	Staidéar féidearthachta a chríochnú laistigh de 12 mhí.	Seirbhísí Tacaíochta Corparáideacha	GFTÁ, Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe (lena n-áirítear Aistriú Cóir). Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide Pleanáil agus Forbairt (Lár an Bhaile ar dTús san áireamh), Airgeadas	R1 2025 2025 le haghaidh tuarascála féidearthachta Le seachadadh i R2 2027 más indéanta	Acmhainní agus maoiniú

Sprioc Straitéiseach Uimh. 7

Athrú aeráide agus cur chuige an gheilleagair chiorclaigh a leabú i gcur i bhfeidhm na straitéisí agus na bpleananna forbartha geilleagraí áitiúla go léir mar shampla, an Plean Áitiúil Eacnamaíoch agus Pobail, an Straitéis Forbartha Áitiúil etc.

Gníomhartha

Uimh.	Gníomh	Oiriúnú / Maolú	Beart Rianaithe	Roinn Ceannais	Comhpháirtithe	Achar ama	Cleithiúnais
82	Agus pleananna, cláir nó straitéisí nua údaráis áitiúil á bhforbairt chun príomhshruthú a dhéanamh, mar chuspóirí straitéiseacha, ar na gníomhaíochtaí aeráide mar atá leagtha amach sa PÚÁGA seo (maolú agus oiriúnú), Spriocanna Forbartha Inbhuanaithe na NA agus coincheap an Gheilleagair Chiorclaigh.	An dá cheann	» Gníomh aeráide le béim a chur air mar shaincheist straitéiseach i bpleananna (de réir mar a dhéantar athbhreithniú orthu) mar: i. Straitéis Forbartha Áitiúil ii. Plean Áitiúil Eacnamaíoch agus Forbartha iii. Plean Corparáideach iv. Plean Seachadta Seirbhíse Bliantúil v. Plean Forbartha Contae etc » Go ndéanfaí teagmháil leis an oifig um ghníomhú ar son na haeráide chun ionchur agus comhairle a sholáthar ag an gcéim forbartha beartais.	Gach Stiúrthóireacht	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide	Leanúnach	Feasacht ar bhearta um gníomhú ar son na haeráide acmhainní a chur ar fáil don oifig um Ghníomhaíocht ar son na hAeráide le cur ar a gcumas tacaíocht agus ionchur a sholáthar i ndéanamh plean/forbairt beartais
83	Gníomhú ar son na haeráide/feasacht ar gheilleagar ciorclach a chorprú agus a neadú i ngach clár oideachais faoi stiúir na Comhairle, mar shampla músaem, cláir leabharlanna, ealaíona, cultúr agus oidhreacht, forbairt pobail.	An dá cheann	Feasacht ar ghníomhú ar son na haeráide i ngach clár.	Gach Stiúrthóireacht (mar is ábhartha)	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide	Leanúnach	Feasacht ar bhearta um gníomhú ar son na haeráide

Téama: Inbhuanaitheacht & Bainistíocht Acmhainní

Sprioc Straitéiseach Uimh. 8

Forbairt geilleagair chiorclaigh a chumasú trasna earnálacha agus pobail bunaithe ar chleachtais inbhuanaithe ag baint úsáide as teicneolaíocht in-athnuaite agus neodrach ó thaobh carbóin de agus chun cion an tsoláthair ghlais a mhéadú ionas gur féidir linn tionchar a imirt ar astaíochtaí ó tháirgeadh, iompar agus diúscairt earraí agus seirbhísí a sholáthraímid agus a úsáidimid, agus iad a thomhas agus a laghdú chun geilleagar ciorclach a chumasú trínár ngníomhartha féin.

Gníomhartha

Uimh.	Gníomh	Oiriúnú / Maolú	Beart Rianaithe	Roinn Ceannais	Comhpháirtithe	Achar ama	Cleithiúnais
84	'Straitéis Soláthair Phoiblí Ghlas' a ullmhú, a ghlacadh agus a chur i bhfeidhm de réir Threoir ón GCC agus ón RCGAP, agus nuair a bhíonn earraí, seirbhísí agus oibreacha á soláthar de réir an Chláir Náisiúnta don Rialtas a chinntiú go gcuirtear i bhfeidhm í go sainordaitheach.	An dá cheann	» Straitéis i bhfeidhm » Seiceálacha comhlíonta Réamh-Tairisceana » Comhlíonadh Straitéise/ Plean Soláthair Phoiblí Ghlas » Clár oiliúna agus tacaíochta.	Airgeadas	Foireann bai-nistíochta Ceannaitheoirí i ngach cuid den eagraíocht Comhordaitheoirí Soláthair	R4 2024 Leanúnach	Maoiniú agus Acmhainní Tacaíocht ag leibhéal eagraíochtúil agus bai-nistíochta
85	Úsáid moil Phointe Nasctha Leathanbhanda (PNLanna) a chur chun cinn le haghaidh cruinnithe idirghníomhaireachta, chun an gá atá le taisteal ag páirtithe leasmhara a laghdú trí rogha eile a chur ar fáil seachas formáidí caighdeánacha cruinnithe.	Maolú	» Méadú ar úsáid PNLanna le haghaidh cruinnithe. » Laghdú ar an ngá atá le taisteal ag foireann/ páirtithe leasmhara na Comhairle » Bearta cur chun cinn.	Forbairt Eac-namaíochta, Po-bail agus Tuaithe	Oibritheoirí Pointe Nasctha Leathan-bhanda LRP	Leanúnach	Fógraíocht/Teachtaire-achtaí Prótacail bhainistíochta
86	Tríd an gclár 'Lean for Micro', tacú le cur i bhfeidhm na gcéad chéimeanna d'Iomaíochas Glas trí scrúdú a dhéanamh agus deireadh a chur le dramhaíl i gcúrsaí gnó.	Maolú	Tacófar le 15 fiontar beag agus meánmhéide in aghaidh na bliana.	Oifig Fiontair Áitiúil	LRP	Leanúnach	Infhaigheacht Comhair-leoirí agus maoiniú

87	Tríd an gclár 'Green for Micro', cabhrú le gnólachtaí a lorg carbóin a ísliú, costais a laghdú agus próifíl chomhshaoil an ghnó sa mhargadh a fheabhsú.	Maolú	Tacófar le 17 fiontar beag agus meánmhéide in aghaidh na bliana.	Oifig Fiontair Áitiúil	Grúpaí Gnó	Leanúnach	Infhaighteacht tacaíochtaí teicniúla agus/nó comhairleacha
88	Prótacal a fhorbairt le haghaidh agus tús a chur le monatóireacht ar cháilíocht an aeir i ngach ceann de na Príomhbhailte chun cáilíocht an aeir ag príomhshuíomhanna sna bailte a chinneadh.	Maolú	» Prótacal a fhorbairt » Líon na láithreacha monatóireachta ar cháilíocht an aeir » Torthaí ráithiúla a fhoilsiú	Oifig Comhshaoil agus Gníomhaithe ar son na hAeráide	Bóithre agus Iompar & Taisteal Gníomhach	Tosú i R4 2024	Maoiniú
89	Páirt a ghlacadh/a bheith i gceannas ar thionscadail straitéiseacha agus ar chomhoibriú, mar shampla, Abhantrach Digiteach Fhaiche an Atlantaigh na Sionainne, Campas Bithgheilleagair Náisiúnta etc., chun deiseanna a fheabhsú d'Fhuinneamh Glas/In-athnuaite i dTiobraid Árann, agus ag an am céanna, iarracht d dhéanamh a chinntiú go gcuireann tionscadail den sórt sin comhleasa chun cinn maidir le gníomhaíocht ar son na haeráide agus nach sáraíonn siad na critéir ábhartha maidir le cosaint an chomhshaoil nó nach gcruthóidh siad éifeachtaí diúltacha suntasacha ar an gcomhshaol.	Maolú	Líon na gcruinnithe a tionóladh	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe	MWREP GFTÁ Campas Náisiúnta Bithgheilleagair Cinn eile de réir mar a thagann deiseanna chun cinn	Leanúnach	» Maoiniú Tionscadail » Tacaíocht gníomhaireachta » Saineolas teicniúil
90	Eiseamláir de 'Lárionad Sármhaitheasa d'Fhuinneamh Inbhuanaithe' a sheachadadh mar chúltaca agus mar chatalaíoch d'athfhorbairt Cheathrú Athghiniúna Bhóthar an Tobair, atá suite i Lár Bhaile an Aonaigh.	An dá cheann	» Sonraí a gabhadh trí BIM » Seachadadh cuspóirí mar a aithníodh in iarratas ar mhaoiniú CAFU » Soláthar Poiblí Glas curtha i bhfeidhm	Dúiche an Aonaigh	GFTÁ CFTÁT ÚFIÉ RCGAP TUS	Foireann Dearaidh i bhfeidhm agus pleanáil á cur chun cinn R1 2024	Foireann Dearaidh a Cheapadh Faomhadh ó CAFU Ceannaigh isteach ó Chomhpháirtithe Acmhainní

Sprioc Straitéiseach Uimh. 9

Tionchar a imirt ar ghníomhaireachtaí, earnálacha agus pobail eile agus iad a chomhordú, a éascú agus a mholadh nuair is féidir, trí sholáthar ár seirbhísí agus trí phleananna earnála eile a chur i bhfeidhm ag an leibhéal áitiúil.

Gníomhartha

Uimh.	Gníomh	Oiriúnú / Maolú	Beart Rianaithe	Roinn Ceannais	Comhpháirtithe	Achar ama	Cleithiúnais
91	Oibriú leis an ÚNI agus Aonad Comhordaithe Iompair Thiobraid Árann agus tacaíocht a thabhairt dóibh maidir le seachadadh agus leathnú tionscnamh iompair phoiblí sa chontae, agus iarracht á déanamh ag an am céanna a chinntiú go gcuireann tionscadail den sórt sin comhleasa chun cinn maidir le gníomhaíocht aeráide agus nach sáraíonn siad na critéir ábhartha um chosaint an chomhshaoil nó nach gcruthaíonn siad éifeachtaí suntasacha diúltacha don chomhshaoil.	Le chéile	Líon na dtionscnamh tacaithe	Bóithre agus Iompar	ÚNI ACITÁ Nasc Áitiúil LRP	Bliantúil	Oibreoirí iompair phoiblí
92	I gcomhar le Fáilte Éireann, comhoibriú le hoibreoirí turasóireachta agus páirtithe leasmhara i dTiobraid Árann chun cabhrú leo gníomh aeráide agus cleachtais turasóireachta fhreagracha a neadú i gcontae Thiobraid Árann.	An dá cheann	» Líon na n-imeachtaí oideachais agus oiliúna le fócas ar ghníomhú ar son na haeráide. » Córas 'glas deimhnithe' a fhorbairt do thurasóireacht Thiobraid Árann. » Líon na n-imeachtaí líonraithe le fócas ar ghníomhaíocht aeráide.	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe (lena n-áirítear Aistriú Cóir) (Oifig Turasóireachta)	Fáilte Éireann	Bliantúil	Oiliúint agus Treoir Náisiúnta don earnáil
93	Trína raon leathan líonraí agus páirtithe leasmhara spóirt, cuirfidh Comhpháirtíocht Spóirt Thiobraid Árann éiteas inbhuanaitheachta agus feasachta chun cinn ar an ngá atá le gníomh dearfach aeráide.	An dá cheann	» Líon na gclubanna spóirt a bhíonn i mbun athchúrsála agus athúsáide trealaimh. » Sraith Treorach le haghaidh 'Imeachtaí Spóirt Inbhuanaithe' a ullmhú.	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe (lena n-áirítear Aistriú Cóir). (Comhpháirtíocht Spóirt)	CLG agus eagraíochtaí agus grúpaí spóirt eile LRP	Bliantúil	Rannpháirtíocht eagraíochtaí spóirt

94	A bheith ar son seirbhísí iompair iarnróid feabhsaithe ar bhealaí idir-réigiúnacha, cuirfear na príomhfheabhsuithe seo a leanas san áireamh: » Athoscailt an iarnróid idir chuan Ros Láir agus Baile Phort Láirge. » Seirbhísí/áiseanna iarnróid feabhsaithe ar na bealaí iarnróid atá ann cheana féin (Luimneach go Port Láirge agus línte Luimnigh, Bhaile Uí Bhróithe/Bhaile Átha Cliath) a fhreastalaíonn ar Bhailte Thiobraid Árann » Mol lasta iarnróid a fhorbairt ag Acomhal Luimnigh. » Féachaint lena chinntiú go gcuireann feabhsuithe den sórt sin comhshochair ghníomhaithe ar son na haeráide chun cinn agus nach sáraíonn siad na critéir ábhartha maidir le cosaint an chomhshaoil nó nach gcruthaíonn siad éifeachtaí diúltacha suntasacha ar an gcomhshaol.	Maolú	» Líon na bpaisinéirí ar na seirbhísí iarnróid atá ann cheana. » Seirbhísí agus bealaí iarnróid nua nó feabhsaithe. » Méadú ar luasanna turais.	Bóithre, agus Iompar Taisteal Gníomhach	Grúpa Beartais Chorparáidigh Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide An tÚdarás Náisiúnta Iompair Comhpháirtíocht iarnróid Thiobraid Árann Bonneagar Iompair Éireann	Bliantúil	Seirbhísí Iarnróid agus Bus Náisiúnta. Maoiniú Náisiúnta
95	Tacú le hiompar bus feabhsaithe i dTiobraid Árann agus sa réigiún, i measc na bpríomhfheabhsuithe beidh: » Bealaí nua » Ticéadú comhtháite » Seirbhísí méadaithe » Féachaint lena chinntiú go gcuireann feabhsuithe den sórt sin comhshochair ghníomhaithe ar son na haeráide chun cinn agus nach sáraíonn siad na critéir ábhartha maidir le cosaint an chomhshaoil nó nach gcruthaíonn siad éifeachtaí diúltacha suntasacha ar an gcomhshaol.	Maolú	» Líon na bpaisinéirí ar sheirbhísí bus atá ann cheana. » Seirbhísí agus bealaí nua bus. » Infheistíocht/idirghabháil ar na bealaí náisiúnta iompair seo.	Bóithre, agus Iompar Taisteal Gníomhach	Bonneagar Iompair Éireann	Bliantúil	Seirbhísí Bus Náisiúnta agus Áitiúla. Maoiniú Náisiúnta
96	Cistiú a bhainistiú agus a riar, agus oibriú le húinéirí agus pobail, chun oidhreacht seandálaíochta in úinéireacht phoiblí agus phríobháideach a chosaint trí 'Chiste na Séadchomharthaí Pobail'	Oiriúnú	Líon na láithreán maoinithe tríd an scéim in aghaidh na bliana	Leabharlanna agus Seirbhísí Cultúrtha/ Bithéagsúlacht	Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta	Bliantúil	Rannpháirtíocht agus glacadh an Phobail
97	Aistriú modúil chuig taisteal gníomhach agus iompar poiblí a chur chun cinn agus a spreagadh trí fheasacht an phobail ar Bhonneagar agus ar sheirbhísí Taistil Ghníomhach a ardú.	An dá cheann	» Feachtas meán amháin a reáchtáil in aghaidh na bliana » Seaimpíní Taistil Ghníomhaigh a aithint » Teagmháil a dhéanamh le Clár na Scoileanna Glasa	Bóithre agus Iompar Taisteal Gníomhach	ÚNI Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide	Bliantúil	Maoiniú agus tacaíocht

98	Éascú a dhéanamh ar an earnáil talmhaíochta, tacú léi agus tacú léi chun a spriocanna féin maidir le laghdú astaíochtaí a bhaint amach agus chun fuinneamh a bhaint amach sa talmhaíocht, éagsúlú feirme agus úsáid talún cliste aeráide mar shampla, deiseanna ar fud an bhithgheilleagair.	An dá cheann	» Tacú le hócáid bhliantúil 'Talmhaíocht agus Éagsúlú Feirme' gach bliain. » Gníomhartha DZ Thiobraid Árann Láir a rolladh amach	Pleanáil agus Forbairt (Lár an Bhaile ar dTús san áireamh)	Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide ORGA CUÚÁ OFÁ Teagasc	Bliantúil	Tacaíocht ó phríomhpháirtithe leasmhara
99	An t-uasmhéid maoinithe atá ar fáil a lorg do Thiobraid Árann faoin 'Ciste um Aistriú Cóir' le fócas ar bhearta Gníomhaíochta Aeráide (maolaithe agus oiriúnaithe) agus ról an Chrios Dícharbónaithe.	An dá cheann	» Méid an mhaoinithe a fuarthas » Líon na dtionscadal a gcuirtear tús leo gach bliain	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe (lena n-áirítear Aistriú Cóir).	EMRA Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide Pleanáil agus Forbairt	Bliantúil	Maoiniú agus Acmhainní a mheaitseáil
100	Féachaint le tacú go gníomhach le forbairt an bhithgheilleagair i dTiobraid Árann, lena n-áirítear teicneolaíochtaí nua agus teicneolaíochtaí atá ag teacht chun cinn, sa Chrios Dícharbónaithe (Campas Náisiúnta Bithgheilleagair) agus in áiteanna eile sa chontae ar aon dul leis an bPlean Gníomhaíochta Bithgheilleagair Náisiúnta 2023 – 2025, agus tionchar á mholadh agus á fheidhmiú acu chun a chinntiú go gcuireann gníomhaíochtaí a bhaineann le forbairt agus le bithgheilleagar gníomhaíocht aeráide agus comhshochair oiriúnaithe chun cinn, agus nach sáraíonn siad critéir ábhartha maidir le cosaint an chomhshaoil nó nach gcruthaíonn siad éifeachtaí diúltacha suntasacha ar an gcomhshaol.	An dá cheann	» Maoiniú a lorg go gníomhach faoi chláir náisiúnta	Forbairt Eacnamaíochta, Pobail agus Tuaithe (lena n-áirítear Aistriú Cóir)	Pleanáil agus Forbairt (Lár an Bhaile ar dTús san áireamh) Timpeallacht agus Gníomhú ar son na hAeráide	Bliantúil	Foilsiú an Phlean Gníomhaíochta Náisiúnta um Bithgheilleagar 2023 – 2025 agus tacaíochtaí maoinithe

Réitigh atá bunaithe ar nádúr chun rith chun srutha uisce dromchla a rialú ag an Ionad Spóirt Réigiúnach i

Suíomh Gréasáin um Ghníomhú ar son na hAeráide Thiobraid Árann
www.tipperarycoco.ie/climateaction

An Oifig um Ghníomhú ar son na hAeráide
climateaction@tipperarycoco.ie

Ciste Pobail um Ghníomhú ar son na hAeráide
communityfund@tipperarycoco.ie

nó cuir glaoch ar 081 806 5000